

UNIVERZITA KARLOVA V PRAHE
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Reformovaná církev v Jižní Africe a role církví v jihoafrickém
konfliktu

Reformovaná cirkev v Južnej Afrike a rola cirkví v juhoafrickom
konflikte

The Reformed Church in South Africa and the Role of Churches in
South African Conflict

VEDÚCI PRÁCE: prof. ThDr. Jan Blahoslav Lášek

AUTOR: Silvia Kamanová

V Prahe 2008

*„Kto smie vyrieť: táto pokožka je hnedá, alebo táto čierna – keď je len jedna,
červená krv?... Krv má iba jednu farbu, a duša, ta nemá žiadnu!...“*

Monare z Lomontsy

Pod'akovanie

Slová vd'aky nech sú symbolom neraz nedoceniteľnej pomoci, ktorej sa mi v spojení s touto prácou dostalo od mnohých osôb. Ďakujem prof. Dr. Christine Lienemann-Perrin, ktorá mi dodala počiatočný impulz a zasvätila ma do tematiky Južnej Afriky; VDM Katrin Kusmierz za jej cenné rady pri hľadani vhodnej literatúry a nasmerovania v štúdiu o Južnej Afrike, prof. Th.Dr. Janovi B. Láškovi za veľkorysosť a náklonnosť môjmu záujmu o Južnú Afriku, PhDr. Otakarovi Hulcovi, CSc., čoby tuzemskému odborníkovi na Južnú Afriku za jeho ochotné a prínosné konzultácie k textu práce. Moje pod'akovanie patrí i PhDr. Vladislavovi Kotkovi, ktorý mi svojim odborným slovom vo finálnej fáze veľmi pomohol, ako i Mgr. Janíkovi Laukovi za trpezlivosť pri kontrole rukopisu.

Ďakujem mojej rodine za podporu, dôveru a porozumenie nielen počas tvorenia tejto práce, ale i celého môjho štúdia.

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu s názvom „Reformovaná cirkev v Južnej Afrike a rola cirkví v juhoafrickom konflikte“ napísala samostatne a výhradne s použitím citovaných prameňov, literatúry a ďalších odborných zdrojov.

V Prahe 16. júna 2008

Kamanová

.....
Silvia Kamanová

Anotácia

Zámerom mojej práce je predstaviť problematiku prepojenia cirkvi a štátu v Južnej Afrike, ktoré vyvrcholilo v 20. storočí v apartheidovom režime. Snažím sa priblížiť úlohu reformovanej cirkvi pred, pri vzniku a počas trvania apartheidu v krajine. Pritom sa pokúšam poukázať na význam ostatných miestnych kresťanských cirkví počas juhoafrického konfliktu.

Zvolila som metódu, ktorá postupne, so spádom historických udalostí približuje pozadie vývoja reformovanej cirkvi v Južnej Afrike ako aj všeobecné dejiny krajiny. Stručný historický vývoj zeme som integrovala do štruktúry práce, z dôvodu, aby bolo možné pochopiť príčiny a následky jednania jak reformovaných, tak i ostatných juhoafrických cirkví v súvislosti s apartheidom.

Výsledkom je rozčlenenie textu do šiestich kapitol, pričom kľúčové kapitoly o vývoji, postavení a jednaní cirkví podpierajú state s paralelným historickým obdobím v Južnej Afrike. Centrálnou časťou práce je potom druhá, štvrtá a piata kapitola.

V samotnom závere letmo prezentujem situáciu krajiny po zlomových udalostiach roka 1994 a alternatívy pre ďalšie, hlbšie bádanie.

Kľúčové slová: reformovaná cirkev, Južná Afrika, nacionalizmus, afrikánstvo, rasa, černosi, apartheid, odpor, hnutie za oslobodenie.

Annotation

The purpose of my work is to present the problematics associated with the relationship between church and state in South Africa in the period which culminates in apartheid in the twentieth century. I will examine the role of the reformed church before, at the beginning and during apartheid. I will also point out the significance of the other local Christian churches throughout the South African conflict.

I have chosen a method that will illuminate the reasons for the development of the reformed church in South Africa and relate this to the history of the country. I included the historical development of South Africa in order to better understand all of the causes and consequences of the behavior of both the reformed and the other South-African churches in context of apartheid.

The text is divided into the six chapters. The key chapters are concerned with the development of the position and behavior of the reformed church. These are complemented with chapters about the corresponding history of South Africa. The main part of my work is the second, fourth and fifth chapter.

At the end of my work, I briefly present the situation in South Africa after the events of 1994 and suggestions for further study.

Key words: reformed church, South Africa, nationalism, Afrikaans, race, blacks, apartheid, resistance, liberation movement.

Obsah

ÚVOD	12
1. HISTORICKÉ POZADIE JUŽNEJ AFRIKY OD KOLONIZÁCIE KRAJINY AŽ PO PRELOMOVÝ ROK 1948	
1.1 Kolonizácia Južnej Afriky a jej ďalšie smerovanie	15
1.2 Špecifičnosť búrskych usadlíkov	20
1.3 Juhoafrická vojna: Cesta k mieru a jednote	22
1.4 Afrikánsky nacionalizmus	26
1.5 Cesta nacionalistov k moci	28
2. VÝVOJ REFORMOVANEJ CIRKVI V JUŽNEJ AFRIKE	
2.1 Počiatky Holandskej reformovanej cirkvi v zemi	30
2.2 Príchod misionárov a iných denominácií	32
2.3 Zrod afrikánskeho kalvinizmu	37
2.4 Teologické premeny v cirkvi	40
2.5 Nacionalizmus v cirkvi	42
2.6 Biblické miesta podporujúce apartheid	45
2.7 Kalvinizmus, nacionalizmus a apartheid	51
3. NÁSTUP APARTHEIDU, JEHO UPEVNOVANIE A ČERNOŠSKÁ OPOZÍCIA V ROKOCH 1948 - 1961	
3.1 Prevzatie moci	54
3.2 Právny základ apartheidu	55
3.3 Mobilizácia opozície proti politike apartheidu	59
3.4 Masaker v Sharpeville a následné reakcie	62
3.5 Realizácia cieľa apartheidu a vyhlásenie republiky	65

4.	ROLA CIRKVI POČAS APARTHEIDU OD 50-TYCH DO ZAČIATKU 80-TYCH ROKOV.	
4.1	Cirkev a apartheid	67
4.2	Cottesloe, skúška vernosti	70
4.3	Vznik a význam Kresťanského inštitútu	71
4.4	Zrod čiernej teológie pri Kresťanskom inštitúte a jeho spolupráca S Hnutím za sebauvedomenie černochovo	76
4.5	Synodálne vyhlásenie NGK z roku 1974	81
4.6	Nepokoje v Sowete	84
4.7	Juhoafrická rada cirkví	88
4.8	Reakcie medzinárodných cirkevných organizácií	96
4.8.1	Program proti rasizmu	96
4.8.2	Svetová federácia luteránov a „status confessionis“	98
4.8.3	Svetový zväz reformovaných cirkví v Ottawe 1982	100
5.	OD NÁSTUPU P. W. BOTHY K MOCI AŽ PO KAIROS DOKUMENT	
5.1	Situácia v domovinách a reformná politika apartheidu	103
5.2	Vzbury černošských predmestí	107
5.3	Kairos dokument zo septembra 1985	109
5.4	Echo Kairos dokumentu	115
5.5	Evanjelikálne svedectvo (1986), konferencia v Harare (1985) a Lusake (1987) a vyhlásenie NGK (1986)	117
5.5.1	Evanjelikálne svedectvo (1986)	118
5.5.2	Konferencia SRC v Harare (1985)	118
5.5.3	Konferencia v Lusake (1987)	119
5.5.4	Vyhlásenie NGK „Cirkev a spoločnosť“ (1986)	120

6.	AGÓNIA APARTHEIDOVÉHO REŽIMU. POZNÁMKY K POLITICKEJ TRANSFORMÁCII V JUŽNEJ AFRIKE	
6.1	Tiesň juhoafrického hospodárska (1985 - 1986)	123
6.2	Obdobie výnimočného stavu	125
6.3	Prechodné obdobie (1990 - 1994)	127
6.4	Konferencia v Rustenburgu (1990)	132
	ZÁVER	134
	ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	138
	ZOZNAM PRÍLOH.....	145
	PRÍLOHY	146
	SUMMARY	147

Zoznam skratiek

- ANC - African National Congress
- Azapo - Azanian People's Organisation
- BCM - Black Consciousness Movement
- BCP - Black People's Convention
- Broederbond - Afrikaner Broederbond
- Broederkring - Bratský kruh
- CI - Christian Institute for Southern Africa
- ELCSA - Evangelical Lutheran Church in Southern Africa
(Evanjelická luterská cirkev v Južnej Afrike)
- ESv - Evanjelikálne svedectvo
- GK - Gereformeerde Kerk
- Inkatha - Inkatha Freedom Party
- JKBK - Juhoafrická katolícka biskupská konferencia
- LWF - Lutheran World Federation
- MK - Umkhonto we Sizwe
- MOV - Medzinárodný olympijský výbor
- NGK - Nederduitse Gereformeerde Kerk
- NHK - Nederduitsch Hervormde Kerk
- NGSK - NG Sendigskerk
- NGKA - NG-Kerk in Afrika
- NP - Nasionale Party
- OSN - Organizácia spojených národov
- PAC - Panafrikan National Congress
- PCR - Programme to Combat Racism
- Posolstvo - Posolstvo ľuďom Južnej Afriky
- RCA - Reformed Church in Africa
- REC - Reformed Ecumenical Synod (Reformovaná ekumenická synoda)
- SACC - South African Council of Churches

SASO – South African Students Organisation

Spoločnosť – Zjednotená východoindická spoločnosť

Spro-cas – Study Project on Christianity in Apatheid Society

SRC – Svetová rada cirkví

TRC – Truth and Reconciliation Committee

UDF – United Democratic Front

UP – United Party

VELKSA – Vereinigte Lutherische Kirche im Südlichen Afrika

(Spojená evanjelická luterská cirkev v Južnej Afrike)

WARC – World Alliance of Reformed Churches

Úvod

Krehkú pozornosť pre problematiku prepojenia cirkvi a štátu v juhoafrickom kontexte v 20.storočí som v sebe smela zaregistrovať počas môjho študijného pobytu na teologickej fakulte vo švajčiarskej Bazileji. Fundovanosť a zapálenosť pani profesorky pre misijné vedy a ekuménu, Christine Lienemann, ma inšpirovali, dozvedieť sa o kresťanstve v Afrike viac. Môj záujem sa časom začal sústreďovať na Južnú Afriku, kde ma fascinovala rola, ktorú zohrali kresťanské cirkvi v moderných dejinách tejto krajiny. Na bazilejskú teologickú fakultu a do sídla evanjelickej misie „Mission 21“ som už o dva roky neskôr dochádzala z nemeckého univerzitného mesta Freiburg i. B. s nadšeným odhodlaním, dozvedieť sa o cirkevnom zápase v Južnej Afrike čo to dá. Vzhľadom k tomu, že v tuzemsku je povedomie o dejinách afrického kresťanstva skôr vzácnosťou, než štandardom a téma o juhoafrickej reformovanej cirkvi v spojitosti s apartheidom exotickou neznámou, prijala som nový objavený záujem svojho štúdia teológie ako výzvu pre magisterskú prácu.

Po dlhších úvahách a konzultáciách som sa rozhodla pre stručné, napriek tomu všetky najdôležitejšie momenty zachycujúce priblíženie úlohy reformovanej cirkvi pred, pri vzniku a počas trvania apartheidu v Južnej Afrike. A to súčasne s načrtnutím významu ostatných miestnych kresťanských cirkví počas juhoafrického konfliktu. Nepôjde o text zameriavajúci sa výhradne na historický a teologický vývoj reformovanej cirkvi, alebo ktorejkoľvek inej cirkvi, či organizácii v Južnej Afrike. Zároveň som vylúčila alternatívu koncentrovať sa čisto na určitý jav, moment, alebo kratšie obdobie v cirkevných dejinách Južnej Afrike. Viedol ma k tomu dojem, že by pritom mohol zaniknúť primárny cieľ tejto práce: vystihnúť príčiny angažovanosti sa juhoafrických kresťanov na politickej verejnosti.

Zvolila som metódu, ktorá postupne, so spádom historických udalostí približuje pozadie vývoja reformovanej cirkvi v Južnej Afrike ako aj všeobecné dejiny krajiny. Činím tak z presvedčenia, že bez zbežnej znalosti všeobecných dejín Južnej Afriky by bolo takmer nemožné, pochytiť príčiny a následky jednania jak reformovaných, tak i ostatných juhoafrických cirkví v súvislosti s apartheidovým systémom.

Výsledkom tohto postupu je rozčlenenie textu do šiestich kapitol, pričom kľúčové kapitoly o vývoji, postavení a jednaní cirkví podpierajú state s paralelným historickým obdobím Južnej Afriky. Centrálnou časťou práce je potom druhá, štvrtá a piata kapitola.

Prvá z vyššie uvedených sa venuje najstarším dejinám reformovanej cirkvi v Južnej Afrike a jej teologickým obmenám v priebehu dvoch storočí.

Štvrtá, najrozsiahlejšia kapitola, zachycuje mobilizáciu odporu proti apartheidu medzi juhoafrickými cirkvami súčasne so zrodom juhoafrickej čiernej teológie a černošského povedomia.

V piatej kapitole sprvu popisujem spoločenské udalosti prvej polovice 80-tych rokov 20.storočia v krajine. Na ne nadväzujem v druhej časti kapitoly rozborom význačného cirkevného dokumentu (*Kairos dokument*), reagujúceho výslovne a odvážne na dobu, v ktorej sa juhoafrická spoločnosť nachádzala. Preto ono spojenie všeobecných dejín krajiny s vývojom v cirkvách do jednej kapitoly.

Úvodná kapitola práce poskytuje poznámky k histórii Južnej Afriky od jej prvej kolonizácie Európanmi až po nástup apartheidu.

Tretia kapitola načrtá obdobie 50-tych a začiatok 60-tych rokov 20.storočia, keď sa k moci dostávajú nacionalisti a začína sa budovať apartheid, s ktorým sa rodí i černošské oslobodenecké hnutie.

Obsahom záverečnej kapitoly je zachytenie počiatku konca apartheidu: konečného boja belochov o prežitie s narastajúcou odvahou opozície anti-apartheidového hnutia doma i v zahraničí. Tento oddiel zahŕňa i tzv. „*prechodné obdobie*“, ktoré nakoniec vyústilo do prvých slobodných demokratických volieb v krajine a pádu režimu. Mojou tendenciou je v kapitole poukázať i na jasné stanovisko juhoafrických cirkví proti apartheidovému režimu a rozsah ich nemalej podpory a pomoci oslobodeneckému hnutiu.

1. Historické pozadie Južnej Afriky od kolonizácie krajiny až po prelomový rok 1948

1.1 Kolonizácia Južnej Afriky a jej ďalšie smerovanie

Aby bolo možné zaoberať sa centrálnou témou tejto práce je potrebné sa zoznámiť s niektorými miestami historickým vývojom v Južnej Afrike a to predovšetkým od čias jej prvého osídľovania Európanmi.

Prerušenie obchodných ciest do Orientu cez Blízky východ v 15. storočí podnietilo európskych obchodníkov hľadať cesty za luxusným tovarom Východu po mori. Tým započalo obdobie zámorských objavov, ktoré neminuli ani južnú časť afrického kontinentu.

Najdravšie v snahách objaviť nové cesty do Indie boli v tej dobe Španielsko a Portugalsko. Najstaršie zmienky datujú rok 1488, kedy bol portugalský námorník Bartolomeus Dias nútený pristáť v zátok, ktorú dnes poznáme ako Mušľovú zátoku. O 10 rokov neskôr pristál Vasco de Gama so svojimi loďami v zátok na území dnešného Kapska, ktorú pomenoval ako zátoku sv. Heleny. Vasco de Gama bol prvý námorník, ktorému sa podarilo doplaviť až do Indie. Hoci bola plavba okolo najjužnejšieho cípu čierneho kontinentu vyčerpávajúca, zdĺhavá a neistá, po jeho návrate späť do Európy už prúd lodí po tejto trase neustal. Bola potvrdená nová cesta za vytúženým obchodovaním. Najjužnejšia časť Afriky sa stávala svedkom stretu dvoch odlišných civilizácií. Ale nepriazeň tamojších prírodných podmienok, ako sú zradné búrkové vetry, morské prúdy i pobrežné vody a strach z miestnych domorodcov odradzovali európskych cestovateľov od pristátia na juhoafrickom pobreží. K nechceným stretnutiam však dochádzalo, hlavne ak námorná loď stroskotala a bola odkázaná na okolitú prírodu a jej obyvateľov. Portugalci sa stretávali najčastejšie

s *Khoikhoirmi*¹, domorodými pastiermi dobytká. Miestni vymieňali svoj dobytok za nerovnocenné množstvá tabaku, kusy látok, železa i drobných úžitkových predmetov. Portugalci si pri týchto stretnutiach prevažne počínali veľmi tvrdo. Ak domorodci nechceli pristupovať na ich podmienky, obchod sa zvrátil v priamu lúpež khoikhoinského dobytká.

Portugalci postupne ovládli nielen námorný obchod s Indiou a ďalšími zemami Orientu, ale stali sa aj najväčšími obchodníkmi s otrokmi a slonovinou v Afrike. Neprijemné skúsenosti Portugalcov s černošským obyvateľstvom v južnej Afrike ochránili oblasť od rozsiahleho odvádzania domorodcov do otroctva.

Cestu do Orientu okolo Afriky vážili aj iné lode, než len portugalské. Mys Dobrej nádeje, jeden z najjužnejších výbežkov kontinentu sa stáva spojnicou, akousi zastávkou na polceste medzi Európou a vysneným Orientom. Portugalci nechceli oblasť kolonizovať.² Až Angličania ako prví upozornili svoju vládu, že by bolo užitočné zriadiť na Kapskom polostrove trvalú námornú základňu.

Mocenské vzťahovanie sa Holandska v zámorskom podnikaní vytlačilo Portugalsko z trónu námorných veľmocí a začiatkom 17.storočia získala holandská *Zjednotená východoindická spoločnosť* (ďalej *Spoločnosť*) od svojej vlády právo na vykonávanie obchodu i správy celkového územia východne od mysu Dobrej nádeje. Koncom roku 1651 sa Spoločnosť rozhodla vybudovať holandskú stanicu v Stolovej zátokke, kde mali cestovatelia po ročnom pobyte preživších strokotancov určitú skúsenosť s miestnym prostredím a domorodými Khoikhoirmi. Založená stanica, z ktorej neskôr vzniklo dnešné Kapské Mesto, slúžila pre obchodné lode ako zastávka na načerpanie pitnej vody, potravín a pre prípadnú opravu lodí.

Stanica sa rozrastala. Prichádzali ďalší Európania, ktorí tu dúfali nájsť bohatý a spokojný život. Okolo stanice bolo vybudované opevnenie pred prípadnými vpádmi

¹ Khoikhoi v preklade znamená „ľudia ľudí“, alebo „skutoční ľudia“. Vid' HULEC (1997), s.19.

² Na území neboli objavené žiadne vzácne kovy a bojovní Khoikhoini navyše odrádzali od prípadného osídlenia.

domorodcov. Khoikhoini sa ale skôr stávali pomocníkmi, než nepriateľmi Holanďanov, predávali im svoj dobytok, alebo im začali slúžiť ako otroci. Noví susedia sa s domácimi dorozumievali jednoduchou holandčinou, do ktorej sa zamiešali slová iných európskych jazykov a jazykov miestnych kmeňov. Tak vznikol zárodok afrikánčiny, jedného z dnešných úradných jazykov Juhoafrickej republiky³.

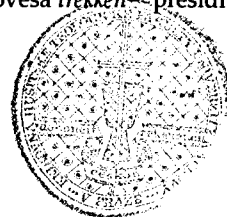
Domorodí Khoikhoini, dovlečení černošskí otroci ako i moslimovia z východnej Indie, indonézskych ostrovov a z Malajzie vykonávali najťažšiu prácu pre svojich európskych pánov, ktorí sa nazývali *Búrmi*⁴ a to predovšetkým na rozľahlých farmách v okolí založenej stanice. V počiatočnom období holandskej kolonizácie neboli vzťahy medzi európskymi prisťahovalcami a miestnym obyvateľstvom napäté, či dokonca nepriateľské. To bolo do značnej miery spôsobené aj tým, že Holanďania boli existenčne závislí na Khoikhoinoch. Postupné zotročovanie miestnych Khoikhoinov pre prácu a službu bielym usadlíkom a opúšťanie ich tradičného pastierskeho života, prinieslo prvý vážny problém: nedostatok dobytku pre obživu miestnych i usadlíkov. Holanďania sa rozhodli chovať dobytok sami a začali zaberáť vzdialenejšie pastviny, čím sa dostávali do konfliktu s khoikhoinskými pastiermi. Holandskí Búri a iní prisťahovalci z Európy, ktorí veľmi rýchlo splynuli s miestnymi prisťahovalcami, začali chovať ovce, kozy a voly, pričom pásli svoj dobytok na území domorodých pastierov. Začal boj o územie, ktorý sa tiahol vyše 200 rokov a ustal až konečným podrobením územia južnej Afriky bielymi dobyvateľmi.

K prehľbovaniu rozbrojov prispela aj *Spoločnosť* vydajúc povolenie na „slobodnú pastvu“ pre *farmárov – trekbúrov*⁵ na územiach, ktoré si jednoducho prisvojovali.

³ Fisch sa domnieva, že afrikánčina mala svoje pevné základy vytvorené už v roku 1775. Za príčinu takto rýchlo vyformovaného jazyka považuje skôr vplyv domorodcov, snažiacich sa holandčinu čo najviac pre seba zjednodušiť, než vplyv iných jazykov pri tvorbe afrikánčiny. Podrobnejšie vid' FISCH (1990), s.263-264.

⁴ Boer – Búr, v preklade farmár.

⁵ Označenie pre farmárov, ktorí sa sťahovali až na hranice kolónie a prekračovali ju (od slovesa *trekken* – presídľovať, premiestniť sa). Svojím spôsobom to boli pionieri, akýsi polonomádi.

Khoikhoini sa bránili tým, že farmárom brali dobytok. Trekbúri, prenikajúci hlbšie do vnútrozemia, narážali na silný odpor Khoikhoinov a na ďalšie domorodé obyvateľstvo, *Sanov*⁶. Farmári napriek tomu zakladali nové osady a snažili sa oslabiť nielen moc miestnych obyvateľov, ale zároveň sa vymaniť spod správy Kapska. Sila Khoikhoinov a *Sanov* bola zlomená koncom 17.storočia v dôsledku rozpadu ich kultúrnej a spoločenskej štruktúry. Chtiac-nechtiac boli nútení postupne predať všetok svoj dobytok bielym, následkom čoho sa na nich stali existenčne závislými. Vstupovali k bielym usadlíkom do služieb, čím na seba priväzovali bremeno otroctva. Konečnou fázou ich početného vyhubenia boli epidémie, ktoré so sebou privliekli niektorí námorníci a proti ktorým neboli Khoikhoini ani *Sanovia* imúnni. Ich stavy poklesli v priebehu 18.storočia o desaťtisíce a zasiahli domorodé obyvateľstvo aj v hlbokom vnútrozemí.

Naďalej do vnútrozemia postupujúci trekbúri sa stretávali s neznámymi domorodými kmeňmi. Najvýraznejším z pomedzi nich bol kmeň *Xhosov*. Tvorili ho obratní černoškí poľnohospodári, ktorí obývali územie južne od Dračích hôr. Z počiatku mierumilovné súžitie trekbúrov a *Xhosov* sa koncom 70-tych rokov 18.storočia začalo vyostrovať a stupňujúce sa napätie viedlo k rozpútaniu deviatich vojen. Tie prebiehali v etapách počas nasledujúcich 100 rokov. Skončili ovládnutím celého územia *Xhosov* bielymi dobyvateľmi. Boli to kruté, krvavé vojny o dobytok a pastviny a stáli životy tisícich farmárov i černošských domorodcov.

Okrem *Xhosov* bojovali trekbúri aj proti Zuluskej ríši, rozprestierajúcej sa na západnom pobreží medzi dnešným Lesothom a Svazijskom. Táto prosperujúca mocná ríša vznikla podmanením si okolitých kmeňov zuluskými náčelníkmi. Za panovania zuluského náčelníka Šaku sa ríša rozrástla až k hraniciam vtedajšej provincie Kapska a na severe siahala po dnešné hranice štátu Malawi.

⁶ *Sanovia* sú dodnes zberačmi a lovcami, prví Európania ich nazvali „bušmenmi“. Od Khoikhoinov sa odlišovali tým, že sa zdržiavali v malých tľupách a kočovali, žijúc zo dňa na deň. Dnes prebývajú malé počty *Sanov* v Kalahárskej púšti.

Trekbúri nezháľali a prenikali ďalej do neobjavených oblastí, až dorazili na východné pobrežie južnej Afriky, dnešnej oblasti Natalu. Nútila ich k tomu mimo iné i vysoká hustota obyvateľov v Kapskej provincii, nedostatok pôdy a tvrdé podmienky pre začínajúcich farmárov. Okrem toho tu bola vzrastajúca nespokojnosť s britskou nadvládou⁷, ktorá zakázala obchod s otrokmi v roku 1807 a v roku 1835 zrušila otroctvo. Londýn presadzoval myšlienku rovnosti ľuďí a požadoval zrovnoprávnenie všetkých pred zákonom ako aj zákaz teritoriálnej expanzie. Tieto požiadavky boli pre miestnych Búrov viac než poburujúce, cítili ich dokonca ako osobné poníženie. Preto sa celé rodiny radšej vydávali s dobytkom a vozmi ešte viac na sever, kde by na nich britská správa nedosiahla a kde by naďalej smeli praktikovať otroctvo domorodého obyvateľstva⁸. Ich prieniky za Kapskú provinciu boli poznačené neprijemnými stretmi s domorodcami, ktorým bez okolkov zaberali ich pastviny. Bojové výpravy odhodlaných voortrekkérov vyvrcholili masakrom zuluských bojovníkov na rieke Ncome v roku 1838, kde za jediný deň pobili vyše 3000 černochoch. Rieka⁹ bola zakalená farbou krvi zabitých domorodcov, zatiaľ čo Búrom sa otvárala brána k osídľovaniu dobitých území. Donedávna sa expanzia voortrekkérov označovaná ako „*Veľký Trek*“ s víťaznou bitkou u Bloedrivier, považovala za hrdinskú časť dejín Afrikáncov¹⁰.

⁷ Briti prichádzajú do južnej Afriky na prelome 17. a 18. storočia počas napoleonských vojen v Európe. Britská vláda tak reaguje na obsadenie Holandska Francúzmi a chcú obmedziť vplyv Francúzov aspoň na strategicky dôležitej obchodnej ceste okolo južnej Afriky, vysiela Londýn do krajiny prvé vojská. Po skončení výbojných ťažení Napoleona v Európe, pripadá Kapská kolónia (ako sa vtedy Európanmi nazývala kolonizovaná časť dnešnej Južnej Afriky), v rámci anglicko-holandského vyrovnania z roku 1815, natrvalo Veľkej Británii.

⁸ Títo emigrujúci Búri si na odlíšenie sa od trekbúrov začali hovoriť „*Voortrekker*“, čiže voortrekkéri. Chceli tým podtrhnúť iný dôvod ich pionierstva, ktorý nespočíval len v nájdení najbližších zelených pastvinách, ale i v určitej politickej rebélii.

⁹ Rieka dnes nesie príznačný názov *Bloedrivier*, v preklade *Krvavá rieka*.

¹⁰ Seba označenie Afrikánci sa postupne presadzovalo medzi afrikánsky hovoriacimi belochmi a to namiesto údajne hanebného výrazu „Búri“. Ani v tejto belochmi iniciovanej jazykovej zmene nie je zložité rozpoznať úmysel, zamaskovať mocenské nároky bielych v kolonizovanej zemi. Podľa LIENEMANN (1992), s.230. (Vzhľadom k tejto skutočnosti budem v texte používať označenie „Búr“ len pre dobu, v ktorej sa ešte neetablovalo pomenovanie „Afrikánc“.)

Každoročné spomienkové oslavy Veľkého Treku, neskôr prijatého i za štátny sviatok „Dňa vd'akyvzdania“, podporovali naplňovanie sa vykonštruovaného mýtu o Božom zasľúbení zeme bielym usadlíkom.

1.2 Špecifickosť búrskych usadlíkov

Na chvíľu sa poobhliadnime za špecifickým životom usadzujúcich sa, či naďalej putujúcich farmárov v novej zemi. Usadzujúci sa Holanďania, Nemci i francúzki hugenoti boli z väčšej časti príslušníkmi niektorej reformovanej cirkvi. Holandská *Spoločnosť*, ktorá disponovala právnou mocou rozhodovať o území dnešnej Južnej Afriky, zároveň zdôrazňovala svoj záujem presadzovať používanie holandského jazyka a reformované vyznanie holandských usídlencov. Videla v nich prostriedky pre politickú i kultúrnu integráciu belochovo vo svojej kolónii.

Úroveň vzdelania prvých usadlíkov bola veľmi elementárna, ako aj ich náboženské znalosti, ktoré výnimočne presahovali rámec cirkevného katechizmu. K tomu treba prirátať skutočnosť, že život jednotlivých holandských farmárskych rodín bol poznamenaný obrovskou vzdialenosťou od civilizovaných oblastí i od najbližších fariem. Nachádzali sa v zvláštnej situácii: strácali spojenie s mestským prostredím a zachovávaním si svojich nemenných zvyklostí sa dostávali do značnej spoločenskej izolácie. Jediný kontakt, ktorí udržiavali bol z dôvodu nákupov vzácnejšieho tovaru akým boli káva, cukor alebo strelné zbrane. Tu sa začal formovať osobitý charakter Búrov. Keďže sa museli spoľahnúť len sami na seba, stávali sa samostatnými a neradi sa podriaďovali akejkolvek autorite, čo viedlo až k prejavom separatizmu hraničiaceho s anarchiou¹¹. Návyky sa dedili z pokolenia na pokolenie a nedochádzalo príliš k posunu v myslení. Školy neexistovali a tak jediným zdrojom čítania a vzdelávania bola Biblia. Kalvínske vyznanie, ktoré si prisťahovalci priniesli z reformovaného Holandska,

¹¹ Podrobnejšie viď HULEC (1997), s.77.

bolo hlavným prepojením jednotlivých komunit. Niet divu, že ich presvedčenie o nadradenosti nad domorodým obyvateľstvom, opierajúce sa o určité pasáže z Biblie (najmä o Noáhove prekliatie Hama v Gn 9, 18-27), mohlo pokojne previtať v izolovanosti od kritických námietok okolitého sveta. Na čiernych susedov sa ohliadalo ako na lacnú pracovnú silu. Už v tejto dobe sa väčšina Búrov považovala za rodných Juhoafričanov, ktorých jedinou vlasťou je Južná Afrika.

Osobité myslenie a cítenie týchto farmárov a obchodníkov sa plne prejavilo hneď po nástupe Britov v správe zeme. Do Južnej Afriky začali prúdiť noví prisťahovalci, ktorí so sebou prinášali iného ducha myslenia. Zrušenie otroctva, zavedenie angličtiny ako jediného spisovného jazyka a zastávanie najvýznamnejších postov Britmi, iba posilňovalo vzrast nedôvery i odporu Búrov voči novej nadvláde.

Briti museli vynakladať veľké úsilie nielen na podmaňovanie si nových území, kde ešte žili domorodí obyvatelia, ale viesť aj nespočetné boje s búrskymi farmármi, ktorí sa nemienili podriaďovať britskej správe v zemi a snažili sa získať nezávislosť.

Neobľomnosť búrskej myšlienky o samostatnej republike a vyčerpanosť Angličanov sužovaných tiahnuccami sa vojnami s Xhosmi urýchlilo ustúpenie Britov voči požiadavkám Búrov. Uzavretím dohody vznikli na území medzi riekami Orange a Vaal dve samostatné búrske republiky : *Juhoafrická republika* (1852) a *Oranžská nezávislá republika* (1854). Búri mohli odteraz oficiálne žiť a spravovať tieto územia podľa vlastných predstáv. Od samého začiatku sa politické riadenie republík zakladalo na systematickej diskriminácii nebieleho obyvateľstva takmer v každom ohľade. Nerovnosť rás bola zakotvená v ústave, kde pod bodom č.9 stálo: „*Národ si nepraje, aby bola dovolená rovnosť medzi farebnými ľuďmi a bielymi obyvateľmi a to ani v cirkvi ani v štáte.*“¹²

¹² LIENEMANN (1992), s.235. Všetky preklady okrem určitých prekladov sú autorkine vlastné.

Dejiny druhej polovice 19.storočia boli poznačené predovšetkým troma faktormi: vo väčšine násilnou konfrontáciou s čiernymi národmi, objavením zásob diamantov (Hopetown 1867 a Kimberley 1867) a zlata (na Witwatersrande okolo roku 1886), ako aj snahou Britov podmaniť si novoobjavené zásoby vzácnych kovov a celú Južnú Afriku zjednotiť pod svoju správu¹³. Najväčšie zásoby ležali na hranici medzi Kapskom a Oranžskom. Angličania nemienili prenechať výnosné náleziská diamantov nikomu inému a preto okamžite anexovali územia s možným výskytom nerastu. Nečudo, že reakciou Afrikáncov boli nespočetné povstania, ktorými si chceli uchrániť získanú nezávislosť republík a nárok na objavené nerastné bohatstvo.

1.3 Juhoafrická vojna: Cesta k mieru a jednote

Do Južnej Afriky začali prúdiť tisíce nadšených hľadačov drahokamov z celého sveta. Vysoké príjmy z ťažby diamantov premenili zadlženú kolóniu v prosperujúcu krajinu, ktorá si mohla dovoliť nielen náročne finančné stavby železníc, ciest a mostov, ale i vytvorenie samosprávnej vlády nezávislej na Veľkej Británii. Tým chcela splniť predné pranie miestnych voličov. Náhradou za chystajúce sa pripojenie afrikánskych republík späť ku Kapsku malo byť bielym voličom zavedenie prísnejšej segregácie obyvateľstva: v nemocniciach, väzniciach, športových zariadeniach a tiež v mnohých školách a kostoloch.

No napätie medzi dvoma beloškými menšinami sa naďalej stupňovalo. Obe afrikánske republiky sa stali silným záujmom miestnych farmárov ale i narastajúceho počtu cudzích prisťahovalcov, predovšetkým Britov¹⁴. Afrikánci sa márne snažili obmedzovať vplyv novousadlíkov, ktorí sa domáhali zrovnoprávnenia s domácimi. Koncom 90-tych rokov 19.storočia prevýšili svojim počtom mužskí anglicky hovoriaci prisťahovalci afrikánskych mužov s volebným právom. Spory o udelenie volebného

¹³ Tamtiež, s.236.

¹⁴ Pod názvom „Briti“ sa síce nesprávne, ale výstižne označujú v dejinách Južnej Afriky všetci anglicky hovoriaci belosi.

práva prerastali v zúfalé myšlienky na vojnové riešenie a to na oboch stranách belochov. Vypuknutie vojny bolo len otázkou času, pričom nikto nepredpokladal, že bude tak krvavá a zdĺhavá, ako sa to ukázalo až na jej konci. Koncom roku 1899 vzplanula *Juhoafrická vojna*, Afrikáncami nazývaná „Vojnou za slobodu“, Angličanmi zas „Anglo-búrskou vojnou“.

Tri roky trvali boje medzi Afrikáncami a britskými vojskami neustále sa rozrastajúcimi o posily z Veľkej Británie. Afrikánci prešli s pomocou domorodých černochoch, ktorí s nimi spolupracovali, na spôsob boja blízkeho novodobým partizánom. Dokonalá znalosť miestnej krajiny znamenala pre afrikánskych vojakov obrovskú výhodu a ich dobre naplánované prepadové akcie v komandách dokázali rozbiť aj niekoľko tisícové britské vojská. Briti reagovali psychickým nátlakom, keď začali praktikovať stratégiu „spálenej zeme“. Podpaľovali farmy Afrikáncov a ženy s deťmi odvádzali do koncentračných táborov pre vojnových zajatcov, kde v nich následkom neľudských podmienok takmer 20 000 zomrelo. Briti nakoniec tvrdými postupmi prinútili aj posledných bojujúcich Afrikáncov na jar roku 1902 kapitulovať.

Na prvý pohľad by sa zdalo, že víťazmi sa stali Angličania, ktorí, mimo iné, z krajiny vyhнали prezidenta Juhoafrickej republiky, Paula Krügera. Ale realita bola iná. Ústredným cieľom celej vojny bolo získanie kontroly nad vzmáhajúcim sa baníckym priemyslom v zemi. Briti si súčasne uvedomovali, že hoci Afrikánci pre nich tvoria silnú konkurenciu v mocenských plánoch, bez ich spolupráce nebudú schopní udržať kontrolu nad chodom priemyslu a obchodu. Spolupráca s černochochmi neprichádzala do úvahy, pretože oni mali iba naďalej poskytovať lacnú, disciplinovanú a plne kontrolovateľnú pracovnú silu¹⁵. V dôsledku tejto stratégie síce afrikánske republiky zanikli a boli späť pripojené pod britskú správu, no kapská vláda učinila veľkorysé ústupky voči porazenej strane. Rozhodujúcimi ústupkami zo strany Londýna bola

¹⁵ Podľa FISCH (1990), s.218.

nezáväznosť rasovej rovnoprávnosti a značná samosprávna právomoc v bývalých afrikánskych republikách. Tým Afrikáncom vyhoveľi v ich najcitlivejšej otázke.

Nie všetci britskí politici v kolónii súhlasili s takto nastaveným kompromisom voči Afrikáncom. Aj samotný britský guvernér Milner dúfal v konečnú anglikanizáciu zeme. No jeho agresívne snahy o podporu britského prisťahovalectva a posilnenie britského vplyvu v zemi stroskotali na plnej čiare. Tým sa definitívne potvrdilo, že Briti už nemohli vládnuť nad Afrikáncami, ale s nimi. Nová liberálna vláda sa po páde Milnera snažila o politiku zmierenia, ktorá mala viesť k prekonaniu hrôz z vojny a k stabilizácii jednotnej Južnej Afriky.

Prvé účinky novej politiky sa ukázali v získaní nezávislosti afrikánskych teritórií v roku 1906 a 1907, kde bezprostredne vyhrali parlamentné voľby afrikánske nacionalistické strany odmietajúce spoluprácu s Britmi. Ani takéto radikálne smerovanie Afrikáncov nescmelo Britov odradiť od plánov na zjednotenie zeme. K pomalému zblíženiu sa s Britmi zo strany Afrikáncov viedlo nepochybne i vedomie, že začiatkom storočia čítali belosi iba nepatrnú štvrtinu z celkového počtu obyvateľov Južnej Afriky. Navyše, natalita čierneho obyvateľstva sa z roka na rok zvyšovala. Boli tu aj hospodárske záujmy silnejúceho priemyslu, kde by spolupráca beloškých menšín priniesla osoh na obidve strany. Až keď Briti ustúpili Afrikáncom aj v požiadavke plošného odňatia volebného práva miešancom a černochoťom, mohla byť po dlhých politických vyjednávaniach podpísaná budúca ústava Juhoafrickej Únie. Dňa 31. 5. 1910 vstúpila ústava v platnosť.

Vznik novej Únie bol neopomenuteľným úsekom v dejinách Južnej Afriky. Konsolidovala sa v nej povaha štátu, v ktorom budú vládnuť výlučne bieli. Zároveň sa naštartovala nadvláda Afrikáncov v zemi. Briti boli spokojní z dosiahnutia hlavného cieľa kontroly nad zjednotenou Južnou Afrikou. Jedinými porazenými boli černosi. Vylúčením černochoťov z aktívneho i pasívneho volebného práva na základe ústavy

z roku 1910 bol položený základný kameň pre apartheidový štát a cestu k afrikánskej dominantnosti¹⁶.

Prvé desaťročia Únie boli vedené pod taktovkou bývalých afrikánskych generálov¹⁷ Bothu a Herzoga, ktorí čoby premiéri Južnej Afriky pripravovali pôdu pre príchod rodiaceho sa systému rasovej odlúčenosti. Hoci existovali rozbroje naprieč jednotlivými politickými stranami, v otázke vzťahu k čiernemu obyvateľstvu panovala medzi politikmi zhoda. Politická, spoločenská a neskôr aj územná segregácia bola podstatným bodom snáh všetkých nasledujúcich vlád Juhoafrickej únie. Už v roku 1913 prijatý „zákon o pôde domorodcov“ (*Natives Land Act*) vyhradzoval černochoom určité rezervácie v zemi¹⁸, mimo ktorých im zakazoval vlastniť pôdu. Zákon o mestských oblastiach pre domorodcov¹⁹ z roku 1923 odštartoval sériu segregačných zákonov a nariadení, ktoré sa v nasledujúcich rokoch šírili a prehľbovali.

K moci sa dostávajú nacionalisti na čele s generálom Herzogom, ktorí vyhrávajú voľby zásluhou propagandy sľubujúcej ešte dôraznejšiu segregáciu obyvateľstva krajiny. Počas Herzogovej vlády bolo prijatých mnoho zákonov obmedzujúcich postavenie čiernych Afričanov, Indov i miešancov. Boli zavedené kontroly čiernych robotníkov, ktorí museli pri sebe nosiť tzv. *pasý*²⁰. „Zákon o domorodej pôde“ (*Native Land Amendment Act*) upravoval rozlohu územia, ktorú smeli čierny Afričania vlastniť a kde smeli žiť. Okolo miest začali vznikať ohromné černošské sídliská.

Po prvej svetovej vojne, ktorá zatiahla do bojov jak čiernych, tak i bielych Juhoafričanov ako spojenca Britského kráľovstva, vypukla v zemi sociálna a ekonomická revolúcia. Z agrárnej africkej kolónie sa formuje hospodárska

¹⁶ LIENEMANN (1992), s.240.

¹⁷ Bývalý generál Jan Smuts sa ako ministerský predseda vymykal bežnému búrskemu mysleniu. Nebol naklonený rasovej segregácii v juhoafrickej spoločnosti.

¹⁸ Sprvu sa jednalo o rozlohu 7,3 % z územia štátu, neskôr bola zväčšená na rozlohu 13,7 %. Nutné dodať, že šlo o územia prevažne málo úrodné. Podľa LIENEMANN (1992), s.241.

¹⁹ Tento zákon, ktorý v prvej rade vytyčoval územia okolo miest pre nebiele obyvateľstvo, okrem iného napr. zakazoval domácu výrobu a konzumáciu alkoholu pre černochoy. Podrobnejšie viď HULEC (1997), s.177.

a priemyselná veľmoc nielen čierneho kontinentu. Po prekonaní krízy svetového hospodárstva z roku 1929 zažíva Južná Afrika v nasledujúcom desaťročí búrlivý ekonomický rast. O moc sa uchádzajú „očistení“ nacionalisti, ktorí nepoznajú žiadnu spoluprácu s Britmi a Južnú Afriku chápu ako domovinu jedine „*afrikánsky hovoriacich belochov pravého afrikánskeho pôvodu*“²¹.

1.4 Afrikánsky nacionalizmus

V tomto období je v Južnej Afrike možné pozorovať mohutný rozmach afrikánskeho nacionalizmu, hnutia, ktoré vzniklo a rástlo s úmerným pocitom ohrozenia afrikánskej kultúry a jazyka, predovšetkým z represívnych snáh Britov. Vo všeobecnosti je možné v histórii krajiny rozpoznať tri významné vlny afrikánskeho nacionalizmu. Tá počiatočná sa zaradzuje do druhej polovice 19. storočia, keď sa britská správa snažila ovládnuť kolóniu na cípe Afriky. Afrikánci sa právom začali obávať o svoju budúcnosť. Reagovali zakladaním náboženských, či farmárskych spolkov po celej zemi, ktoré mali združovať „pravých afrikáncov“, presadzovať používanie afrikánčiny, podporovať tvorbu literárnych diel v tomto jazyku a udržiavať afrikánsku kultúru. Ďalšia vlna afrikánskeho nacionalistického povznesenia prebehla tesne po Juhoafrickej vojne ako reakcia na sklamanie z prehry. Niesla sa v znamení boja o spisovný jazyk, čoby fundament sebaurčenia afrikánskeho národa. Angličtina, celosvetovo rozšírená reč, logicky vytlačala do ústrania pomerne zložitú afrikánčinu. Nacionalisticky cítiaci Afrikánci si ústup svojho jazyka na úkor angličtiny spájali s nebezpečenstvom zániku ich samostatného národa. Ani vynútené zrovnoprávnenie holandčiny s angličtinou v roku 1910 nezastavilo prenikanie toho druhého jazyka ďalej, najmä do miest. K zamotaniu sporu o spisovný jazyk sa pridali škriepky Afrikáncov medzi sebou. Šlo o súperenie tradičnej školy s nastupujúcou modernou. Konflikt spočíval v tom, že za oficiálny úradný jazyk bola uznaná tradičná holandčina, ale v bežnom živote sa už dlhší

²⁰ Jednalo sa o rôzne povolenia a priepustky pre pohyb v danom okolí, predovšetkým vo veľkých mestách.

čas používala afrikánčina. Afrikánčina bola napriek svojej obľúbenosti ešte pomerne mladý jazyk, ktorého spisovná forma sa vyvinula až v 19.storočí. Treba podotknúť, že za udržaním holandčiny medzi Afrikáncami stála reformovaná cirkev. Až keď sama cirkev uznala znateľné rozšírenie afrikánčiny medzi Afrikáncami a v roku 1916 povolila preklad Biblie a cirkevného spevníka do afrikánčiny, mohla táto moderná reč postupne preberať hodnotu hlavného jazyka Afrikáncov²². V roku 1925 vytlačila afrikánčina holandčinu aj z ústavy, kde sa odteraz predpisovala povinnosť dvojjazyčnosti: angličtiny a afrikánčiny. Snáď len dodajme, že takýmto nariadením si Afrikánci vytvorili obrovský náskok pred Britmi. Uchádzači o verejnú správu museli ovládať obidva jazyky. A položme si otázku: Kto sa skôr naučil ten pre neho cudzí jazyk? Afrikánec pomerne snadnú angličtinu, alebo Brit lámavú afrikánčinu?

O afrikánskom nacionalizme by bolo chybou hovoriť bez organizácie, ktorá ho živila takmer celé 20.storočie a stála pevne za neskorším apartheidovým zriadením štátu. Reč je o spolku *Afrikaner Broederbond* (*Afrikánske bratstvo, ďalej Broederbond*) založeného v roku 1918 v Johannesburgu afrikánskou inteligenciou, odhodlanou zlepšiť znevýhodnené postavenie svojho národa oproti anglicky hovoriacim občanom. Členovia spolku, mimochodom výhradne mužského pohlavia, prišli na mnoho predsavzatí, za splnenie ktorých mal Broederbond bojovať. V krátkosti by sa dali zhrnúť približne takto: zbavenie sa zahraničných vykorisťovateľov v krajine, následná afrikanizácia domoviny spojená s inštalovaním segregácie všetkých nebelochov kvôli ochrane štátu. Aby spolku bolo doprané nerušene realizovať stanovené ciele a zároveň svojimi činmi nebol nápadný na verejnosti, stiahol sa Broederbond z denného svetla a od roku 1920 platil za tajný spolok afrikáncov. Za členov boli prijímaní výhradne Afrikánci protestantského vyznania, s materinským jazykom afrikánskym, „čistého charakteru“ a pevných zásad. Spolok prijímal len smotánku mužov z rád veľkopodnikateľov, teológov, učiteľov, profesorov, úradníkov

²¹ FISCH (1990), s.268.

²² Fisch predkladá zaujímavý názor o tom, že vybudovanie modernej afrikánčiny bol vedomý politický akt búrskeho nacionalizmu. „Vytvorenie vlastného jazyka sa považovalo v širšej súvislosti za súčasť formovania jednotného národa (Búrov). Nespočetné množstvo spisovateľov a intelektuálov vynaložili veľké úsilie na to, aby z afrikánčiny stvorili skutočnú spisovnú reč a učinili ju použiteľnou i pre vedu (...) tento jazyk je príkladom pre vedome vypracovaný spisovný jazyk (na rozdiel od ľudového jazyka, ktorý by vznikol spontánne, z dialektu).“ A dodáva, že ak by afrikánčina vznikla prirodzene a samovoľne, nebolo by pomyslenia budovať jazyku formálny pamätník, aký sa na počesť afrikánčiny týči v mestečku Paarl. FISCH (1990), s.264.

a politikov. Nuž, a široké vrstvy afrikáncov boli intenzívnou propagandou mobilizovaní do lokálnych verejných spolkov mládeže a žien. Skrze nich Broederbond reprezentoval šľachetné ciele, ktoré podporovali reč, náboženstvo, kultúru a vzdelanie mládeže vo vyhranenom nacionalistickom duchu. S postupom času si Broederbond vytvoril sieť rôznych organizácií, ktoré kontroloval a využíval pre svoje zábery. Polotajný spolok nadšených Afrikáncov sa časom vypracoval na mocnú skupinu „super-afrikáncov“, ktorí dohliadali na budovanie afrikánskej vlasti a afrikánstva a ktorých nemalý vplyv sa v štáte až do pádu apartheidu premietal na poli ekonomickom, hospodárskom a spoločenskom.²³

V 30-tych rokoch 20.storočia do tretice zosilnel afrikánsky nacionalizmus, keď sa rozbujnela nespokojnosť s opätovne zvolenými „umiernenými politickými stranami“, ktoré svojím volebným programom boli „až príliš“ benevolentné voči domorodému obyvateľstvu. Väčšina Afrikáncov, s povzbudzujúcou podporou Broederbondu, požadovala omnoho tvrdšie postupy pri budovaní „bieleho štátu“. Svoje národnárske nádeje si mohli začať vkladať do odštiepenej skupiny politikov z „*Národnej strany*“ (*Nasionale Party*, ďalej NP), nespokojných s odklonom strany od afrikánskych národných myšlienok. Apelovali na afrikánsky patriotizmus, sľubovali Afrikáncom ochranu pred chudobou, zlomenie anglickej hospodárskej nadvlády, či vytvorenie čisto afrikánskych odborov. Takouto propagandou, ktorou naľukávali Achillovu pätu doterajšej vlády, si získavali povest' ozajstných reprezentantov afrikánstva. Ich vodca, Daniel Malan, bol bývalým farárom reformovanej cirkvi, verným členom Broederbondu a predstavoval moderného tvorca afrikánskeho nacionalizmu.

1.5 Cesta nacionalistov k moci

Druhá svetová vojna zastihla Južnú Afriku v silnom vnútropolitickom napätí. Vynorila sa nanovo situácia, ktorú pamätali tí starší z 1.vojny svetovej: vstúpiť po boku Britov do bojov, alebo zostať neutrálnymi, či dokonca sa pridať na stranu Tretej ríše?²⁴

²³ Spracované podľa DRECHSEL, SCHMIDT (1995), s.104-111.

²⁴ Viacero autorov podotýka, že medzi Afrikáncami, obzvlášť potom vzdelanými, existoval obdiv k nemeckému národno-socialistickému programu Hitlerovej strany NSDAP. Hodne afrikánskych vodcov – intelektuálov študovalo

Nacionalisticky zmýšľajúcim Afrikáncom bolo, pravdaže, proti srsti bojovať s Britmi, pre nich skutočnými nepriateľmi a navyše proti Nemecku, tradičnému priateľovi, v ktorého výhru dúfali.

Ale ani celoštátna mobilizácia Afrikáncov z broederbondského centra nezabránila vyslaniu juhoafrických vojsk západným spojencom. Vo vojnových rokoch doma silnela pozícia „očistených“ Malanovcov a keď v roku 1942 umiera predseda NP, Malanovi už nič nebráni pustiť sa do očisty materskej strany a postaviť sa do jej čela ako neoficiálny „vodca ľudu“.²⁵ Skončením 2. svetovej vojny sa beh života vrátil do bežných koľají. Bolo potrebné sa vyrovať s povojnovými následkami, hlavne hospodárskeho rázu. A chystali sa parlamentné voľby. Malanova NP sa na nich pedantne pripravila a ich predvolebná agitácia nasmerovaná na vyriešenie povojnových problémov (napr. nedostatok pracovných príležitostí pre afrikánskych vojenských navrátilcov, obavy z možného zvýhodnenia černošskej väčšiny v ekonomickej a politickej sfére, nevyhovujúca agrárna politika, či nepominuteľná úzkosť z pokračujúcej blízkej spolupráce s Veľkou Britániou) ako i nová vízia politiky apartheidu, zneli pre afrikánskych voličov lákavo a sľubne.

Tesnou väčšinou, ale predsa, zvíťazila Národná strana v roku 1948 v parlamentných voľbách. Afrikánski nacionalisti boli spokojní. Broederbond sa radoval s dosiahnutého predsavzatia. A sen o štáte Afrikáncov s apartheidovým zriadením sa mohol začať naplňovať.

v 20-tych a 30-tych rokoch v Nemecku, kde sa zoznámili s národným socializmom. Bol pre nich inšpirujúcim zdrojom pri hľadaní základov vlastného nacionalizmu. Sedela im ostrosť nemeckého nacionalistického ponímania, ideológia národa a rasová teória. Podľa FISCH (1990).

²⁵ Podľa HULEC (1997), s.191n.

2. Vývoj reformovanej cirkvi v Južnej Afrike

2.1 Počiatky Holandskej reformovanej cirkvi v zemi

O kresťanskom vyznaní holandských usadlíkov v Kapsku bolo napísaných veľa úvah, rozpráv a štúdií. To vypovedá len o tom, že jestvuje ne jeden názor na kalvínsku vieru, ktorá bezpochyby ovplyvňovala životy Európanov v novom domove na južnom cípe Afriky, ako aj generácie po nich.

Nie je v mojej kompetencii usúdiť jak hlboko formovala reformovaná tradícia životnú filozofiu Búrov. Ved' pomery v Kapskej kolónii boli tak mnohotvárne a protikladné, že by to na objektívnosti veci ani nepridalo. Pokúsim sa načrtnúť tamojšiu dobu tak, ako ju predkladajú teológovia i historici a z tejto roviny predostrieť rolu cirkvi a neskôr i misie v Južnej Afrike.

Holandská reformovaná cirkev, ktorej korene siahajú do druhej polovice 16.storočia, sa v čase „zlatej éry“ Holandska v 17.storočí, viac a viac formovala do rozmerov štátnej cirkvi. Nemalý vplyv pri pretínaní sa reformovanej cirkvi so štátom mali náboženské vojny vedené proti katolíckemu Španielsku. Militantný kalvinizmus v nich zohral kľúčovú úlohu a stál pri získaní nezávislosti Holandska. Napokon, Dortrechtská synoda (1618 - 1619), ktorá mimo iné potvrdila učenie Kalvíno v Holandskej reformovanej cirkvi, dopomohla posilniť vplyv svetskej vrchnosti v cirkvi. Na úkor toho požívala Holandská reformovaná cirkev početné privilégia, ktoré napríklad zvyhodňovali vstup jej členov do štátnej služby.

Niet teda divu, že i zamestnanci holandskej Spoločnosti prináležali prevažne k reformovanej cirkvi. A bolo i osobným záujmom Spoločnosti, šíriť holandčinu a vyznanie Holandskej reformovanej cirkvi ako prostriedku k politickej integrácii iných,

než holandských prisťahovalcov v Južnej Afrike²⁶. No „do akej miery a či vôbec odpovedal pôvodný rád cirkevného života v Kapsku, cirkevnému rádu reformovanej cirkvi v Holandsku, sa nedá jednoznačne usúdiť.“²⁷ Už z tejto jednej vety Christine Lienemann sa dá vytušiť, že usadlíci v Kapskej kolónii neboli jednoznačne puritánskymi protestantmi, ktorí by mali tendencie vyzdvihovať svoju zbožnosť a odhodlanie zachovávať tradície materskej reformovanej cirkvi. Hoci mala Spoločnosť povinnosť zabezpečiť duchovnú správu príslušníkom Holandskej reformovanej cirkvi v Kapskej kolónii, vlažný záujem holandských prisťahovalcov o svoje vierovyznanie sa odrazil napríklad v raste cirkevných zborov. Do roku 1779 ich vzniklo len 5.²⁸ Ako píše John de Gruchy, „mnohí boli, tak ako im rovní v Holandsku, len nominálnymi členmi cirkvi“²⁹. Búri síce mali svoju Bibliu, modlitby, sviatosť krstu a Večere Pánovej, ale týmto ich kresťanské presvedčenie začínalo i končiť. Nepriniesli si so sebou kalvínsku ortodoxiu, ktorá v tej dobe prináležala k atmosfére holandskej spoločnosti. Preto je mylné sa domnievať, že Búri a predovšetkým neskôr trekbúri, disponovali hlbokou zbožnosťou a znalosťou Písma, z ktorého si údajne mali odvodiť teologické presvedčenie o svojej „vyvolenosti ako Božieho ľudu“ putujúceho do „zasľúbenej zeme“. Tieto a podobné myšlienky sa zrodili až v 19.storočí, ako ináč, v hlavách afrikánskych nacionalistov.

Napriek nevydarenému štartu v juhoafrickej kolónii sa Holandskej reformovanej cirkvi (*Nederduitse Gereformeerde Kerk*, ďalej NGK) podarilo odraziť od dna a postupne vytvoriť sieť miestnych zborov. Z časti jej k budovaniu cirkevnej základne napomohol aj fakt, že Spoločnosť až do svojho zániku (1799) a prvej britskej okupácie, zakazovala v kolónii akúkoľvek inú denomináciu, než NGK. Monopol holandskej cirkvi v Južnej Afrike ukončilo v roku 1778 prvé povolenie pre luteránov založiť si svoj zbor v Kapsku.

²⁶ Podľa LIENEMANN (1992), s.231n.

²⁷ Tamtiež, s.233.

²⁸ Podľa FISCH (1990), s.86.

²⁹ DE GRUCHY (1995), s.23.

2.2 Príchod misionárov a iných denominácií

Príchod Britov bol pre náboženské ovzdušie v Južnej Afrike prelomovým aj v otázke misie, pretože prakticky do konca 18.storočia neexistovala misijná činnosť reformovanej cirkvi v kolónii.³⁰ Ich definitívnym usadením sa v krajine prichádza misijné storočie aj do Južnej Afriky.

Svetlú výnimku v ranných dejinách kolonizácie Južnej Afriky tvoril misijný prienik osamoteného Moravského brata, ktorý sa vylodil na južnom cípe čierneho kontinentu už v roku 1737. Len dekádu predtým sa v európskom prostredí medzi silne pietizmom preniknutou obnovenou Jednotou bratskou (*Unitas Fratrum*) objavuje vzrušená myšlienka šíriť radostnú zvesť evanjelia do vzdialených pohanských krajov sveta.

Tým bratom nebol nik iný, než mäsiarsky tovariš *Jiří Schmidt*, ktorý ako dospievajúci mladík a moravský exulant našiel nový domov v Ochrancove a stal sa laickým zvestovateľom evanjelia. Mikuláš Ludvík Zinzendorf (1700 - 1760), luteránsky gróf, filantrop, ochranca českých i moravských exulantov a neskorší biskup *Unitas Fratrum*, bol nadchnutý pre misijnú činnosť bratov Jednoty. Z Amsterdamu dostáva naliehavú prosbu od reformovaných farárov, aby bratia svoje misijné siete rozhodili aj v holandskej kolónii, Južnej Afrike, kde Európania neľudsky zachádzajú s domorodcami.

Na Zinzendorfovu výzvu sa prihlasuje *Jiří Schmidt*, cítiac šancu zbaviť sa výčítok svedomia, ktoré ho zžierali odvtedy, čo pod nátlakom v Čechách podpísal návrat do katolíckej cirkvi. Cíti sa byť povolaným pre toto náročné misijné dielo. Pešo sa

³⁰ Absencia misijných výbojov v Južnej Afrike nebola zapríčinená len samotnou NGK. V 17.a 18.storočí protestantizmus celkovo postrádal podnety k misijným aktivitám mimo európske národy. Venoval sa a podporoval vznik lokálnych, národných cirkví, v ktorých by sa používal jazyk miestneho národa. Protestantizmus sa nesnažil šíriť jednu nadnárodnú cirkev tak, ako to činila rímskokatolícka cirkev. Vlastné dejiny misie protestantských cirkví mimo Európu sa začali písať až v 18.storočí, pod vplyvom rozmanitých reformných hnutí, obzvlášť pietizmu. Podľa BOSCH (1984), s.44-46.

vydáva do Amsterdamu, kde sa učí holandčinu a získava povolenie reformovanej cirkvi i rady Spoločnosti vycestovať na juh Afriky. Po troch mesiacoch plavby dorazil Jiří Schmidt do mladého Kapského Mesta, kde ho, až na výnimky, nečakalo prívetivé prijatie miestnymi duchovnými. Vyslobodením z rodiaceho sa prístavného mesta, kde nenachádzal možnosť pôsobiť medzi slúžiacimi domorodcami, sa stala príležitosť premiestniť sa za mesto a neskôr až do priesmyku Baviaanskroo³¹, obývaného domorodými Khoikhoim. V najjednoduchších podmienkach sa spolu s povereným desiatnikom snaží Schmidt uživiť vlastnými rukami a zároveň naviazať kontakt s domorodcami. Čoskoro sa okolo neho zhlučuje niekoľko Khoikhoinov, s ktorými sa misionár snaží dorozumieť a zvestovať im vieru v Ježiša Krista. Po večeroch ich učí čítať a písať, spieva a rozpráva im biblické príbehy. Zriedkavo sa vracia do mesta.

V liste z roku 1742 ho Zinzerdorf splnomocňuje krstiť domorodých konvertitov. Správa o prvých pokrstených domorodcoch sa bleskurýchle dostáva do mesta. Pri jeho najbližšej návšteve v ňom mu tamojšia cirkevná rada zakazuje krstiť a vysluhovať Večeru Pánovu až do doby, pokiaľ mu to ako laikovi neschváli cirkevný úrad v Amsterdame. Schmidt, stále osamotený, márne čaká na vyrozumie z Holandska. Medzitým sa o ňom v meste šíria fámy, že je to bludár a burič, ktorý chce popudiť domorodcov proti osadníkom a stať sa „hotentotským kráľom“. Jeho už beztak nepriaznivá situácia v kolónii urýchlila rozhodnutie vrátiť sa späť do Európy. Zanecháva po sebe malú, lež prvú misijnú stanicu v Južnej Afrike, neskôr premenovanú a dnes známu ako „Genadendal“³².

Až o 50 rokov nato smeli Moravskí bratia za jednoznačne pozitívnejšej atmosféry naviazať na dielo svojho predchodcu v Baviaanskroo^{fe}. Schmidt sa už nedožil (zomiera

³¹ V preklade „Paviánsky priesmyk“.

³² Genadendal v preklade znamená „Údolie milosti“. Dnes na tomto mieste stojí mesto, v ktorom sa nachádza múzeum, líčiace dejiny pôvodnej misijnej stanice. Okrem toho je v meste niekoľko, Moravskými bratmi vedených škôl pre africkú mládež.

v roku 1785) návratu misionárov do Južnej Afriky. Traduje sa, že pri príchode do misijnej stanice natrafili misijní bratia na starú slepú ženu Lenu, ktorá si ako posledná z piatich Schmidtom pokrstených, udržiavala kresťanskú vieru a dokonca naučila čítať i svoju dcéru. Úspešnosť pôsobenia misionárov rýchlo rástla a s nimi aj nové misijné stanice: Groemekloof, Enon, Elim, Shiloh, Clarkson a Shekem.

Dodnes v Južnej Afrike fungujú pôvodné misijné stanice, síce v pozmenenej forme, ale s nemeniacim sa obsahom poslania Moravských bratov: pomáhať potrebným, postihnutým a venovať sa deťom a mládeži. Moravská cirkev (*Moravian Church*), ako sa vo svete nazýva v Ochrancove emigrantmi obnovená Jednota Bratská, má v novodobej Južnej Afrike okolo 80 zborov a hlási sa k nej zhruba sto tisíc veriacich.³³ *Moravian Church of South Africa* poskytuje v zemi i vzdelávanie, nielen základné, ale aj vyššie. Napríklad v Kapsku funguje Moravské teologické centrum. Okrem toho cirkev prevádzkuje niekoľko nemocníc a domovov pre postihnuté deti. V roku 1998 sa prezident Nelson Mandela pochvalne vyjadril o zásluhách Moravských bratov pre rozvoj Južnej Afriky.³⁴

Európski misionári ani na chvíľu nezháľali. Ešte v tom istom roku, keď zaniká Spoločnosť, prichádza do Južnej Afriky Londýnska misijná spoločnosť a ďalšie misijné pospolitosti ju nasledujú: Metodisti (1820), Škótsko-presbyterská misia, Porýnska misia (1829), Berlínska misia (1834), Švajčiarska misia, Parížska evanjelická misia, Americká verejná misia a v roku 1847 zakladá Anglikánska cirkev svoje biskupstvo v Kapsku.³⁵ Rímskokatolícki vyslanci započali misijný prienik do vnútrozemia krajiny v roku 1852.

Svoj úmysel šíriť kresťanstvo rozhodli sa misionári realizovať medzi pôvodným obyvateľstvom a miešancami. Zakladali misijné stanice, na ktorých sa snažili

³³ Podľa ŠTRÁFELDOVÁ (2004).

³⁴ Podľa ŠTRÁFELDOVÁ (2005).

³⁵ Podľa BECK (1981), s.228.

„civilizovať“ domorodcov, zbavujúc ich vlastných afrických tradícií. Misionári brojili proti tradičným centrálnym inštitúciám akými boli napr. výkupné za nevestu, polygamia, iniciačné ríty, nezvyklé rozdelenie práce medzi mužmi a ženami a proti všetkému, čo sa im zdalo byť pohanským. Niet divu, že kresťanské princípy medzi domorodcami hlboké korene nezapustili. Dôvod, prečo domorodci misionárov vyhľadávali, nespočíval v ich duchovnom odkaze, ale v oveľa dôležitejších schopnostiach a znalostiach misionárov. Na misijných staniach mali domorodci možnosť vyučiť sa nejakému remeslu, získať užitočné poznatky o pestovaní plodín, naučiť sa písať, čítať, počítať, či rozšíriť svoje medicínske znalosti tam, kde tradičné liečiteľstvo zlyhávalo. Na jednej strane sa misionári stávali pre pôvodných obyvateľov kľúčom k európskej moci, na strane druhej, najmä vďaka nim, sa rozpadávala ich tradičná africká spoločnosť. Častokrát sa píše aj o využívaní konvertitov pre vlastné účely misionárov na staniach³⁶, kde čerství kresťania žili a pracovali podľa kresťanských a civilizovaných predstáv šíriteľov evanjelia.

Búri s činnosťou misionárov neboli spokojní. Protestovali proti odlivu lacnej pracovnej sily na misijné stanice, kde im navyše misionári vstúpili európsku kultúru a vzdelanie, ktoré im nenáležali. Nepopierateľným faktom zostáva, že misijné školy boli až do začiatku 20.storočia najdôležitejšími vzdelávacími inštitúciami v Južnej Afrike. Misijné školy boli otvorené pre všetkých bez rozdielu rasy. Školy sa nachádzali najmä v odľahlých miestach, kde žili čierni obyvatelia. Tí mali v tom čase, v porovnaní s beloškými farmármi, lepšie možnosti získať vzdelanie. Veď z misijných škôl vzišla prvá generácia černošskej inteligencie, farárov, učiteľov, lekárov, úradníkov, ktorí sa stali novou vedúcou elitou a ktorá nahradila rozpadnutú a už bezvýznamnú tradičnú domorodú elitu.

³⁶ Jadrný komentár podáva Fisch: „Ich cieľom (misionárov) bolo priviesť obrátenecov k „užitočnej práci“ a urobiť z nich užitočných členov obce, síce zrovnoprávnených, ale bez nejakých zvláštnych opatrení“. FISCH (1990), s.112.

Ani teraz neprichádza do úvahy zhodnotiť skutočnú rolu misionárov v Južnej Afrike. Snažili sa o pozdvihnutie úrovne domorodých obyvateľov v belošskej spoločnosti, poskytli im vzdelanie a humánnejšie podmienky práce v misijných staniach. No zároveň chceli černochoch integrovať do svojej civilizovanej spoločnosti, ktorá netolerovala ich africkú kultúru a životnú filozofiu. Misionári tak urýchlili podmaňovanie si Južnej Afriky belochmi a napomáhali ich vzrástajúcej sa nadvláde v zemi.³⁷

Možno je namieste sa opýtať, ako veľmi sa medzi domorodcami uchytil prapôvodný úmysel misionárov, kresťanstvo. Naoko by sa mohlo zdať, že zvestovanie evanjelia pôvodným obyvateľom sa v Južnej Afrike minulo svojmu účinku. Koncom 19.storočia sa odštepujú skupiny černošských kresťanov, ktoré túžili mať vlastných farárov a nepodriaďovať sa nárokom belošských farárov ani misionárov. Vznikajú africké cirkvi, ktoré neboli čistými kópiami tých európskych, len v prezlečenom tmavom rúchu. Ich vodcovia vystupovali ako proroci a hlásali kresťanskú vieru, ktorá v sebe zahŕňala špecifické elementy africkej kultúry, prispôbovala svoju zvesť tradičnému domorodému pozadiu a ktorá dúfala v Ježiša Krista ako osloboditeľa zotročených černochoch. Tieto nové denominácie ³⁸ si rýchlo získavali priazeň medzi pôvodnými

³⁷ Fisch vo svojej štúdií poukazuje na skutočnosť, že aj bez prítomnosti misionárov by to s domorodcami v Južnej Afrike nedopadlo lepšie: „Misionári pripravili v mnohých prípadoch a hľadiskách pôdu pre podmanenie a podrobenie si domorodcov. Za to, samozrejme, nesú zodpovednosť. Niet však pochýb, že Južná Afrika by sa do područia belochov dostala i keby nedorazil ani jeden misionár a nebol na kresťanstvo obrátený ani jeden černochoch.“ FISCH (1990), s.208.

³⁸ Rozpoznávajú sa dve hlavné prúdy nezávislých afrických cirkví v Južnej Afrike: prvým sú tzv. „etiópske cirkvi“, inšpirované čiernou teológiou z USA a mottom: „Afrika Afričanom“. Druhým prúdom sú, začiatkom 20.storočia zakladané tzv. „sionistické cirkvi“, taktiež inšpirované zo zámoria, a to mileniálnym hnutím „Kresťanskej katolíckej apoštolskej cirkvi v Sione“. Ich centrálnymi myšlienkami, ktoré videli v symbole vrchu Sionu, boli: nádej v oslobodenie trpiacich černochoch a založenie nového Jeruzalema. Dnes sa tieto, od tradičných misijných cirkví odštiepené denominácie, označujú ako sionistické, alebo apoštolské. Odhaduje sa, že ich členská základňa je s 10 miliónmí Juhoafričanov oveľa silnejšia, než tá cirkví tradičných. Najväčšia medzi nimi je „Zion Christian Church“, disponujúca s viac než 5 miliónmí členov. Štatistiky uvádzajú, že z 32 nezávislých domorodých cirkví v roku 1913, sa ich počet do roku 1948 zvýšil na 400 a dnes sa odhaduje na 4000, pričom ich príslušníkmi je 30% černošskej populácie Južnej Afriky. Aj letničné hnutie má v zemi svoju tradíciu, hlavne v podobe miestnych cirkví: „Assemblies of God“, „Apostolic

obyvateľmi a v zemi sa šírili ako huby po daždi. V 20.storočí zohrali nezávislé africké cirkvi patričnú úlohu pri emancipácii černošského obyvateľstva. Vystupovali proti otroctvu, rasovej diskriminácii a vykorisťovaniu a poukazovali na absolútny protiklad zvesti tradičných cirkví so skutočným kresťanským vyznaním: láska k blížnemu, rovnosť a spravodlivosť.

Logicky bol hneď od začiatku vznik nezávislých afrických cirkví považovaný tými tradičnými za „*spätný pád domorodcov do pohanstva*“³⁹. Neskôr v nich Afrikánci zočili potenciálnych politických nepriateľov, ktorí bojovali za nemysliteľné zrovnoprávnenie černochoch v spoločnosti. V skutočnosti však vznik domorodých denominácií ukázal a potvrdil, že domorodci prijali kresťanskú zvesť a učinili z nej plodný element, i keď podľa obrazu svojho. Preto odštiepenie od misijných cirkví malo by sa v prvom rade chápať ako prejav odporu domorodcov voči bielym predstaviteľom cirkví, teda aj misionárom, nárokujeúcich si nadradené postavenie, než primárne voči kresťanstvu ako takému.

2.3 Zrod afrikánskeho kalvinizmu

Náboženská pestrosť, ktorú do Južnej Afriky so sebou priniesli rôzne kresťanské denominácie, nenechala bez laxnosti ani NGK. Hoc aj si stále udržiavala dominantný status cirkvi v zemi a bola naďalej hlavným nositeľom reformovanej tradície, nedokázala sa úplne izolovať od vplyvov iných kalvínskych cirkví a misií. NGK nezostala statickou, naopak, účinky osvietenstva a predovšetkým duch francúzskej revolúcie prenikli i medzi juhoafrických protestantov. Cirkevné kruhy NGK reagovali negatívne na takéto liberálne prúdy, chtiac sa pevne držať kalvínskej teológie a reformovaného vyznania. Veľký vplyv na ekzeziológiu NGK pri obrane voči

Faith Mission“ či „*Full Gospel Church*“. Nezvyčajnú dynamiku vyvinuli v posledných rokoch popri letničných i charizmatické cirkvi, ktoré naďalej hífne získavajú nových veriacich. Údaje použité podľa CHIDESTER (1992) a FAKTEN (2005).

³⁹ FISCH (1990), s.208.

liberálnemu rozvratu viery mal holandský pietizmus a škótsky evanjelikalizmus. Protestantské prebudenecké hnutia 19.storočia prinášali do NGK i čerstvo vysvätení farári. Tí sa naďalej, i po osamostatnení sa NGK od domovskej reformovanej cirkvi v Holandsku (1827), na svoju službu pripravovali v Európe, kde priamo prichádzali do kontaktu s rôznymi cirkevnými hnutiami prebudenia.

Bolo to storočie denominalizmu, pod ktorého účinkom sa štiepili skupiny rôzneho charakteru a vznikali ďalšie protestantské cirkvi. To platilo aj pre cirkevný život v Južnej Afrike. Prvé rozdelenie NGK priamo súviselo s emigráciou voortrekkerov z Kapska. Vtedy synoda NGK kritizovala tento počin Búrov a odmietla vydať povolenie pre akéhokoľvek duchovného, aby sprevádzal emigrantov na ich ceste. Keď v polovici 19.storočia získava africká republika v Transvaale nezávislosť, iniciuje jej čerstvý prezident Andries Pretorius prvé odštiepenie sa od NGK v Kapsku. Deje sa tak v roku 1853 a nová cirkev „*Nederduitsch Hervormde Kerk*“ (preklad názvu cirkvi sa nelíši od prekladu NGK, ďalej NHK.) vystupuje v mladej republike ako cirkev národná. Hoci sa neskôr NHK v počinoch ukáže ako menej puritánska a viac liberálnejšia než jej materská NGK, dodajme, že nová národná cirkev súhlasila s ústavou, ktorá mala odradzovať vstup každej denominácie, neriadiacej sa Heidelbergským katechizmom, do republiky.⁴⁰ Avšak, nie všetci smerovali do novozaloženej cirkvi. Mnohí zostali verní NGK v Kapsku a pár sa ich pridalo k druhej odštiepenej cirkvi, tzv. „*Gereformeerde Kerk*“⁴¹ (ďalej GK). Podnet k vydeleniu sa tejto cirkvi prišiel, ako ináč, z bratského Holandska, z hnutia, ktoré sa zasadzovalo za oživenie prísne ortodoxného kalvinizmu z Dortrechtskej synody a stavalo sa proti oslabovaniu kalvinizmu pietizmom. Táto vskutku konzervatívna cirkev zostala čo do počtu veriacich vždy drobnou, ale jej jadro tvorili vplyvní ľudia štátu, mnohí príslušníci Broederbondu a o niekoľko dekád neskôr i členovia NP.⁴² Osve

⁴⁰ Podrobnejšie vid' DE GRUCHY (1995), s.37.

⁴¹ Cirkev založená v roku 1859 a ľudovo tiež nazývaná „*Dopperkerk*“, niečo ako novokrstenecká.

⁴² Podľa HERMANN (2006), s.108n.

veľký vplyv na vývoj teologickej identity GK mal holandský teológ a štátnik Abraham Kuyper.⁴³

Abraham Kuyper (1837 - 1920), farár, šéfredaktor, poslanec, zakladateľ Vrijskej univerzity v Amsterdame a vlastnej strany, profesor teológie a nakoniec aj ministerský predseda Holandska. Snažil sa o prebudenie a zároveň o modernizáciu Holandskej reformovanej cirkvi (hoci vystupoval proti myšlienkam modernizmu a liberalizmu), ktorá nedokázala reagovať na nové smery prenikajúce do cirkvi a vyvolávajúce jej štiepenie. Kuyperovo chápanie Kalvínovho učenia, ktoré pomenoval neokalvinizmom, bolo domácou reformovanou cirkvou považované za príliš radikálne a nezhody skončili odtrhnutím sa Kuyperových prívržencov od tradičnej cirkvi. Kuyper vychádzal z predpokladu, že kalvinizmus ako taký, spomedzi všetkých denominácií kresťanstva v sebe najvýstižnejšie a najjasnejšie zahŕňa kresťanské idey. Kalvinizmus je viac, než len vyznanie či učenie. Je to určitý náhľad na svet, komplexný životný systém, ktorý rozhodujúcim spôsobom ovplyvňuje spoločenské usporiadanie skutočnosti. Pokúšal sa aplikovať reformovanú teológiu na všetky sféry ľudského života: v rodine, cirkvi, vede, kultúre i politike. Učil, že sú dané tri sféry zvrchovanosti: štát, cirkev a rodina.⁴⁴ Tieto oblasti sú od seba nezávislé a podliehajú odlišným Božským zákonom. Nad všetkými sférami však prebýva zvrchovaná ruka Božia, ktorá ich riadi. Mienené tým bolo asi toto: štát sa nemá miešať do záležitostí cirkvi a opačne, cirkev sa má vyhýbať veciam štátnym.⁴⁵ Hoci doma v Holandsku Kuyper reprezentoval minoritný názor protestantov, jeho odlišný výklad kalvinizmu nadobudol úspech inde. Mimo iné medzi afrikánskymi študentmi teológie v Holandsku, ktorí ho priniesli reformovanému duchovenstvu GK do Južnej Afriky. Neobyčajnú popularitu si medzi reformovanými Afrikáncami získal Kuyperov neokalvinistický pohľad na svet, konkrétne, učenie o Božom zvrchovanom konaní skrze jednotlivé samosprávne oblasti života.

Kuyperove neokalvinistické myšlienky sa čoskoro šírili i za hranice GK a spájali sa s ideami rodiaceho sa afrikánskeho nacionalizmu. Nemalú zásluhu na tom mal farár GK, S.J. du Toit, zapálený patriot afrikánstva a spoluzakladateľ afrikánskeho spolku, ktorý sa neúspešne pokúšal presadzovať svoju kalvínsku nacionalistickú teológiu

⁴³ DE GRUCHY (1995), s.37.

⁴⁴ Kuyper sa pri formovaní svojho učenia inšpiroval Lutherovou náukou o dvojakom regimente, nepresne označovanej ako učenie o dvoch ríšach („*Zwei Reiche-Lehre*“).

⁴⁵ HERMANN (2006), s.268.

i v hlavnom prúde NGK.⁴⁶ Neokalvinizmus si musel na svoje pevnejšie ukotvenie v Južnej Afrike počkať až do 30-tych rokov 20.storočia, keď Kuyperove učenie znovuobjavila NGK sama a stalo sa dominantným prvkom cirkevnej nacionalistickej teológie a doktrínou apartheidu prijatou v tejto cirkvi.⁴⁷ Skôr, než sa budem venovať otázke, ako k tomu došlo, rada by som vrátila sa späť do 19.storočia, k materskej NGK.

2.4 Teologické premeny v cirkvi

I v najsilnejšej základni reformovanej cirkvi Južnej Afriky sa pohýnali ľady. V tom pozitívnejšom slova zmysle tým, že majoritná časť veriacich pod vplyvom evanjelikalizmu volala po sociálnej filantropii, chápme, po misijnej a výchovnej činnosti medzi domorodými obyvateľmi. V roku 1831 bola založená na brehu rieky Kat prvá černošská obec kresťanov. Tvorili ju príslušníci kmeňa Khoikhoi – konvertiti za pôsobenia Londýnskej misijnej spoločnosti, ktorí sa rozhodli pristúpiť do belošskej NGK. Cirkev sa sprvu k černošským konvertitom stavala zhovievavo. Stali sa raz kresťanmi, tak nech užívajú rovnakých privilégii v cirkvi ako afrikánski kresťania.⁴⁸

Z času na čas sa v cirkvi začali ozývať návrhy, aby sa Večera Pánova udeľovala obráteným domorodcom a prisťahovalcom (napr. Indom, Filipíncom alebo Číňanom) oddelene od bielych veriacich. Cirkevné synody v tom čase oficiálne odmietali akékoľvek rasové rozdiely a zdôrazňovali, že NGK je cirkvou pre všetkých veriacich, bez rozdielu rasy a farby. Na kapskej synode v roku 1829 sa otázka rasovej separácie veriacich pri slávení eucharistie dostala na rokovací stôl. Synoda odmietla návrhy na zavedenie oddeľovania veriacich v zboroch a prehlásila ich za teologicky nesprávne: „... učeniu Písma a ducha kresťanstva nutne prináleží, pripúšťať k stolu Pánovmu i tieto osoby

⁴⁶ CHIDESTER (1992), s.80-82.

⁴⁷ Tamtiež.

⁴⁸ BOSCH (1984), s.52-53.

spolu s rodnými kresťanmi...“⁴⁹. Ale v praxi to vyzeralo ináč. Oddelovanie veriacich na základe rasy bolo úplne bežné a neoficiálne to cirkevné kruhy NGK tolerovali. Bolo len otázkou času, kedy synody ustúpia od zásadného „nie“ rozdeľovania veriacich. Smer vetru sa obrátil na synode v roku 1857. Uvádzam doslovný záver zo synody, ktorý znel:

*„Synoda považuje za žiaduce a v súlade s Písmom, aby naši členovia z rád pohanov boli do obcí prijímaní a začleňovaní, všade tam, kde je to možné. Ale kde tieto opatrenia by mali, v dôsledku slabosti niektorých, stáť v ceste podporovania veci Kristovej medzi pohanmi, nech obce z pohanov vzniknuté užívajú kresťanské práva v oddelených budovách, alebo iných zariadeniach.“*⁵⁰

Cirkevní predstavitelia si boli vedomí toho, že takéto pravidlo o segregácii v zboroch odporuje evanjeliu. I tak ho schválili, odvolávajúc sa na „slabosť niektorých“.

Od tohto momentu mala segregácia veriacich v NGK zelenú. Tí, ktorí mali farbu pleti inú než bielu, boli vyčleňovaní zo všetkých sfér cirkevného života. A pranie, aby tam, kde je to možné, boli veriaci z rád pohanov súčasťou beloškých náboženských obcí sa zmenilo na púhe konštatovanie, že separátne slávenie bohoslužieb černochoch a belochoch je viac, než len „vhodné“.

Tu niekde začal vývoj oddelených⁵¹ reformovaných misijných cirkví NGK. Prvou spomedzi nich bola „NG Sendigskerk“ (ďalej NGSK), založená pre výlučne tzv. „farebných“, čiže veriacich zmiešanej rasy. Jej vznik v roku 1881 bol odôvodňovaný ako nevyhnutný krok pre dve veci. Z pohľadu misie mala byť uľahčená evanjelizácia domorodcov, alebo prisťahovalcov a to predovšetkým tým, že bohoslužby mali byť vykonávané v ich vlastnej reči a v ich kultúrnom prostredí. A z dôvodu praktického, pretože rasové oddelenie zodpovedalo spoločenským záujmom belochoch, teda dobovej

⁴⁹ Tamtiež.

⁵⁰ Tamtiež.

⁵¹ Niekedy nazývaných tiež ako „dcérske“ cirkvi.

realite v Južnej Afrike. Takto sa vytváral priestor pre apartheid v cirkvi a s ním i jeho následné teologické ospravedlnenie.⁵² K dcérskym cirkvám reformovanej tradície v zemi patrí ešte „NG-Kerk in Afrika“ (ďalej NGKA), určená len pre černochovo a „Reformed Church in Africa“ (ďalej RCA), najmenšia z reformovaných cirkví, založená pre niekoľko málo indických veriacich (cca. 1000 ľudí).

2.5 Nacionalizmus v cirkvi

Zostáva objasniť prepojenie kalvinizmu a neokalvinizmu s afrikánskym nacionalizmom a myšlienkami apartheidu. Vzrast afrikánskeho nacionalizmu v 20-tych a 30-tych rokoch minulého storočia ako dôsledku obrany voči „britskému imperializmu“, menil i celkovú náladu v cirkevných kruhoch NGK, GK a NHK. V tej dobe bolo spojenie cirkvi a nacionalizmu veľmi pevné a vplyvné duchovní týchto cirkví boli zároveň častokrát reprezentantmi nacionalistického povznesenia Afrikáncov. Medzi afrikánsky hovoriacimi obyvateľmi sa začínajú šíriť objavné „poznatky“ o ich dejinách v ich juhoafrickej domovine, hlása sa idea vyvoleného národa a predstava národnej cirkvi.

Medziiným sa znovu vynára radikálne učenie holandského teológa, ktoré poslúži ako dobré vysvetlenie pre mnohé veci. Kuyperovým myšlienkam však afrikánski teológovia dali nový, pozmeňujúci význam a preto by bolo správnejšie hovoriť už o tzv. „afrikánskom neokalvinizme“. „Drobné“ korektúry v Kuyperovom učení vysvetľovali neokalvinisti ako nevyhnutný krok pre vhodnú interpretáciu učenia do kontextu Južnej Afriky: kde sa riešili iné špecifické kultúrne, rasové a politické problémy. Dnes vieme, že nešlo len o nepatrné kozmetické úpravy, ale o zásadné pretvorenie obsahu Kuyperovho učenia. Snáď najvýraznejší odklon v reinterpretácii neokalvinizmu urobili afrikánski teológovia v mieste učenia o troch zvrchovaných sférach vo svete. V záujme

⁵² Podľa DE GRUCHY (1995), s.35-36.

afrikánstva bola NGK pochopená a vyzdvihnutá na jednu zo zvrchovaných oblastí, na sféru cirkev. NGK, s prívlastkom národnej cirkvi, ktorý sa zrodil počas Juhoafrickej vojny, mala priamo reagovať na potreby svojho afrikánskeho národa⁵³. Cieľom takto pozmeneného výkladu učenia o zvrchovaných sférach malo byť opodstatnenie nezávislej pozície afrikánskeho národa, ktorý potom podliehal priamo Bohu a mal od Neho špeciálne poslanie. Toto osobitné poslanie národa chápali ďalej tvorcovia afrikánstva ako vyvolenie Božie. Tvrdili, že už holandskí usadlíci trekbúri a najmä dobyvační voortrekkeri vnímali svoje putovanie do neznáma ako putovanie vyvoleného národa. Národa, ktorého Boh povolal, aby rozširoval Jeho ríšu, bojoval proti pohanom a aby ich Boh nakoniec zaviedol do zaslúbenej zeme. Svoje dejiny mali tak všetci opravdiví Afrikánci odteraz chápať ako „dejiny spásy“. Veľký Trek bol exodom z otroctva britskej vlády v Kapsku, po ňom nasledovali roky bojov proti všetkým nepriazňam púšte, až nakoniec národ doputoval do zaslúbenej zeme afrikánskych republík.

Okrem toho, hlavne už počas vlády apartheidu, sa NGK oháňala učením o troch sférach zvrchovanosti, ktoré ale vykladala takto: Cirkev nemá prorocký úrad, preto nie je oprávnená prehovárať do svedomia štátu. Len kresťan ako jedinec sa smie vyslovovať k politike, poprípade sa v nej angažovať, ale nie cirkev ako taká. Napriek tomu si NGK bola vedomá faktu, že jej prílišná prepojenosť so štátom, ktorého politiku takmer bez výhrad podporovala, protirečí aj tomuto poopravenému výkladu o sférach.⁵⁴

K mýtom o dejinách spásy, zvrchovanosti národnej cirkvi a vyvolenému národu sa pridala i predstava o oprávnenom oddelenom vývoji rasových skupín ako „národov“. Odobrenie tejto teórie NGK formulovala tak, že rozdelenie ľudstva do

⁵³ De Gruchy podotýka, že proti idej cirkvi pre národ – „*volkskerk*“, nemožno nič namietať, ale problém nastáva, ak sa národ obmedzuje len na určitú rasu, triedu, alebo inú skupinu ľudí, ktorej existencia znevýhodňuje postavenie iných; lebo vtedy cirkev popiera nielen svoju univerzálnu, katolícku identitu, ba i samotné evanjelium. Čo bolo prípadom afrikáncov. Tamtiež.

odlišných rás a národov vyplýva z Božieho práva, ktoré ukladá národom a rasám právo na ich samostatný, rozumej, oddelený vývoj. Z toho síce nebolo možné odvodiť žiadne zákazy kontaktov medzi rasami a národmi a už vôbec nie oprávnenosť rasovej diskriminácie, ale táto teória sa chápala aspoň ako ospravedlnenie oddeleného vývoja v zmysle veľkoplošného oddelenia rás v krajine.⁵⁵

Je evidentné, že neokalvinizmus dopomohol tvorcom nacionalizmu k vytvoreniu ideologickej platformy afrikánstva. Je viac než evidentné, že táto platforma pozostávala z vytvorených historických a teologických mýtov. A je evidentné, že NGK, ktorá prispela k vzniku takýchto mýtov, dávala afrikánskemu nacionalizmu požehnanie ako aj jeho politickému postupu v krajine.

Priame prepojenie duchovenstva NGK s nacionalizmom bolo možné pozorovať aj na samotnom kurze cirkvi. V 30-tych rokoch nastupuje mladá generácia duchovenstva, ktorá sa netajila aktívnou účasťou na formulovaní doktríny a politiky apartheidu. Niet divu, že v ďalších pár rokoch presadili mladí duchovní povolenie rasovej separácie i v cirkvi, ktoré bolo dovtedy cirkevným misijným výborom NGK zamietané. Novou rasovou politikou chcelo cirkevné vedenie zohľadniť afrikánsku tradíciu, ktorá spočívala vo „*vžitom strachu Afrikáncov zo zrovnoprávnenia čiernych s bielymi, v odpore k myšlienke rasového miešania a všetkému, čo by k nemu mohlo viesť*“⁵⁶. Aby sa zabránilo miešaniu rás, bolo potrebné od seba držať černochoch a belochoch jak v spoločnosti, tak i v cirkvi. Z tohto dôvodu NGK odmieta sociálnu rovnosť v Južnej Afrike a vyhlasuje svoj zámer „*presadzovať sociálnu diferenciaciu a spirituálnu, či kultúrnu segregáciu*“⁵⁷. O tri roky nato uvádza jeden z predstaviteľov NGK, mimo iné formulovateľ zmeny rasovej politiky v cirkvi, slovo apartheid, ktoré má reprezentovať túto rasovú separáciu.

⁵⁴ Podľa HERMANN (2006), s.268.

⁵⁵ FISCH (1990), s.353.

⁵⁶ CHIDESTER (1992), s.82-83.

⁵⁷ Tamtiež.

2.6 Biblické miesta podporujúce apartheid

V nasledujúcich riadkoch by som rada prezentovala miesta z Písma, ktoré patrili pre Afrikáncov k tým najobľúbenejším pri ospravedlňovaní apartheidu v Južnej Afrike. Pôjde o pasáže, na ktoré sa už tradične odvolávali k rasovej segregácii naklonení Búri a ktoré boli obzvlášť v druhej polovici 20. storočia vyzdvihované v cirkevných správach NGK, s cieľom ošetriť apartheidový politický systém na základe Písma. Pôjde o tieto miesta: Gn 1,28; Gn 11,1-9; Dt 32,8; Sk 2,5-13 a Sk 17,26.⁵⁸ A ešte dôležitá poznámka: Výklad uvedených biblických miest je interpretáciou Afrikáncov a z pravidla sa odlišuje od všeobecného výkladu biblistov a exegetov.

Genesis 1,28: „Potom im Boh požehnal a riekol im: *Plodte sa a naplňte zem; podmaňte si ju a panujte nad morskými rybami, nad nebeským vtáctvom a nad každým živočíchom, čo sa hýbe na zemi!*“

Boh dáva na tomto mieste príkaz stvorenému človeku, aby sa množil a naplnil zem: ľudstvo sa má rozmnožovať a pritom sa má rozdeľovať do rôznych národov. Národy je možné rozumieť aj ako rasy; čiže Božia vôľa to bola pri stvorení sveta, ktorá si žiadala etnickú rôznorodosť. NGK chápala Gn 1,28 ako výslovný príkaz⁵⁹, nie ako požehnanie, ktorého súčasťou boli slová o naplnení a podmanení si zeme. Ak sa teda jedná o Boží imperatív, mala by sa jeho vôľa po rozdeľovaní ľudstva do národov dodržiavať. O to viac, keď Boh svoj „príkaz“ vyslovuje v čase tvorenia sveta a neskôr ho opakuje i Noáchovi a jeho synom (Gn 9,1-7). Očividne Bohu veľmi záležalo na rozdeľovaní ľudí a preto má tento príkaz podstatný význam pre existenciu ľudstva.

⁵⁸ Pre všetky uvedené citácie biblických miest používam BIBLIU : PÍSMO SVÄTÉ STAREJ A NOVEJ ZMLUVY (1999).

⁵⁹ Na mnohých miestach Biblie teológovia NGK namiesto slovesa „byť“ uvádzali sloveso „musieť“. Takto sa nenápadne, ale zásadne pozmenil význam daných textov. V prípade Gn 1,28 sa význam mení podstatne: požehnanie je porozumené ako príkaz.

Genesis 11,1-9: „Vtedy celý svet používal jedinú reč a rovnaké slová. Keď sa na východe ľudia pohli, našli rovinu v krajine Šineár a usadili sa tam. Povedali si: Podme, narobme si tehál a dobre ich vypálme. Tak im tehly slúžili za kameň a asfalt za maltu. Potom si povedali: Podme, postavme si mesto a vežu, ktorej vrch by siahahal po nebesá; tak si urobíme meno, aby sme neboli roztratení po celej zemi. Nato zostúpil Hospodin, aby videl, mesto i vežu, ktorú stavali ľudskí synovia. Hospodin riekol: Je tu jeden ľud a všetci majú jednu reč; a to je len začiatok ich výčinnov; teraz im už nič neznemožní vykonať, čo si zaumienia. Podme, zostúpme a zmäťme im tam reč, aby ani jeden nerozumel reči druhého. Tak ich Hospodin rozptýlil po celej zemi a prestali stavať mesto. Preto ho pomenovali Bábeldom, lebo tam Hospodin zmiatol reč celému svetu a odtiaľ ich Hospodin rozptýlil po celej zemi.“

Príbeh o babylonskej veži je fundamentálnou biblickou pasážou, najdôležitejším textom pre teológov NGK, na ktorom stojí, buduje a závisí teológia cirkvi pre vzťahy medzi rasami. Apologéti apartheidu príležitostne používali tento príbeh ako dôkaz Božej legitímácie pre ideológiu „oddeleného vývoja“.⁶⁰

V rozprávaní o babylonskej veži sa načrtávajú dve základné otázky: Akého hriechu sa dopustili ľudia v krajine Šineár? A čo zamýšľal Boh svojou reakciou na tento hriech? Odpoveď NGK znela: ľudia porušili príkaz daný Bohom pri stvorení sveta (Gn 1,28), aby sa oddeľovali do odlišných národov s rôznou kultúrou a takto naplňovali zem. Ak sa totiž ľudstvo nebude deliť, nemôže uskutočňovať Božie nariadenie o rozmnožení sa ľudí po celej zemi. Ľudia marili Božie plány. Späť sa združovali a zbližovali. Preto Boh zakročuje a ľudstvo trestá. Nanovo dáva do pohybu „proces diferenciácie“, avšak tentoraz ho rozširuje o rozdelenie ľudstva do odlišných rás, nielen národov. Ľudia sa majú znova snažiť o rozdeľovanie, odlišovanie a vzájomné sa oddaľovanie na úkor naplnenia celej zeme.

Keďže sa jedná o kľúčový biblický text používaný NGK pre zdôvodnenie rasovej segregácie v Južnej Afrike, považujem za potrebné pozrieť sa detailnejšie na oprávnenosť, či neoprávnenosť takejto interpretácie Gn 9,1-7. Odlišnosť výkladu NGK

⁶⁰ TUTU (1984), s.62.

od všeobecného chápania starozákonného miesta kresťanskými cirkvami uvediem v niekoľkých bodoch⁶¹:

1. Ak vychádzame z predpokladu, že v Gn 1,28 Boh ľuďom žehná a vraví, aby sa rozširovali po celej zemi a v Gn 9,1-7 Boh ľuďí trestá tým, že ich od seba rozptyľuje, tak nie je možné tvrdiť, že v oboch prípadoch ide výslovne o Božie prianie. Prvé miesto hovorí o ustanovenom poriadku v Božom stvorení, to druhé o porušení tohto poriadku ľuďmi.
2. Ľuďom Boh neprikázal od seba oddeľovať a odlišovať sa. Ved' až do pádu babylonskej veže ich spájala jedna reč a rovnaké slová. Boh ľuďí trestá nie preto, že by porušili jeho „pôvodnú vôľu“ z Gn 1,28; ale pretože zneužili svoje schopnosti: spoločnú reč a kultúru, aby si zaistili identitu spoločenstva, jeho samostatnosť a potenciál. Boh ich potrestal preto, lebo hľadali istotu nie v Ňom, ale v sebe samých. Boh ľuďom tak pripomína ich konečnosť i smrteľnosť.
3. Teológom NGK úplne unikla pointa príbehu. Hriešnosťou nebolo používanie jednej reči (Gn 11,1), ale bola ňou zvrátená snaha vyrovnať sa samotnému Bohu (Gn 11,4).
4. Je nesprávne chápať rozptýlenie ľuďí Bohom ako počiatok diferenciácie ľudstva do odlišných rečových skupín a rás.
5. NGK sa odkláňa od objektívneho výkladu textu aj v tom, že zdôrazňuje rasu nad jazyk: zneužíva text, aby ospravedlnila rozdelenie do rás a nie rozdelenie ľudstva do rozmanitých jazykových skupín.
6. Ak Boh ľuďí tresce zmätením reči, ktorého následkom je nerozumenie si a odcudzenie sa navzájom, neznamená to, že tomuto procesu máme napomáhať. V Gn 9,1-7 nie je žiaden príkaz, ktorý by nariaďoval toto činiť.
7. Rozprávanie o babylonskej veži je vrcholom hrôzy a ľudského hriechu

⁶¹ Podľa BAX (1984), 137n.

v starozákonnej prehistórii. Lež potrestanie ľudstva nie je definitívnym Božím činom. Boh je k ľuďom milostivý a tak už v Gn 12 čítame o povolaní Abráma, ktorému Boh žehná slovami o novom Božom národe, v ktorom ľudstvo získa stratenú jednotu. Boh zasahuje do skazenosti človeka a zbavuje ho kliatby z Babelu.

Príbeh o babylonskej veži mal byť skôr varovaním, než príhodnou pomôckou pre zámery Afrikáncov. Ved' v ctižiadostivosti staviteľov veže by sa našla nejedna paralela s ambíciami Afrikáncov: zaopatrenie vlastného národa, jeho kultúry a identity, hľadanie istôt vo vlastnom národe a nie priamo v Bohu, či neoprávnené vyzdvihovanie národa nad iné.

Deuteronomium 32,8: „Keď Najvyšší prideľoval dedičstvo národom, keď rozdeľoval synov ľudských, určoval hranice národom podľa počtu Izraelcov.“

Ďalší z rady obľúbených biblických pasáži pre NGK k podpore rasovej segregácie. Je prezentovaný ako biblický podklad pre nutnosť vytýčenia primeraných hraníc teritórií, v ktorých majú jednotlivé národy žiť. NGK si pozmeňuje význam textu, ktorý už primárne nevypovedá o tom, že Boh určoval, aké veľké budú vydeľované národy, akési podskupiny celého ľudstva, a ich zem. Verše vníma skôr tak, že Boh stanovil národom hranice, ktoré ich majú rozdeľovať do vlastných teritórií.

Skutky apoštolov 2,5-11: „A boli vtedy v Jeruzaleme Židia, zbožní mužovia zo všetkých národov pod nebom. A keď povstal ten zvuk, zbehlo sa mnoho ľudí a žasli, že počuli apoštolov hovoriť každý vo svojej reči. I užasli všetci a divili sa hovoriac medzi sebou: Či, hľa, všetci títo, ktorí hovoria, nie sú Galilejci? Ako ich teda počujeme (hovoriť) každý vo svojej reči, v ktorej sme sa narodili: Partovia, Médovia, Elamiti a obyvatelia Mezopotámie, Judska, Kappadokie, Pontu, Ázie, Frýgie, Pamfylia, Egypta a krajov Lýbie pri Kyréne, prechodne bývajúci Rímania, Židia a prozeliti, Kréťania a Arabi, počujeme ich vo svojich rečiach hovoriť veľké veci Božie?“

Zoslanie Ducha Svätého v Skutkoch apoštolských bolo teológmi NGK používané ako potvrdenie starozákonnej vôle Božej v Novej zmluve. Letničný zázrak totiž jasne potvrdzoval, že je Božím prianím, aby každý človek počul o veľkých činoch Hospodinových výhradne vo vlastnom jazyku a vo vlastnej autonómnej cirkvi. Takto sa potvrdzovala kultúrna identita, jazyková osobitosť a psychologická svojráznosť každého národa.⁶² A zároveň sa vyzdvihovala povinnosť dodržiavať to, čo Boh stanovil v Gn 1,28; Gn 11,1-9 a Dt 32,8: prirodzenú rozdielnosť ľudí a národov, ktorej sa v Kristovej cirkvi dostáva posvätenia.⁶³

Teológovia NGK absolútne ignorovali význam letničného príbehu. Ved' pri zoslaní Ducha Svätého sa dial pravý opak toho, čo sprevádzalo trest Hospodinov v Bábele. Ľudia, za trest rozptýlení po celej zemi, sú z rôznych kútov sveta zidení na jednom mieste, aby zjednotení prijímali Ducha Svätého, ktorý im dáva dar rozumieť neznámym rečiam a spoločne naslúchať zvesti evanjelia. Padajú jazykové bariéry, nedôvera a odpor, ktoré ľudí rozdeľovali. Duch Kristov prichádza, aby odstránil babylonské prekliatie a spojil ľudí do jedného Božieho národa, tela Kristovho, v ktorom nieto jazykových, kultúrnych, či rasových obmedzení.

Skutky apoštolov 17,26: „On urobil z jednej krvi všetky pokolenia ľudské, aby obývali celý povrch zeme; stanovil určité časy a hranice ich prebývania.“

Uvedená novo zákonná pasáž bola NGK s obľubou aplikovaná pre posilnenie výkladu starozákonných miest Gn 11 a Dn 32,8 a to obzvlášť z dôvodu, že sa 26.verš zmieňuje o národoch a hraniciach. Zaujímavý je i preklad tohto verša do afrikánčiny, ktorý znel približne takto: *„Boh stvoril z jedného človeka všetky rasy (alebo národy), aby bol obývaný celý povrch zeme a ustanovil, ktoré historické epochy a teritoriálne hranice budú pre*

⁶² Tamtiež.

⁶³ Tamtiež.

nich navždy platí.“⁶⁴ Teológovia NGK na uvedenom verši radi zdôrazňovali skutočnosť, že Boh nariadil rozličným národom špecifické dejiny ich vzostupu a pádu ako aj vlastné oddelené teritória.

Už zo samotného prekladu verša do afrikánčiny je možné zavetriť, že ani tu sa nejednalo o čisto nezaujatú prácu prekladateľov. Preklad neoprávnene uvádza rozhodujúce miesto vo verši ako „*im ustanovené historické epochy a teritoriálne hranice*“. Prekladatelia pominuli kontext, do ktorého je verš zasadený. Ide o Pavlovu reč k Aténčanom, ktorí svoj aténsky pôvod, charakter a kultúru považovali za nadradené nad ostatné. Pavol im slovami 26.verša pripomína, že všetci sme potomkovia jedného praotca a preto sme si od základu všetci rovní. Pavlova reč napomína, že skôr, než Boh stvoril človeka, pripravil a stanovil mu miesto na súši, ktoré mal obývať. Preto nie je oprávnenosťou človeka neskôr ustanovovať a pozmeňovať nič, čo Boh určil v rámci poriadku pri stvorení sveta. Ak by sme aj pripustili teóriu, že Boh stanovil historické epochy a zafixoval hranice jednotlivých národov, text by musel byť predsa len chápaný tak, že človek nemá právo pozmeňovať tieto veci k obrazu svojmu.

Nie je snád' ani nutné podotýkať, že NGK svojškými výkladmi biblických miest nielen že bola silne nekritická, ale subjektívnymi interpretáciami pre vlastné účely popierala centrálnu myšlienku jak Starej, tak i Novej zmluvy: zvesť o milosrdnom, milujúcom a zvrchovanom Bohu, ktorý ľuďom odpúšťa ich hriechy a svoje zmierenie s človekom završuje skrze obeť jediného syna Ježiša Krista.

V Biblii sa nachádza omnoho viac miest, ktoré jednoznačne vyvracajú akúkoľvek snahu afrikánskych kalvinistov legitimovať rasovú segregáciu na základe slova Božieho. Kontra rasovej segregácii uvádzali najčastejšie jej odporcovia biblické pasáže, ktoré by

⁶⁴Tamtiež, s.158.

som rada aspoň vymenovala. Sú to: Leviticus 19,33n; Numeri 12,1n; Izajáš 56,3.6n; Marek 3,20.21.31-35; Ján 4,1-42; Matúš 8,5-13; Ján 17,20-23; Galatským 2,11-21; 3,28; Kolosenským 3,11; Efezkým 2,11-22 a Filipským 3,1-11.

2.7 Kalvinizmus, nacionalizmus a apartheid

Súvislosti medzi afrikánskym nacionalizmom, apartheidom a kalvinizmom sú živými a nekončiacimi vedeckými diskusiami pre historikov, teológov, sociológov či politológov špecializujúcich sa na Južnú Afriku. Donedávna sa malo zato, že kalvinizmus úzko súvisel so vznikom rasovej segregácie v Južnej Afrike. Že to bol on a reformovaná tradícia, ktoré podnecovali Afrikáncov k nacionalizmu a zrodu myšlienok systému apartheidu. Dnes sa vedci na celú vec pozerajú komplexnejšie. Ako napríklad podotýka J. de Gruchy, profesor religionistiky a farár Zjednotenej kongregacionalistickej cirkvi: *„ak chceme kriticky uvažovať o role reformovanej tradície v Južnej Afrike, musíme v prvom rade odmytologizovať nekritické presvedčenie o tom, že Kalvín a kalvinizmus nesú zodpovednosť za afrikánsky nacionalizmus a apartheid“*⁶⁵. Lebo hoci Kalvínovi nasledovníci zdôrazňovali povinnosť kresťana angažovať sa i mimo cirkvi, teda na verejnosti alebo v politike a aj keď sa kalvinizmus stal hybnou spoločenskou silou 16. a 17.storočia v politických zápasoch európskych štátnikov, nebol to rozhodne on, kto Búrov podnecoval v diskriminácii ostatných rás a myšlienke o nadradenosti nad ostatnými.

Ráz života usadlíkov v Južnej Afrike rozhodne viac poznamenalo nastavenie európskej spoločnosti, ktoré si v sebe priniesli a ktoré aplikovali voči domorodému obyvateľstvu, než teológia ich vyznania. V 19.storočí to zas bola koloniálna politika Britov, ohrozujúca národnú identitu a politickú moc Afrikáncov, na ktorú reagovali vlnou nacionalizmu. Jedným zo sprievodných znakov pozdvihnutia vedomia

⁶⁵ DE GRUCHY (1995), s.26.

a autority afrikánskeho národa bola mytologizácia ich dejín. Začalo sa vraviť o vyvolenosti národa, dejinách spásy, zasľúbenej zemi a o význačnosti národnej cirkvi.

Nepopierateľne, kalvinizmus a reformovaná tradícia isto mali svoj nezanedbateľný podiel pri formovaní sa základov apartheidu. Ale spojitosti medzi nimi je nutné vidieť v správnom svetle. Nie kalvinizmus bol východiskom pre afrikánsky nacionalizmus, rasizmus a neskôr i apartheid, lež vhodne poopravené kalvínske učenie bolo do nich zakomponované tak, aby legitimovalo a podpieralo ich ciele. Kalvinizmus sa pre nacionalistov stal pomocným inštrumentom na ceste za mocou.⁶⁶ Ba čo viac, popritom bol pretransformovaný na náboženskú ideológiu menom „afrikánsky kalvinizmus“, ktorá bola dostatočne kalvínska nato, aby sa mohla vydávať za súčasť reformovanej tradície, no zároveň sa od nej odchyľovala natoľko, že vážne podkopávala a škodila jej svedectvu.⁶⁷

Vyčerpávajúcu definíciu, ktorá by zachycovala vznik, obsah, charakter a význam afrikánskeho kalvinizmu podáva J. de Gruchy v závere svojho zamyslenia sa nad jeho zrodom v Južnej Afrike takto:

„(Afrikánsky kalvinizmus) vznikol ako neistá zliatina z evanjelikálnej zbožnosti 19.storočia a z prispôbeného kuyperiánskeho neokalvinizmu, ktorá bola vypálená v peci afrikánskeho boja o kultúrnu identitu a politickú i hospodársku moc. Popritom sa (afrikánsky kalvinizmus) nechal inšpirovať starozákonnými symbolmi a bojmi vyvoleného národa a nárokoval ich pre svoj národ, čím im dal nový, pozmenený charakter a význam. Počas celej doby, keď sa NGK snažila legitimovať apartheid a afrikánsky nacionalizmus, sa v podstate nikdy neodvolávala na Kalvína, alebo na historické reformované vyznanie viery. A používané argumenty na podporu apartheidu sa zakladali nielen na mylnom výklade Písma, ale odporovali aj Kalvínovmu učeniu.“⁶⁸

⁶⁶ Tamtiež.

⁶⁷ Tamtiež.

⁶⁸ Tamtiež, s.40.

Ktovie, ako by toto všetko komentoval samotný majster učenia, Ján Kalvín. Zrejme by sa veľmi divil, akými rôznymi spôsobmi chápali a následne prakticky interpretovali zástancovia reformovanej tradície jeho učenie, ktorého cieľom nebolo nič viac, než oslobodenie biblickej pravdy od pút povier a zvestovanie jediného prameňa kresťanského života, živé slovo Božie.

Keď NGK počala samovoľne opúšťať podstatu Kalvínovho učenia a vydala sa na cestu herézy, bola to opozícia ostatných cirkví a cirkevných združení, ktoré jej správne učenie reformovanej tradície pripomínali neraz týmito slovami Kalvína:

„... nikoho z bratov nemôžeme uraziť, ošialiť, posmievať sa mu, ním pohrdať, alebo akokoľvek sa ho dotknúť, aby sme v ňom zároveň neurážali, nešialili, neposmievali sa a nepohrdali Kristom (...) nemôžeme sa odtrhnúť od bratov, aby sme sa zároveň neodtrhli od Krista (...) Krista nemôžeme milovať, ak Ho nemilujeme v bratoch...“⁶⁹

3. Nástup apartheidu, jeho upevňovanie a černošská opozícia v rokoch 1948 - 1961

3.1 Prevzatie moci

Jediné slovo z afrikánčiny, ktoré prerazilo do sveta a získalo si medzinárodné používanie, bolo slovo „*apartheid*“. Mylné je však pripisovať pôvod tohto výrazu priamo jazyku afrikánskemu. Najrannejšie použitie slova je známe až z 40-tych rokov minulého storočia a to keď tvorcovia budúceho politického systému preň hľadali vhodnejší pojem než boli dovtedy používané výrazy „*segregácia*“ a „*separácia*“, ktoré navyše neznali príliš lákavo. A tak sa intelektuáli, vo väčšine príslušníci NP a budovatelia novej ideológie štátu, podujali anglický výraz „*segregation*“ jednoducho preložiť do vlastnej reči, čím vznikol pojem „*apartheid*“⁷⁰. Zmena názvu neznamenalala žiadnu pozitívnejšiu zmenu praxe, ktorú v sebe zahŕňala široko sa uplatňujúca segregácia obyvateľstva zo strany belochov.

Zavedenie nového slova pre existujúcu rasovú diskrimináciu a oddelenie obyvateľstva v zemi, akoby symbolizovalo významný predel v dejinách novodobej Južnej Afriky. V čele krajiny stála roku 1948 skupina ľudí rozhodnutých vytvoriť štát, ktorý nebude už v područí Veľkej Británie a kde nebude viac existovať strach zo všadeprítomných černochoch a iných nebelochov. Víťazná NP, ktorej členmi boli verní príslušníci afrikánskeho Broederbondu, hodne zrezka začala s realizáciou svojho predvolebného programu prezentovaného ako „*apartheid*“. Hneď v nasledujúcom roku po voľbách prijala vláda prvú sériu zákonov, ktoré mali jednak obmedziť vplyv Britov

⁶⁹ CALVIN (1951), s.153.

⁷⁰ Časť slova „*apart*“ znamená „oddelený“ a do holandčiny a následne afrikánčiny bol výraz prevzatý z francúzskeho jazyka. Použitý pre označenie rasovej segregácie, neskôr pre celý politický systém s úplnou segregáciou rás (aj územnou), bol tento výraz pre stelesnenie systému rasovej diskriminácie v roku 1968 Organizáciou Spojených národov (ďalej OSN) odsúdený ako „zločin proti ľudskosti“. Podľa FISCH (1990), s.286.

v zemi, tak i upevniť postavenie Afrikáncov voči domorodým černochoch. Boli to predovšetkým opatrenia obmedzujúce prílív imigrantov z Európy a zákony definujúce medzirasové súžitie v krajine. NP sa súčasne snažila odstraňovať chudobu Afrikáncov a vytvárať výhodné podmienky pre ich spoločenský postup.

Počiny vládnej NP sa nerozhádzali úplne s činnosťami predchádzajúcich vlád. Dalo by sa povedať, že NP naopak nadviazala na politický vývoj v zemi pred rokom 1939. Nová bola snád' len dôraznosť a ostrosť, s ktorou NP presadzovala a uplatňovala rasové oddelenie a diskrimináciu medzi obyvateľstvom. Vláda nechcela viac tolerovať de facto iba akýsi model rasovej segregácie, v ktorom stále jestvovali „šedé“ zóny sociálneho zmiešavania sa jedincov rôznych rás.⁷¹ Týkalo sa to hlavne štruktúry osídlenia v mestách a osobných kontaktov a vzťahov, napr. i uzavretého manželstva mimo tej danej rasy.⁷² Preto vláda začala zavádzať rasové oddelenie vo všetkých oblastiach politického, hospodárskeho, kultúrneho, športového a spoločenského života. Poslúžila si pritom už existujúcimi právnymi predpismi a tam, kde žiadne predpisy zatiaľ neboli, doplnila medzery čerstvými zákonmi. Hoci používala formálne pravidlá demokracie, v zemi vytvárala totalitárny poriadok, svojim obsahom priveľmi vzdialený demokratickému princípu.⁷³ Neoficiálny model rasovej segregácie sa od roku 1948 pretransformoval na právne legitímny systém diskriminácie. V zemi sa vytváral mohutný bezpečnostný aparát, disponujúci právomocami zasahovať pri porušovaní legislatívy apartheidu kdekoľvek.

3.2 Právny základ apartheidu

V nasledujúcich riadkoch uvádzam 8 centrálnych zákonov apartheidu. Už len zo samotných názvov je možné vytušiť zámer ich tvorcov: ovplyvňovať všetky sféry

⁷¹ BRAUN (1999), s.34n.

⁷² Podľa tamtiež.

⁷³ Tamtiež.

života človeka a to aj za cenu porušovania základných ľudských práv. Alebo ináč vyjadrené, životný osud človeka mal byť odteraz určovaný na základe farby jeho pleti.

Medzi centrálné zákony patrili:

1. Zákon o registrácii obyvateľstva (*Population Registration Act, 1950*)

Tento zákon bol fundamentom apartheidového štátu. Rozdeľoval všetko obyvateľstvo Južnej Afriky do 3, neskôr do 4 rasových skupín: *bielej*⁷⁴, *farebnej*⁷⁵ *indickej*⁷⁶ a *čiernej*. Taktiež podával kritéria na pomoc rozlišovania a zaraďovania ľudí do príslušných rasových skupín.⁷⁷

2. Zákon o stanovení územia pre jednotlivé skupiny obyvateľstva (*Group Areas Act, 1950*)

Podľa tohto zákona bola celá krajina rozdelená do oblastí, ktoré smeli obývať výhradne príslušníci jednej určenej rasy. Uplatňovaním zákona začalo od roku 1954 nedobrovoľné masívne presídľovanie obyvateľstva. V najširšej miere postihlo domorodých obyvateľov, nútených opúšťať územia, ktoré boli ich domovom po celé generácie. Zákon nahradzoval staršie zákony o domorodej pôde zo začiatku 20.storočia.

3. Dodatok k Zákonu o zákaze zmiešaných manželstiev a zákonu o nemorálnosti (*Prohibition of Mixed Marriages Act, 1949; Immorality Act, 1950*)

Na základe tohto zákona sa zakazovali všetky formy sexuálnych kontaktov a uzatvárania manželstiev mimo hranice rás. Dodatok k zákonu o nemorálnosti nariaďoval veľmi prísne trestanie sexuálnych stykov medzi príslušníkmi rôznych rasových skupín. Zámerom oboch zákonných predpisov bola údajne ochrana „čistoty rasy“⁷⁸.

4. Zákon na potlačenie komunizmu (*Suppression of Communism, 1950*)

Zákon zakazoval nielen Komunistickú stranu, ale oprávňoval i potlačovanie akejkoľvek formy odporu proti politike apartheidu zo strany opozície. Komunistické aktivity boli v zákone definované tak obecné, že v podstate v sebe zahrňovali všetky činnosti namierené voči štátu.

⁷⁴ Skoršie sa „bieli“ označovali ako „Európania“. Podľa FISCH (1990), s.17-18.

⁷⁵ Rasová skupina „farebných“, či „miešancov“ (afrikánsky „Kreulinge“, angl. „Coloured“) značila skupinu obyvateľstva, ktorá sa tvorila z afrických a ázijských otrokov, domorodých Khoikhoinov, belochov a juhoafrických černochoch prevažne v 18. a 19.storočí. Tamtiež.

⁷⁶ Do roku 1984 boli Indovia oficiálne pomenovaní ako „Aziati“.

⁷⁷ Ako podotýka O. Hulec: „Pomocné kritéria boli vskutku nevedecké, pripomínali nacistické spôsoby rozdeľovania ľudí na príslušníkov „čistej“ alebo „vyvolenej rasy“ a tých „druhých“. HULEC (1997), s.201.

⁷⁸ Tamtiež.

5. Doplnok k Zákonomu o domorodej pôde (*Native Land Amendment, 1952*)

Tento zákon vyhlásil všetky mestá za „biele“ územia, kde sa bez platných povolení nesmel pohybovať žiaden černocho, miešanec či Ind dlhšie než 3 dni. Nadväzujúce zákony prikazovali príslušníkom „nižších“ rás vždy pri sebe nosiť „knihu dokladov“, známu ako „pas“, neskoršie premenovanú na príručku („*reference book*“). Behom 72 hodín si musel jedinec nájsť v mestských oblastiach prácu a obstarat si potrebné doklady. V opačnom prípade bol nútený sa po vypršaní povolenia okamžite vrátiť domov, čiže do príslušnej domoviny.⁷⁹

6. Zákon o oddelení spoločných zariadení (*Separate Amenities Act, 1953*)

Zákon rozčleňoval všetky verejné zariadenia (parks, knižnice, pláže, športoviská, pošty, reštaurácie, hotely, úrady, autobusy atď.) pre exkluzívne používanie jednou určenou rasovou skupinou. Podľa zákona mali byť verejné zariadenia rozdelené medzi rasy rovnocenne, v skutočnosti zostali mnohé z nich domorodcom uzatvorené. Cieľom zákona bolo obmedziť na minimum vzájomné styky rasových skupín na verejnosti.

7. Zákon o bantuskom vzdelávaní (*Bantu Education Act, 1953*)

Zákonom bol vytvorený podklad pre oddelený a menejhodnotný vzdelávací systém pre černošských školákov, ktorý bol kontrolovaný a nastavený podľa zásad apartheidu. Ako vyhlásil H. F. Verwoerd, minister pre domorodé záležitosti a neskorší juhoafrický premiér: „Čiernym poskytnúť vzdelanie iba v súlade s ich životnými šancami“⁸⁰. V 60-tych rokoch sa pod štátnu kontrolu dostalo takisto vzdelávanie „farebných“ a Indov.

8. Zákon o rozsahu univerzitného vzdelávania (*Extension of University Education Act, 1959*)

Napriek zavádzajúcemu názvu, zabraňoval zákon čiernym študentom slobodne si voliť univerzitu. Beloškým univerzitám zakazoval prijímať „nebielych“ uchádzačov. Zákaz sa vskutku dotkol iba anglických univerzít v krajine, keďže afrikánske univerzity nikdy neprijímali nebelochov.

Ranná fáza apartheidu v 50-tych rokoch sa historikmi niekedy označuje ako „*baaskap*“⁸¹, alebo obdobie „*búrskkej nadvlády*“.⁸² W. de Klerk charakterizuje toto obdobie

⁷⁹ Myšlienka rezervácii (nazývanými tiež bantustany alebo domoviny), narysovaná architektmi apartheidu, mala zabezpečiť sústredenie všetkých nebielych obyvateľov do vyhradených území a naplniť tak hlavný zmysel apartheidu. V týchto samostatných domovinách (necelých 14% z celkovej rozlohy krajiny) mali ľudia nažívať a rezerváciu spravovať podľa svojich tradícií. V nich mali príslušníci jedného národa, etnika, poprípade kmeňa nájsť nový, od belochov nezávislý domov a na ostatné územie „bielej“ Južnej Afriky vstupovať len ako (nevítaní) hostia.

⁸⁰ BRAUN (1999), s.37.

⁸¹ Výraz „*baaskap*“ sa opisne dá preložiť ako „vláda šéfa“ a bola skratkou parole hlásanej NP: „*Die wit man moet altyd*

slovami:

„... Nikdy v dejinách nevydával tak malý kolektív, akým boli afrikánski nacionalisti druhej polovice 20.storočia, zákony určené pre také množstvo rôznorodých etník, kultúr a tradícií. Činili takto v neuveriteľne krátkom čase, programovite, premyslene a s úzkostlivou starostlivosťou. Žiadna tak drobná minorita nepôsobila s oným vysokým zmyslom pre cieľ, poslanie a idealizmus. Nikdy nevyvolala tak útlá skupina tak ostrý kritický záujem udiveného sveta...“⁸³

Veru, výstavbe objemného systému diskriminácie obyvateľstva nestála v ceste ani štipľavá kritika z rád opozície. Hoci politická opozícia kritizovala prijímanie nových rasistických zákonov a niektoré kroky vlády, kvôli svojej prílišnej roztrieštenosti a nedostatočnej prevahe v parlamente, nedokázala zabrzdiť realizáciu plánov NP.⁸⁴ K tomu sa pridala i skutočnosť, že v roku 1950 umiera významná osobnosť Jan Smuts, kľúčový zjednotiteľ opozičných strán. Jeho odchodom z politiky sa opozícia dostáva do narastajúcej bezmocnosti.

Najsilnejšia opozičná strana „United Party“ (ďalej UP), porazená vo voľbách 1948 a reprezentujúca záujmy Britov v zemi, nevyvíjala prílišný tlak na vládnu NP a jej politiku apartheidu. Možno práve preto, že sama v medzivojnovom období schválila zákony, na ktorých terajšia vláda budovala ďalej. Okrem toho, lídrovia UP nedokázali integrovať rôznorodé záujmy anglického obyvateľstva Južnej Afriky a zajedno ich presadzovať v parlamente. V nadchádzajúcich rokoch sa nepodarilo vytvoriť žiadnu

baas wees“ („Biely muž musí navždy zostať šéfom“). Podľa MANDELA (2006), s.147.

⁸² Podľa DRECHSEL, SCHMIDT (1995), s.114-116.

⁸³ Tamtiež, s.114.

⁸⁴ Snáď najväčší odpor opozície sa sformoval, keď sa vláda rozhodla zbaviť volebného práva jedinú nebielu skupinu, miešancov v Kapsku. Po prvý a posledný raz sa k protestom voči zámeru vlády pridali i belosi, ktorí zorganizovali protestné pochody. Lež ani tento výkrik privilegovanej časti obyvateľstva nezabránil vláde zákon pozbavujúci miešancov volebného práva prijať. Podrobnejšie vid' FISCH (1990), s.304-305.

jasnú a rozhodnú bielu opozíciu proti politike NP.⁸⁵ Vládnuca strana si upevňovala svoju dominujúcu pozíciu a vzostup popularity, odrážajúci sa i na počte voličských hlasov.

3.3 Mobilizácia opozície proti politike apartheidu

Nespokojnosť s krokmi vlády sa popri nejednotnému odporu Britov a hŕstke Afrikáncov⁸⁶ podujali vyjadriť i tí, ktorých sa zavádzané pravidlá apartheidu najviac dotkli: černosi. Čierni Afričania sa nechceli stať len pasívnymi obeťami, ale hľadali rôzne cesty ako sa brániť voči represívnym opatreniam štátu. Či už na vidieku, alebo medzi domorodými robotníkmi v černošských getách sa organizovali protestné akcie. Tie charakterizovala zatiaľ ich nenásilná forma. Účastníci verili v efektnosť nenásilných protestov a usporadúvali masové bojkoty, štrajky a demonštrácie ako prejavy civilnej neposlušnosti voči útlaku zo strany štátu.⁸⁷

Tieto v priebehu 50-tych a 60-tych rokoch sa opakujúce protestné akcie pripomínali činy neposlušnosti indických prisťahovalcov na prelome 20.storočia v Južnej Afrike. Vtedy mohutné nenásilné protesty proti diskriminačným krokom vlády nevedol nik iný, než mladý právnik Móhandás Gándhí. Bola ta Južná Afrika, kde Gándhí pri zápase o spoločenskú rovnosť prisťahovaných krajanov položil základy

⁸⁵ Jediná, malá, v roku 1953 následkom rozpadu opozície založená „*Liberálna strana*“ („*Liberal Party*“) rozhodne odmietala vládnucu politiku v zemi. Bola to multirasová strana, dôvod, kvôli ktorému musela v roku 1968 zaniknúť. Tamtiež.

⁸⁶ Rada by som vyzdvihla činnosť združenia bielych Juhoafričaniek, známe pod názvom „*Black Sash*“ („*Čierna šerpa*“), ktoré vzniklo roku 1955 na protest proti juhoafrickej rasisticko-represívnej politike vlády. Smútok nad porušovaním ľudských práv a prekrúcania práva v krajine mala symbolizovať čierna šerpa, ktorú členky združenia pri protestných akciách nosili. Okrem toho sa snažili angažované členky Black Sashu rôznymi vypracovanými dokumentmi a nenásilnými demonštráciami vyvíjať tlak na vládu. Združenie vytvorilo niekoľko poradných centier v najväčších mestách Južnej Afriky, v ktorých ženy denne dobrovoľne poskytovali najmä právne poradenstvo čiernym domorodcom. Podrobnejšie Südafrika (1984), s.80-86.

⁸⁷ Prevažne to boli bojkoty hromadnej dopravy po jej rapidnom zdražení, štrajky čiernych robotníkov za vyššie mzdy a ľudskejšie pracovné podmienky, alebo demonštrácie proti nenávideným pasom a rasistickým zákonom ako takým.

svojho nenásilného učenia, „*satjágrahy*“.⁸⁸

Za organizáciu menej i viac úspešných protestných akcií černochoch stáli organizácie, z ktorých najviditeľnejšou bol „*Africký národný kongres*“ (*African National Congress*, ďalej ANC).

Pri vzniku Juhoafrickej únie horlila černošská inteligencia za priame zastúpenie čiernych Juhoafričanov v parlamente. Ich misia viedla až do britského parlamentu, bohužiaľ, s mizivou úspešnosťou. Prijatie ústavy novovzniknutej Únie (1910) znamenalo černošskú prehru v otázke volebného práva.⁸⁹ Mala však pre nich jednu pozitívnu črtu: prispela k užšej spolupráci lokálnych a regionálnych černošských skupín.⁹⁰ Rezultátom bol vznik „*Juhoafrického domorodého kongresu*“ (*South African Native National Congress*, 1912), ktorý sa v roku 1923 premenoval na ANC.

Toto politické a kultúrne zoskupenie z počiatku reprezentovalo strednú vrstvu černochoch a jej požiadavky od štátu. Činnosť ANC sa tak poväčšine prejavovala v organizovaných petíciách a protestoch, zhromaždeniach a vydávaných novinách. Lenže aktivity ANC a podobných opozičných organizácií boli pre budovanie rasovej a diskriminačnej politiky vlády takmer neškodné. Výnimočne sa jednalo o militantné prejavy. Predstavitelia ANC sa snažili spolupracovať s belochmi a verili v užitočnosť začlenenia sa do nimi vytvoreného systému, kde by existovala rovnosť medzi rasami.

Napriek nevýrazným úspechom zbierala ANC potrebné skúsenosti pre osobný rast. Cez ne sa rodilo politické vedomie černochoch a vytvárali sa základy pre vznik čierneho nacionalizmu. Členovia ANC to ale s mobilizáciou stúpcov pre idey černošského povedomia nemali jednoduché. Organizácia nemala šancu oprieť sa o jeden jazyk, ktorý by oslovoval všetkých černochoch, ani o spoločné náboženstvo, nehovoriac

⁸⁸ Podrobnejšie HULEC (1997).

⁸⁹ Podľa Fisch (1990), s.277-279.

⁹⁰ Tamtiež.

o kolektívnej histórii.⁹¹ Okrem toho, o politické dianie v zemi sa zaujímal len málo domorodcov. Žiaľ, v Južnej Afrike muselo dôjsť k dramatickejšímu udalostiam, aby sa černošská väčšina dokázala zomknúť pre zápas o svoje práva a postavenie v spoločnosti.

Nejednoznačnosť a neefektívnosť pôsobenia ANC voči stále sa pritvrdzujúcim vládnym aktivitám na úkor domorodého obyvateľstva, viedlo k rozdeleniu členskej základne organizácie. Mladá generácia členov kongresu⁹², nastupujúca v 40-tych rokoch, otvorene kritizovala staršiu gardu. Mladší členovia predovšetkým kongresu vyčítali, že to bol „... skôr klub džentlmenov, ktorí si neráčili špiniť ruky, neschopných nazerať v pravom svetle na problémy Afričanov (...) ktorí nemali žiaden konštruktívny program na odstránenie akejkoľvek represívnej legislatívy...“⁹³. V roku 1944 vedľa ANC sa vytvorila „Liga mladých“ (*Youth League*), ktorá bola vo svojich základoch oveľa radikálnejšia než materská organizácia. Mnoho z jej vodcov sa koncom 40-tych rokov dostalo i do vedenia ANC, čím sa pozmenil program celého kongresu, koncentrujúci sa odteraz na masový boj, avšak, naďalej výhradne nenásilnej formy.

Jednou z vrcholných akcií ANC bolo prijatie „*Charty slobody*“ (*Freedom Charter*) spoločne s opozičnými združeniami rôznych rasových skupín v Kliptowne pri Johannesburgu (1955). Základným rysom dokumentu bola požiadavka rovnosti všetkých obyvateľov Juhoafrickej únie, bez rozdielu etnickej príslušnosti. Vychádzal pritom z Atlantickej charty, podpísanej počas 2. svetovej vojny Churchillom a Rooseveltom a zdôrazňujúcej dôstojnosť každého človeka.

Charta slobody sa vcelku niesla v demokratickom duchu, napriek tomu vyvolala negatívnu reakciu vládnucej NP. Vodcovia opozičných strán boli pozatýkaní, čo na čas pribrzdilo činnosť ich organizácií.

⁹¹ Tamtiež, s.280.

⁹² Medzi tých najvýraznejších patrili: A. M. Lembede, O. Tambo, W. Sisulu, R. Sobukwe, a D. Nokwe, N. Mandela, teda mladíci, z ktorých sa neskôr stali osobnosti oslobodeneckého hnutia. Podľa LIENEMANN (1990), s.244.

⁹³ DRECHSEL, SCHMIDT (1995), s.125.

Sklamanie z opätovného neúspechu ANC, jeho prílišná umiernenosť ako i myšlienka zrovnoprávnenia všetkých rás, viedli k ďalšiemu rozštiepeniu kongresu. Tentoraz sa vydělili tí, ktorí nesúhlasili so vznikom budúcej multirasovej Južnej Afriky, ktorí sa dištancovali od komunistických ideí prítomných v kruhoch ANC a ktorí boli pripravení použiť násilné metódy odporu. Stalo sa tak v roku 1959 a novozaložený „Panafriký kongres“ (Panafrikan Congress, ďalej PAC) hlásal heslo „Afrika Afričanom“⁹⁴.

3.4 Masaker v Sharpeville a následné reakcie

Nová situácia s dvoma silnými černoškými organizáciami znamenala vznik konkurencie. Tá sa plne ukázala pri obidvoch kongresmi organizovanej kampani proti noseniu nenávidených pasov. ANC pripravoval protestnú kampaň na 31. 3. 1960, ale PAC ho o niekoľko dní predstihol vlastnou. Dňa 21. marca sa pred policajnou stanicou na predmestí Sharpeville pri Johannesburgu zhromaždili veľké zástupy ľudí bez osobných dokladov. Boli odhodlaní sa nechať zatknúť políciou. Hromadným zatýkaním sa malo docieľiť preplnenie väzníc a ochromenie chodu priemyslu nedostatkom pracovníkov.⁹⁵ Takto mali byť úrady donútené nosenie pasov zrušiť.⁹⁶ Zneistená a prekvapená polícia začala do davu strieľať. Ten sa okamžite rozpíchol, smrť zastrelením v ňom našlo 69 ľudí. Vážne zranených bolo 180 protestujúcich.

Brutálny zásah v Sharpeville, kde zahynuli muži, ženy aj deti, bol totálnym zlyhaním a opravdivým prejavom bezohľadnosti štátnej polície. Sharpevillské krvavé udalosti vyvolali špirálu štrajkov a demonštrácií v celej zemi a vyžiadali si ďalšie obeť na ľudských životoch.

Na prvý pohľad, udalosťami zaskočená vláda zareagovala vyhlásením stanného práva. Nasledovalo masové zatýkanie a zákaz všetkých verejných akcií v krajine. Bezprostredne po Sharpeville prijala vláda „zákon o nezákonných organizáciách“

⁹⁴ HULEC (1997), s.211.

⁹⁵ Tamtiež, s.212.

⁹⁶ Tamtiež.

(*Unlawful Organizations Act*, 1960), ktorým boli ANC, PAC a ďalšie organizácie zakázané.⁹⁷ ANC i PAC sa museli stiahnuť do podzemia, mnohí ich členovia odišli do exilu, hlavne do susedných zemí.

Násilným a brutálnym potieraním demonštrácií a štrajkov chcela vláda ukončiť nepokojný a výbušný stav v zemi. Ale svojím jednostranným používaním násilia proti opozícii iba protivníkov popudzovala, aby aj oni siahli po násilí.

Po rokoch nenásilného odporu sa i ANC, vidiac bezvýchodnosť situácie, odhodlal k ozbrojenému boju. Nelson Mandela, vtedajší ukrývajúci sa viceprezident ANC, založil ozbrojené krídlo kongresu pod názvom „*Umkhonto we Sizwe*“⁹⁸(ďalej MK), ktoré sa malo koncentrovať výhradne na sabotážne akcie štátnych zariadení, a to tak, aby nedochádzalo k vysokým obetiam na civilistoch. Podobnú ozbrojenú zložku vytvoril i PAC. Vodcovia PAC si skrze krvavé, razantné a nikoho nešetriace atentáty podzemnej skupiny „*Pogo*“⁹⁹, sľubovali skorý pád vlády a získanie moci.

Ani jedna, ani druhá militantná podorganizácia nepredstavovala pre štát vážneho soka, ktorému uštedrila len pár menších škrabancov. Ak čelní aktivisti opozície neemigrovali, nesedeli vo väzení, či nečakali na súd, boli nútení sa skrývať.

Uskutočnené i plánované sabotážne akcie poskytovali vládnucej NP dostatočné zámienky na masívne zatýkanie a okázalé odsudzovanie členov opozície. K tomu si vláda dopomohla i celou radou nových zákonov, ktoré mali napomáhať potierať „zločiny proti štátu“. V praxi to napr. znamenalo, že polícia smela zadržiavať ľudí bez udania trestného obvinenia¹⁰⁰; mala právo donútiť občanov k svedeckým výpovediam; obvinení sa museli podrobovať mnohoročným domácim väzeniam; boli stanovené vysoké tresty za prípravu, či prevedenie sabotáže, ústiace neraz i do rozsudku trestu

⁹⁷ Tamtiež.

⁹⁸ Preklad zo zuluštiny znie: „Kópia národa“. Symbol kópie nebol vybraný náhodne, po stáročia s touto jednoduchou zbraňou odrážali čierni Afričania prepady belochoch. Podľa MANDELA (2006), s.348.

⁹⁹ Ide o xhošské slovo významu „čistý“ ako i „sám“. Podľa FISCH (1990), s.309.

¹⁰⁰ Počiatočná povolená hranica 12-tich dní na uvedenie obvinenia zadržaného, bola v priebehu rokov predĺžovaná, až bola v 70-tych rokoch úplne zrušená. Podľa DRECHSEL, SCHMIDT (1995), s.127.

smrti.

Napokon v roku 1962 padol do policajtských pút i charizmatický viceprezident a vedúca postava už ilegálneho ANC, Nelson Mandela, s blízkymi spolupracovníci. Boli odsúdení na niekoľko rokov väzenia za „*podvratnú činnosť*“¹⁰¹. O rok neskôr zatkla polícia celé vedenie podzemného ANC v oblasti Rivonia pri Johannesburgu, kde sa nachádzal hlavný stan MK. Na základe materiálov zabavených v Rivonii boli najvyšší predstavitelia ANC roku 1964 súdení opätovne a tentoraz rozsudok trestu znel: doživotie. Nelson Mandela, Walter Sisulu, Thabo Mbeki a ďalší, mali nasledujúce roky života stráviť vo väzení na ostrove Robben Island. Súd s vodcami ANC vstúpil do histórie ako Rivonijský proces.

Tým skončila jedna éra politického hnutia odporu.¹⁰² Organizovaná radikálna opozícia bola štátom rozprášená. ANC prežíval v exile a v Južnej Afrike zavládlo navonok opozičné ticho. Pritvrdzovanie diskriminačnej politiky v zemi ale napovedalo, že odpor opozície jednoducho nezmizne. Nuž aby bol účinný, musel v budúcnosti nabráť inú podobu.

Sharpeville znamenal pre Južnú Afriku obrat vo viacerých smeroch. Masaker na predmestí Johannesburgu a následné represie pritiahli obrovskú pozornosť celého sveta. Po prvýkrát sa zdvihla vlna rozhorčenia svetovej verejnosti proti aktivitám apartheidového zriadenia. Mizne medzinárodná dôvera voči juhoafrickej vláde, ktorá sa prejavila únikom kapitálu z krajiny a následnou hospodárskou krízou. Prepracovaný systém apatheidu zaznamenal prvé vážne otrasy a trhliny, ktoré naznačovali, že realizácia vysneného afrikánskeho štátu nebude tak jednoduchá.

Lež myšlienke oddaní Afrikánci mali vôľu a odhodlanosť. Nezastrašila ich ani zahraničná kritika. Hospodárstvo sa rýchlo pozviechalo z nepríjemných strát a krajina nastúpila obdobie nebyvalého ekonomického rozkvetu.

¹⁰¹ Hulec (1997), s.233..

¹⁰² DRECHSEL, SCHMIDT (1995), s.127.

3.5 Realizácia cieľa apartheidu a vyhlásenie republiky

Vráťme sa ešte na chvíľu k otázke uskutočňovania najpodstatnejšej časti apartheidu, k územnej segregácii. Sociálni inžinieri, ako nazýva historik T. Davenport budovateľov štátnej politiky apartheidu, si počiatkom 50-tych rokov nechali špeciálnou komisiou vypracovať návrh na budúce územné usporiadanie, s ohľadom na vydelené domoviny pre nebiele obyvateľstvo. Tzv. „Tomlinsonova“ komisia svoj záver predložila po štyroch rokoch práce, zachytenej na temer 7000 stranách. V skratke by sa dali odporúčania komisie formulovať takto: oblasti rezervované pre černochoch musia byť podstatne rozšírené (než sa pôvodne zamýšľalo) najmä o úrodné pôdy. Domoviny musia byť finančne štedro podporované, ak sa majú stať sebestačnými. Komisia poukázala i na nevyhnutnú voľbu pre Južnú Afriku: buď nastúpi cestu definitívne oddeleného vývoja a v tom prípade musí zabezpečiť podmienky dostatočné pre samostatné a nezávislé fungovanie domovín, v opačnom prípade jej zostáva iba cesta politickej, právnej a hospodárskej integrácie nebelochov v spoločnom štáte.¹⁰³ Neexistuje nič medzi, žiadna skratka, ktorá by umožňovala existenciu oddeleného vývoja bez k tomu daných predpokladov a prostriedkov.

Najdôležitejšie odporúčenia komisie vláda nehodlala akceptovať. Od počiatku totiž hľadala možnosť, ako čo najskôr vysťahovať čiernych Afričanov zo svojho okolia, ale neprestať využívať ich pracovný potenciál pre chod svojho hospodárstva. Niektorí historici podotýkajú, že juhoafrická ekonomika nebola schopná fungovať bez černošskej pracovnej sily. Preto sa krajina nikdy nemohla vydať cestou úplného apartheidu. Ústredný zámer totálnej územnej segregácie bol už od svojho zrodu neuskutočniteľný.

Vláda sa pokúšala apartheid pevne zabetónovať, keď nie hospodársky, nuž aspoň právne. V premiérskom kresle sedí od roku 1958 Hendrik F. Verwoerd, veľký ideológ a jeden z oných sociálnych inžinierov apartheidu, ktorý pred premiérskym

¹⁰³ LIENEMANN (1992), s.245.

postom energicky plnil úlohu ministra pre domorodé záležitosti. Verwoerdove predstavy, ako i celého kabinetu o realizácii apartheidu sa odrazili v záplave zákonov, ktoré viedli až k udalostiam v Sharpeville a naďalej zhoršovali postavenie nebieleho obyvateľstva v zemi. Nový ministerský predseda bol oddaný myšlienke totálneho apartheidu, v uskutočnenie ktorej mnohí Afrikánci stále verili. Mnohí z nich si tento afrikánsky sen spájali s úplným osamostatnením sa Južnej Afriky od Britského spoločenstva. Verwoerd sa rozhodol splniť dávne pranie väčšiny Afrikáncov. Viedli ho k tomu aj pádnejšie dôvody. V tom čase vrcholilo na čiernom kontinente hnutie za vymanenie sa spod koloniálnej nadvlády, ktoré prinieslo nezávislosť mnohým africkým krajinám. Novovzniknuté štáty otvorene kritizovali stav v Južnej Afrike. Dokonca sa pridala i Veľká Británia a napomínala Južnú Afriku, aby neprehliadla „vietor zmien“¹⁰⁴, ktorý sa nad Afrikou prehnal a aby sa snažila akceptovať novú skutočnosť.

Strach bielych Juhoafričanov z možného pohltienia černoškou väčšinou, v ktorom by sa nemohli spoľahnúť ani na podporu Veľkej Británie, sa plne prejavil v rozhodnutí voličov na jeseň roku 1960. Verwoerdom iniciované referendum o vytvorení samostatnej republiky rozhodlo, mimo iné, i zásluhou anglicky hovoriacich voličov, o vystúpení Južnej Afriky z Britského spoločenstva. Dva mesiace po referende bola vyhlásená Juhoafrická republika. Písal sa posledný májový deň roku 1961. Južná Afrika sa vydala na svoju ďalšiu svojráznu cestu.¹⁰⁵

¹⁰⁴ HULEC (1997), s.225.

¹⁰⁵ Tamtiež.

4. Rola cirkví počas apartheidu od 50-tych do začiatku 80-tych rokov.

4.1 Cirkev a apartheid

„Ako cirkev sme sa vždy plánovite usilovali o rasovú oddelenosť. Preto je oprávnené nazývať apartheid cirkevnou politikou.“¹⁰⁶

Pod tento výrok sa po volebnom víťazstve NP roku 1948 hrdo podpísala najväčšia belošká cirkev v Južnej Afrike, NGK. Zároveň ním môžeme stručne a výstižne charakterizovať aktivity reformovaných afrikánskych cirkví v 50-tych a 60-tych rokoch minulého storočia.

NGK stojí novej vláde najbližšie a bezprostredne sa zúčastňuje na koncepčnom vývoji a náboženskej legitimácii apartheidu.¹⁰⁷ Niet divu, veď mnohé podnety pre tvorbu ideí apartheidu pred rokom 1948 vychádzali z tejto cirkvi. Pritakáva budovaniu a upevňovaniu apartheidu, pričom sa snaží vytvárať atmosféru, v ktorej by realizácia rasovej oddelenosti platila za „kresťanskú“ politiku.¹⁰⁸ Ak vládne počiny NP kritizuje, vždy však v rámci oficiálnej politiky štátu. Ako NGK sama zdôrazňuje, treba sa držať „správneho zaobchádzania“¹⁰⁹ s apartheidom. Lebo iba správne pochopený apartheid je tou najlepšou a jedinou ochranou proti vykorisťovaniu, útlaku a cudziemu vplyvu.¹¹⁰ NGK usiluje o čo najrýchlejšie zavedenie „správneho“ apartheidu a bez okolkov apeluje aj na vládnych činiteľov, nechže nepovoľujú v plnení svojho poslania pre afrikánsky ľud.

¹⁰⁶ VILLA-VICENCIO (1984), s.79.

¹⁰⁷ Podľa LIENEMANN (1992), s.267.

¹⁰⁸ Podľa VILLA-VICENCIO (1984), s.81.

¹⁰⁹ LIENEMANN (1992), s.267-268.

¹¹⁰ Tamtiež.

S cieľom podporiť politiku apartheidu cirkvou, stretli sa roku 1950 predstavitelia afrikánskych reformovaných cirkví v mestečku Bloemfontein, aby diskutovali nad témou „problém domorodcov“ a jasne zadefinovali oddelený vývoj z náboženského hľadiska. Tento národný kongres, organizovaný *Federálnym misijným koncilom*, mal taktiež presvedčiť tých, ktorí ešte váhali nad oprávnenosťou nového politického systému. Z kongresu vzišla vôľa k vládnucej NP, aby sa zaviedla dôsledná oddelenosť černochoch od bielych vo všetkých oblastiach spoločenského života.

Volania afrikánskych cirkví po totálnej rasovej separácii musel schlaďiť samotný ministerský predseda D. Malan, ktorý pritakal vysnenej predstave totálneho apartheidu ako „*ideálnemu stavu vecí*“¹¹¹, no dodal:

*„... totálna separácia je za súčasných podmienok v Južnej Afrike neuskutočniteľná, pretože celá naša ekonomická štruktúra je vo veľkej miere založená na pracovnej sile domorodcov. Nie je realizovateľná a žiadna strana nie je platená za to, aby sa namáhala dosiahnuť nemožné.“*¹¹²

Je na mieste položiť si otázku, kde sa v onej dobe nachádzali ostatné juhoafrické kresťanské cirkvi, nie afrikánske, lež tzv. „anglicky hovoriace“, nie s čisto bielou, ale rôzne rasovou základňou veriacich. Zároveň podotýkam, že nie je možné priradiť k jednotlivým cirkvám jednoducho odpovedajúcu známku za ich pôsobenie počas vlády apartheidu. Dokonca i samotní teológovia sa neraz vo svojich stanoviskách rozchádzajú o tej ktorej cirkvi v Južnej Afrike.

Obecne však konštatujeme, že zmienené cirkvi zaujali inú pozíciu voči apartheidovej politike v krajine než afrikánske reformované cirkvi. Na základe svojich cirkevných poriadkov a teologických presvedčení, prejavovali anglicky hovoriace cirkvi rôznymi spôsobmi svoj nesúhlas voči systému. Anglikáni, metodisti a katolíci trvale a výslovne zatracovali apartheid ako systém odporujúci Božiemu slovu.

¹¹¹ CHIDESTER (1992), s.199.

¹¹² LIENEMANN (1992), s.251.

Jedným z prvých anti-apartheidových prejavov z pomedzi anglicky hovoriacich cirkví, ktorý je možné podložiť i konkrétnym dokumentom, bolo stanovisko Juhoafrickej katolíckej biskupskej konferencie k apartheidu (ďalej JKBK) z roku 1957. V tomto pastierskom liste zavrhujú katolícki biskupi jednohlasne apartheid, ktorý je zlý vo svojej podstate. Vyzývajú v ňom veriacich, aby nepodliehali predstavám apartheidu a pomáhali pri odstraňovaní rasovej oddelenosti vo vlastnej cirkvi.

Snád' najdlhšiu tradíciu odporu proti rasovej diskriminácii v krajine mala Anglikánska cirkev (*Church of the Province of Southern Africa*) a to i nemalou zásluhou jedného jej misijného kňaza. Bol ním *Trevor Huddleston*, ktorý prišiel do Južnej Afriky v 40-tych rokoch z Anglicka a čoskoro sa dostal do konfliktu s miestnymi autoritami. Hlasne protestoval proti ničeniu černošských predmestí, zavedeniu bantuského vzdelávacieho systému a priateľstvo nadviazal s vodcami ANC. Nebál sa vyjadriť svoju kritiku voči apartheidu aj v knihe „*Naught for Your Comfort*“ (*Nič pre vaše pohodlie*)¹¹³, ktorá sa okamžite stala svetovým bestsellerom. Z obáv o jeho osobu, ho po publikácii knihy povolala materská komunita späť do Anglicka. T. Huddleston nezabudol na Južnú Afriku, v ktorej bol persona non grata. Stal sa spoluzakladateľom a čelným predstaviteľom medzinárodného Anti-apartheidového hnutia v Londýne (1959).

Napriek zmieneným príkladom protestu anglicky hovoriacich cirkví voči politike apartheidu sa má zato, že málo z toho, čo cirkvi oficiálne hlásali, sa prejavovalo v živote ich cirkevníkov. Neoficiálne sa totiž ich správanie príliš neodlišovalo od vystupovania členov afrikánskych reformovaných cirkví. Na jednej strane apartheid opakujúco odsudzovali, na tej druhej ho tolerovali i vo vlastných radách.

¹¹³ Nemecký preklad názvu „*Weine, du geliebtes Land*“..

4.2 Cottesloe, skúška vernosti

Rozbúrenie dovtedy pomerne kľudnej atmosféry juhoafrických kresťanských cirkví priniesli udalosti v Sharpeville. Z rád anglikánskej cirkvi vtedy vzišla prosba na Svetovú radu cirkví (*World Council of Churches*, ďalej SRC), aby zvolala zasadanie svojich juhoafrických členov, ktorí sa mali radiť nad rolou cirkví po tragédii v Sharpeville. V tej dobe boli Kapská i Transvaalská Synoda NGK a sesterská NHK členmi SRC.¹¹⁴ Po dlhom váhaní, prijali členské afrikánske cirkvi pozvanie SRC a ich delegáti sa stretli s ostatnými predstaviteľmi kresťanských cirkví¹¹⁵ ako i zástupcami SRC v Cottesloe, predmestí Johannesburgu, kde sa zasadanie konalo.

Týždeň rokovaní na sklonku roku 1960 sa niesol v znamení kompromisov. V ekumenickom, medzinárodnom a multirasovom prostredí konzultovali cirkevní predstavitelia o negatívnych účinkoch apartheidu. Záverečný dokument z jednaní jemne kritizoval rasové zákony znevýhodňujúce černochoch, Indov i „farebných“ a volal po jednote a rovnosti všetkých kresťanov v zemi. Súčasne poukazoval na neprijateľnosť politického systému z kresťanského hľadiska. I keď bola záverečná správa z Cottesloe len miernou v kritike, snažiac sa vyhovieť obhajcom apartheidového systému, mali reprezentanti afrikánskych cirkví značné ťažkosti pripojiť sa k resumé rokovania.

Vyslanci menšej NHK v posledný deň odstúpili od rokovaní a odmietli podpísať závery z jednaní. Ich cirkev sa pripojila k nesúhlasu a na protest vystupuje zo SRC. Všetci ostatní účastníci konzultácii, vrátane reprezentantov NGK, jednohlasne schválili výsledky zasadania, ktoré boli následne na druhý deň zverejnené. Čo nasledovalo potom, bolo pre delegáciu NGK ako aj samotnú cirkev nepríjemným zaskočením.

NGK bola šokovaná a zároveň sklamaná z reprezentovania cirkvi v Cottesloe. Očakávala totiž, že jej vyslanci obhája oprávnenosť zavedenia apartheidu pre vec

¹¹⁴ Najmenšia afrikánska reformovaná cirkev GK nebola nikdy členom SRC.

¹¹⁵ Boli to reprezentanti Anglikánskej, Metodistickej, Presbyterskej cirkvi a jedinej čiernej cirkvi, Bantu-presbyterskej. Katolícka cirkev nebola členom SRC.

afrikánskeho národa. Ale stal sa pravý opak. Nuž sa spustila mediálna prietrž obviňovania a obrany delegátov cirkvi, prečo jednali tak, ako jednali. Paradoxne, najhlasnejšie protesty nepochádzali z úst predstaviteľov NGK, ale od juhoafrického premiéra Verwoerda, ktorý spolu s vodcami NP káral Cottesloeu naklonených farárov NGK. Volal teológov k poslušnosti, dodržovaniu jasnej línie a k vernosti šľachetnému zámeru apartheidu.¹¹⁶

Dostatočne početná skupina teológov NGK bola zaskočená zlostnou reakciou vlády na Cottesloe. Niektorí sa radšej vrátili späť k myšlienke budovania apartheidu, iní sa stiahli z politickej podpory systému v krajine. Postupne odmietli prijať všetky synody NGK vyhlásenie z Cottesloe. NGK vystúpila zo SRC a „Juhoafrickej rady cirkví“ (*South African Council of Churches*, ďalej SACC).

Cottesloe znamenalo ohrozenie vzťahov medzi cirkvou a štátom, ich prvú vzájomnú krízu v dejinách Južnej Afriky. Cottesloe dávalo šancu na prelom. Afrikánske cirkvi sa mohli vzdialiť od apartheidu. Namiesto toho sa dištancovali od ekumenických spoločenstiev a odteraz podpierali rasovú oddelenosť odhodlanejšie, než kedykoľvek predtým.

4.3 Vznik a význam Kresťanského inštitútu

Ekumenické stretnutie v Cottesloe predsa len niekoľkým afrikánskym teológom pootvorilo oči pre realitu. Boli to predovšetkým tí, ktorí sa priamo zúčastnili rokovaní s ostatnými, mimo iné i čiernymi kresťanmi. Jeden z nich, počas diskusií skôr nenápadný, tichý, liberálne zmýšľajúci člen moderámu¹¹⁷ Transvaalskej synody NGK, Beyers Naudé. Po Cottesloe to bol on, ktorý odvážne a pevne obhajoval uznesenia konzultácii proti námietkam materskej NGK.

¹¹⁶ Podľa VILLA-VICENCIO (1984), s.83.

Christiaan Frederick Beyers Naudé (1915 – 2004) sa narodil v Roodepoorte/Transvaale do farárskej rodiny. Otec, konzervatívny a nábožný muž, bol potomkom voortrekkerov, neoficiálny búrsky kaplán NGK v Juhoafrickej vojne a spoluzakladateľ spolku Broederbond. Puritánsko-kalvínska výchova a pranie rodičov, nasmerovali Naudého na teologické štúdiá do Stellenbosch. V roku 1939 sa stáva pomocným farárom vo Wellingtone a nasledujúcich 24 rokov pôsobí ako farár NGK v náboženských obciach Loxton, Olifantsfontein, Ostpretoria, Potschefstroom a Aasveolkop. Je verným členom Broederbondu, oddaným Afrikáncom a pomerne obľúbeným farárom. V priebehu 50-tych rokov sa u neho objavujú pochybnosti o apartheidovej politike. Podniká zahraničné cesty, kde musí čeliť dotazom na rasovú oddelenosť v Južnej Afrike. Dochádza mu, že apartheid nie je možné biblicky odôvodniť. Masaker v Sharpeville a konzultácie v Cottesloe znamenajú vážny zvrät v jeho živote.

Naudé sa odmietal podrobiť jak tlaku zo strany vlády tak i cirkvi. Aby mohol naplňať podpísané závery z Cottesloe, založil v roku 1962 časopis „*Pro Veritate*“, kde konfrontoval v teologických esejach podstatu apartheidu s Bibliou. Dvojazyčné periodikum určené všetkým členom NGK si získalo podporu takmer 400 farárov cirkvi, tlakom cirkevných synod a Broederbondu ich počet klesol na najodvážnejších 12. Publikovaním časopisu sa Naudé vzdáľoval od afrikánskych súkmeňovcov a jeho činy, pomaly a iste nadobúdali znaky boja proti rasizmu v cirkvi i v štáte. Popritom so zhrozením poznáva, že Broederbond vyvíja nezdravý ideologický nátlak na afrikánske cirkvi a nikomu tento fakt neprekáža. Po 22 rokoch Naudé vystupuje zo spolku, potom, čo nevedomky prispel k zverejneniu pikantných dokumentov o činnosti Broederbondu.

NGK ho napriek týmto „neverným“ krokom zvolila za moderátora Juho-transvaalskej synody NGK. Akoby sa cirkev snažila prinavrátiť ho späť na správnu cestu. Naudé musel zvažovať: buď bude pokračovať v sľubnej kariére v cirkvi za cenu dištancovania sa od časopisu „*Pro Veritate*“, alebo sa bude musieť vzdať práve získaného miesta moderátora. Svojím nadriadeným písomne dáva na vedomie, že odmieta odstúpiť od vydávania časopisu.

¹¹⁷ Vedúce grémium v Holandskej reformovanej cirkvi. RANDALL (1983), s.25.

Okolnosti začali mať pre Naudého ostrejší spád. Neuspokojil sa iba s publikovaním „Pro Veritate“. Spoločne s niekoľkými teológmi plánoval založiť ekumenický multirasový inštitút, ktorý by podporoval spoluprácu medzi rôznymi denomináciami a pokúšal sa odradiť bielych Juhoafričanov od konštruktu apartheidu. Viacero cirkví sa nadchlo pre tento nápad. V roku 1963 vzniká „Kresťanský inštitút pre Južnú Afriku“ (*Christian Institute for Southern Africa*, ďalej CI), ktorého riaditeľom sa na prianie všetkých stáva Beyers Naudé.

Lež tento krok sa pre mnohých v NGK zdal byť priveľmi drzým. Transvaalská synoda to považovala za zradu a Naudé bol cirkvou postavený pred životnú voľbu: ak sa nevzdá vedenia v CI, bude ho to stáť nielen pozíciu moderátora synody, ale i funkciu farára. Po trpkom zápase sa Naudé rozhodol pre krok, ktorý vyžadovalo jeho svedomie. Rozhodnutie prijať post riaditeľa čerstvého CI oznámil najprv svojim veriacim v náboženskej obci, s ktorými sa v preplnenom kostole pohnuto rozlúčil kázňou na verš v Sk 5,29: „Človek má viac poslúchať Boha, než ľudí.“ Ako podotýka P. Walshe: „... (bola to) voľba medzi náboženským presvedčením a podriadením sa cirkevnej vrchnosti.“¹¹⁸

NGK zakázala oficiálne svojim farárom a cirkevníkom vstup do CI, ak tak učinili, boli šikanovaní a okolím pohrdaní. Od svojho vzniku až do konca, bol CI pravidelne vládou i cirkvou napádaný a obviňovaný z toho, že je nástrojom komunizmu.

I v takto neutešenom rozporení sa CI na čele s Naudém snažil venovať výstavbe inštitútu a odvracať reformovaných Afrikáncov od „bezbožného upísania sa budúcnosti“¹¹⁹, ktorá im má skrze apartheid priniesť trvalú istotu nadvlády na úkor všetkých ostatných obyvateľov. J. de Gruchy radí obdobie, v ktorom boli aktivity CI upriamené na teologické zápasy s beloškými cirkvami a v ktorom príslušníkov tvorili poväčšine liberálne zmýšľajúci bieli kresťania, do prvej fázy jeho existencie.

¹¹⁸ WALSHE (1983), s.76.

¹¹⁹ Tamtiež, s.77.

Koncom 60-tych rokov začal CI svoju energiu viac investovať do ekumenického a multirasového poslania inštitútu. V tejto druhej a rozhodnej fáze nadväzuje inštitút spoluprácu s SACC a reštrukturalizuje sa do významnej anti-apartheidovej organizácie.

V roku 1968 zverejnila SACC „*Posolstvo ľuďom Južnej Afriky*“ (*Message to the people of South Africa*, ďalej *Posolstvo*), dokument, na tvorbe ktorého sa podieľal Naudé i CI. Cez 7000 tisíc exemplárov bolo rozposlaných cirkevným predstaviteľom a spoločenstvám po celej krajine. *Posolstvo* vyzývalo kresťanov, aby rozlišovali medzi tým, čo je po nich žiadané ako občanoch Juhoafrickej republiky a tým, čo po nich ako učeníkoch požaduje Ježiš Kristus.¹²⁰ V porovnaní s Cottesloe, zavrholo *Posolstvo* výslovne a jasne apartheid ako „zlé (nesprávne) evanjelium“¹²¹. Odmietalo celú ideológiu a akékoľvek teologické zdôvodnenie apartheidu. Jeho cieľom bolo bielymi kresťanmi osloviť svedomie bielych spolubratov. Odozva v spoločnosti bola chabá, k *Posolstvu* sa oficiálne pripojilo cca. 600 duchovných. Možno aj preto, lebo dokument sa napriek kritike nepokúsil vyvodiť žiadne viditeľné dôsledky, čím vyvolával dojem nejednoznačnosti.

Spoločný počin SACC a CI navzdory tomu nezapadol prachom. Obe opozičné organizácie iniciovali na základe *Posolstva* vznik „*Študijného projektu o existencii kresťanstva v apartheidovej spoločnosti*“ (*Study Project on Christianity in Apartheid Society*, známy pod skratkou „*Spro-cas*“). Cez 100 uznávaných odborníkov, expertov i vedcov z oblastí ekonomiky, sociológie a politológie vytvorilo 6 komisií, ktoré sa mali konfrontovať so životnými podmienkami v apartheidovej spoločnosti a vypracovať koncepčné návrhy na zmenu sociálneho poriadku v Južnej Afrike.¹²² Študijný program trval 4 roky, v roku 1973 bola predložená jeho obsiahla záverečná správa. V nej sa okrem požiadavky na reformu apartheidu mihla i výzva čiernym Juhoafričanom, že bez ich

¹²⁰ RANDALL (1983), s.50.

¹²¹ DE GRUCHY, VILLA-VICENCIO (1984), s.171.

¹²² Medzi nimi bolo, žiaľ, len 14 černošských vedeckých pracovníkov.

iniciatívy a účasti nemožno plánovať budúcnosť Južnej Afriky.¹²³ Ona výzva bola historickým posunom v zmýšľaní bielych liberálov a v nej väzel i zásadný význam Spro-cas projektu.

Účasť CI na oboch projektoch poznamenala ďalšie smerovanie organizácie. Naudé zistil, že apelovať na bielych privilegovaných kresťanov v spoločnosti, aby sa vzdali svojich výhod a reformovali apartheidový systém, nie je najefektívnejšia cesta k odstráneniu rasovej diskriminácie v krajine. Pochopil, že potrebnéjšie je pomáhať bezmocným k moci, pretože oni sami majú byť kľúčom k pravému oslobodeniu a zdravému vývoji v Južnej Afrike. Čierni kresťania musia disponovať teológiou, ktorá bude povzbudzovať sebavedomie černochohov a zároveň prebúdzajú sociálne vedomie bielych spolubratov. V tomto presvedčení nadväzuje CI kontakty s nezávislými africkými cirkvami a pomáha založiť „Združenie afrických nezávislých cirkví“ (*African Independent Churches Association*), zoskupujúcej okolo 40 z nich.¹²⁴ Skrze združenie organizuje CI kurzy pre černošských duchovných, s cieľom poskytnúť im kvalifikované teologické vzdelanie.

Inštitút nachádzal sympatie i v zahraničí, čo sa prejavovalo najmä zasielanými finančnými darmi (hlavne z Holandska) pre chod organizácie. Povzbudením pre jeho aktivity bolo bezpochyby vyjadrenie podpory k pozícii CI a opätovné odsúdenie apartheidu svetovou Ekumenickou reformovanou synodou v roku 1968. K nim sa pripájali vyhlásenia, ktorými sa SRC prihovárala za vzostup černošského vedomia ako prostriedku k ukončeniu rasovej diskriminácie v zemi. Naudému sú v tom čase udelené dva čestné doktoráty holandskými univerzitami a cena Rheinholda Niebuhra z Chicago

¹²³ P. Walsh interpretuje záverečnú správu Spro-cas takto: „Krajina sa nachádzala v rannom štádiu novej historickej epochy, keď iniciatívy pre zmeny museli prejsť do čiernych rúk. Černosi by tým dostali „ochutnávku moci“ a belosi by im už nemohli neobmedzene a večne upierať jednu časť pokrmu.“ WALSHE (1983), s.83.

¹²⁴Tamtiež, s.78.

University.

Menej potešujúcimi boli pre inštitút skutky domácich oponentov. Pre afrikánske reformované cirkvi nepredstavoval CI až tak vážnu hrozbu. Napriek tomu sa ho snažili očierňovať, kde len mohli. Horšie však boli výhrady vlády. Na dennom poriadku sú domové prehliadky, zastrašovanie členov CI a roku 1972 dokonca i séria úmyselne založených požiarov v priestoroch organizácie. Vláda na CI vysiela komisiu¹²⁵, ktorá má preskúmať aktivity a finančné zdroje organizácie. Komisia vyhlasuje CI za „postihnutú“ organizáciu (*affected organisation*), ktorej má štát právo pozastaviť všetky finančné zdroje zo zahraničia. Aktivity CI komisia považuje za štátu nebezpečné. Inštitút zasahuje reštriktívny zákrok vlády na citlivom mieste, keďže jeho pracovný štáb, v ktorom pracujú už i černosi, je do veľkej miery závislý na príspevkoch z Nemecka, Holandska a Anglicka.¹²⁶ Viaceré z vedúcich osobností inštitútu, medzi nimi i Naudé, sú komisiou obvinení z ohrozovania štátu a „popretie“ viny predchádza odobratie cestovných pasov.

4.4 Zrod čiernej teológie pri Kresťanskom inštitúte a jeho spolupráca s Hnutím za sebauvedomenie černocho

V roku 1972 vstupuje CI do periódy úzkych kontaktov s černoškými organizáciami.¹²⁷ Snaží sa tým vytvárať cestu, ktorá by ústila v úplnom preberaní vedenia černocho, a to nielen v inštitúte, ale i v celej spoločnosti.¹²⁸ Nebolo totiž inej možnosti, situácia v krajine sa polarizovala a CI cítil nutnosť postaviť sa na stranu chudobných. Inštitút začína spolupracovať obzvlášť s vedúcimi osobnosťami „*Hnutia za sebauvedomenie černocho*“ (*Black Consciousness Movement*, ďalej BCM), ako aj s predstaviteľmi černošských organizácií zastrešujúcich idey tohto hnutia.

¹²⁵ Komisia bola podľa jej predsedu pomenovaná ako „*Schlebuschská komisia*“. Podľa KAISER (1996), s.75.

¹²⁶ HERMANN (2006), s.80.

¹²⁷ WALSH (1983), s.83.

¹²⁸ Tamtiež.

Hnutie sa sebauvedomenie černochov sa sformovalo v rokoch 1967/68 medzi študentmi čiernych juhoafrických univerzít. Bola to generácia mladých ľudí, ktorí navštevovali školy riadené a spravované apartheidovým štátom, kde nikdy nenatrafili na bielych rovesníkov. Belochov poznali len skrze predpísaný bantuský vzdelávací systém. Systém, ktorý im sprostredkoval myšlienky apartheidu a skôr vyvolával nepriateľstvo žiakov aj študentov voči škole, než cieľnú socializáciu do systému. Dôsledkom bola radikálna mladá generácia černochov, nekompromisne a tvrdo odmietajúca nanútený štátny systém. Preto nie je prekvapujúce, že černošskí študenti zakladali organizácie s mottom duchovného oslobodenia černochov, po stáročia trvajúceho pocitu menejcennosti voči belochom. Podnety pre boj za oslobodenie černochov čerpali mladí študenti najmä od amerických černochov z hnutia „Čierna sila“ (Black Power) a tamojšej utvárajúcej sa čiernej teológie.

Podstatným zámerom BCM bolo posilnenie sebavedomia černochov, v zmysle precítenia vlastnej hodnoty a s tým od základov späť, nové ohodnotenie všetkého, čo bolo čierne.¹²⁹ Emancipačné hnutie prekypovalo sebavedomím, odmietalo spoluprácu s liberálnymi belochmi, kritizovalo staršie vedenie ANC a vstup do svojich rád povoľovalo výhradne černochoch. BCM môžeme chápať i ako určitý zúfalý prejav čiernych intelektuálov, nastávajúcich učiteľov, doktorov a farárov, ktorí svoju budúcnosť nemienili podriadiť rasovým diskriminačným pravidlám v zemi. Ak však chcelo hnutie oslovovať všetkých, i tých najchudobnejších a najprostejších čiernych Juhoafričanov, muselo opustiť akademickú pôdu a hľadať podporu medzi pracujúcimi a ostatnými obyvateľmi preplnených černošských predmestí. Preto sa začali organizovať kampane na odstraňovanie analfabetizmu medzi černochochmi a na uvedomovanie si nárokov na svoju domovinu, vyzdvihovali sa diela černošských spisovateľov a hralo sa černošské divadlo.

Čo sa týka samotného zloženia BCM, nešlo o jednotnú organizáciu s pevnými štruktúrami a stálymi vodcovskými osobami. Skôr sa jednalo o široké, ďalekosiahle spontánne hnutie, prejavujúce sa v regionálnych skupinách v rôznom čase a tvare.¹³⁰ Neformálne zoskupenia mali pre BCM väčší význam, boli flexibilnejšie a komplikovali policajné represie.¹³¹ Hnutie sa organizačne najviac odrážalo v „Juhoafrickej organizácii študentov“ (South African Students Organisation, ďalej SASO) a v „Konvencii čierneho ľudu“ (Black People's Convention, ďalej BCP). Vznik týchto organizácií podporoval Steve Biko, charizmatiký predstaviteľ a najväčšia osobnosť BCM.

Vplyv BCM sa napriek nesmelým začiatkom zreteľne podpísal na zrode oslobodeneckého hnutia černochov. Bol jeho spirituálnou motiváciou a duchovným motorom. Potenciál hnutia, ostro

¹²⁹ Podľa HERMANN (2006), s.106.

¹³⁰ HANF, WEILAND, VIERDAG (1978), s.271.

¹³¹ Tamtiež.

manifestovaný pri povstaní mládeže v Sowete¹³² roku 1976, sa plne premietol do neskoršej vlny boja za oslobodenie černochoch v 80-tych rokoch 20.storočia.

Inštitút na čele s Beyersom Naudé zaplňuje vákuum odporu, ktoré nastalo po zákaze ANC a ostatných opozičných organizácii v 60-tych rokoch. Poskytuje černochoch pôdu, kde sami môžu pestovať opozíciu voči apartheidu, utužovať sa v sebadôvere, vychovávať černošské vedúce sily, rozvíjať svoju kultúru, podporovať mestské černošské hnutia mladých, alebo rôzne záujmové spolky. Neoddeliteľnou súčasťou prepojenia inštitútu s černošskou opozíciou bola podpora mladých černošských teológov, ktorí rozvíjali miestnu domácu teológiu v kontexte ťažkej doby v Južnej Afrike, tzv. „kontextuálnu teológiu“¹³³. Pobádali ich k tomu najmä spisy čiernych teológov v USA, v narastajúcej miere i teológia oslobodenia a politická teológia v Európe.

Je možné skonštatovať, že BCM a „juhoafrická čierna teológia“ (*South African Black Theology*)¹³⁴ v Južnej Afrike povstali v rovnakom čase a vzájomne sa ovplyvňovali. Zárodky čiernej teológie môžeme vystopovať na juhoafrických univerzitách 60-tych rokov 20.storočia. K mladým teológom preniká čerstvý vietor oslobodeneckého hnutia černochoch, a pohýna ich teologické myslenie. Rodí sa teológia, ktorá reaguje na africké korene, tradície, potreby a postavenie čiernych kresťanov. Diskutuje sa o Bohu, ktorý je čierny. Vychádza sa z predpokladu, že Boh nie je „bezfarebný“ (*colourless God*) a ani

¹³² Vid' podkapitolu č.4.6.

¹³³ Pojem „kontextuálna teológia“ sa najprv objavuje v 70-tych rokoch minulého storočia v súvislosti s obnovou teologického vzdelania v krajinách „tretieho sveta“, kde nepostačovala európska forma teologického vzdelania. Vystáva dopyt po kontextualizácii, indigenizácii či inkulturácii kresťanstva v oných krajinách. Kresťanstvo sa má prispôbovať miestnym momentálnym socio-ekonomickým podmienkam, rešpektovať tradície a kultúru danej krajiny. Na základe toho sa má dokázať zvestovať ľuďom živý odkaz evanjelia. Jedná sa o kolektívny pojem, prídومkom „kontextuálna“ by sme mohli označiť napr. teológiu oslobodenia, čiernu, japonskú i africkú teológiu, teológiu Minjung a i. Podľa LThK³.

¹³⁴ Existovalo určité spojenie juhoafrickej čiernej teológie s čiernou severoamerickou teológiou. V žiadnom prípade však nešlo o importovanie čiernej teológie do Južnej Afriky. Juhoafrická čierna teológia sa vytvárala vo vlastnom domacom prostredí, reagovala na vlastné problémy a mala vlastnú dynamiku vývoja. Podľa GIBELLINI (1999), s.357.

„farboslepý“. Ba čo viac, Boh berie farbu vážne a prijíma ju na seba. Čiernota (*blackness*) Boha znamená, že Boh z postavenia utláčaných urobil svoje vlastné postavenie.¹³⁵ K tomu sa pripája základná kristologická téza o čiernote Krista. Kristus je čierny, pretože prichádza oslobodiť čierny ľud spod útlaku bielych pohanov. Ak by nebol čierny tak ako černosi, zmŕtvychvstanie by malo pre nich zanedbateľnú dôležitosť: „Ak on nemôže byť to, čo sme my, my nemôžeme byť tým, kým je on.“¹³⁶ Kristova čiernota sa chápala ako teologický symbol a nie ako fyzické vyjadrenie.

Nebolo to skrátka konštatovanie o farbe jeho kože, ale skôr nadzmyslové tvrdenie, že Boh nikdy nenechá utláčaných osamote v ich zápase. Teda ani juhoafrický čierny ľud. Kristus sa stavia na jeho stranu. Kristus prišiel, prichádza a bude prichádzať oslobodzovať utláčaných.

Čierna teológia sa dištancuje od európskej formy kresťanstva a misie, ktoré nezostali verné zvesti evanjelia a prispeli k zotročeniu, genocíde a diskriminácii černochoch. Nabáda černochoch, aby nenávideli otrockú mentalitu, ponižovanie, odľudštenie a kultivovanie a aby milovali seba samých.¹³⁷ Nešlo o vyvolávanie nenávisťi voči belochom, naopak, mala to byť cesta k oslobodeniu od sebanenávisťi, pocitu bezcennosti a odcudzenia. Ak totiž čierni kresťania prekonajú tieto resentmenty, budú slobodnými a schopnými prevziať zodpovednosť v spoločnosti a navodiť úplne nový spoločenský poriadok, tzv. „*totálnu dekolonizáciu*“¹³⁸. Ono oslobodenie ako súčasť zvesti Ježiša Krista a ako predpoklad k zodpovednému jednaniu, bolo centrálnou témou čiernej teológie.¹³⁹ Lebo ak sa Kristus stavia po bok utláčaných, je kresťanská teológia teológiou oslobodenia a čierna teológia má byť čiernou teológiou oslobodenia.

¹³⁵ Tamtiež, s.306-307.

¹³⁶ Tamtiež, s.308.

¹³⁷ WALSHE (1983), s.87-88.

¹³⁸ KAMPHAUSEN (1982), s.110.

Allan Aubrey Boesak, najvýraznejší juhoafrický mysliteľ čiernej teológie ju približuje slovami:

„Čierna teológia je porozumenie Ježišovho evanjelia v čiernej situácii (...) hľadá Boha Biblie, ktorý sa naproste odlišuje od Boha, ktorého belosi černochoom tak dlho zvestovali. Biblický Boh je Bohom oslobodenia a nie utlačovania, Bohom spravodlivosti a nie nespravodlivosti, Bohom slobody a humanity a nie zotročenia a poníženia, Bohom lásky, pravdy i bratstva a nie nenávisťi, sebeckta a vykorisťovania. Čierna teológia si je vedomá, že nielen človek musí dôjsť oslobodenia. Ale i zneužitá a využívané evanjelium je nutné oslobodiť.“¹⁴⁰

Spoločne s BCM vytvorila čierna teológia predpoklady pre proces oslobodzovania v Južnej Afrike a bola stálym zdrojom silnejúcej opozície kresťanov voči apartheidu.

Z podnetu formovateľov čiernej teológie ako i zaštitenia CI, sa v roku 1974 utvoril spolok „Broederkring“ (Bratský kruh)¹⁴¹. Okolo 300 farárov dcérskych reformovaných cirkví (NGKA, NGSK a RCA) sa združilo, aby napomáhalo k odstraňovaniu rasovej oddelenosti vo vlastných cirkvách a zároveň sa postavilo proti praktikám materskej NGK a štátu. Broederkring bol akýmsi mladším čiernym bratom inštitútu, ktorý usiloval o zmenu v nebelošských reformovaných cirkvách. Idey BCM nachádzali mnoho sympatizantov i skrze spolok a ani postihy materskej NGK nedokázali oslabiť príťažlivosť Broederkringu pre čiernych, no i hŕstku bielych reformovaných farárov.¹⁴²

¹³⁹ Podľa LIENEMANN (1992), s.398-399.

¹⁴⁰ KAMPHAUSEN (1982), s.109.

¹⁴¹ Neskôr premenovaný na „Beleydendekring“ (Vyznávajúci kruh). Podľa HERMANN (2006), s.269.

¹⁴² V roku 1979 vstúpil spolok do SACC. V 80-tych rokoch mal vyše 600 členov. V roku 1982 prijala synoda NGSK (ako vôbec prvá juhoafrická cirkev) návrh pre vyznanie viery vzhľadom k apartheidu. Návrh bol neskôr roku 1986 prijatý za oficiálne vyznanie NGSK, známe ako „Belharské“. Na jeho teologickom charaktere o zmierení v Kristu sa prejavila hlavne teologická práca Broederkringu. Podľa KAISER (1996), s.92-93.

Bolo jasné, že razantnejšie vystupovanie CI proti praktikám štátu privolávalo na seba hnevlivú odozvu a mnohí sympatizanti v zahraničí si kládli otázku, ako dlho CI dokáže v Južnej Afrike prežiť. Skutočne ťažká doba pre inštitút nastala po Sowete v roku 1976, keď sa CI zastal rebelujúcich čiernych žiakov a študentov a odsudzoval bezohľadné zásahy polície. V nadväzujúcom roku prichádza inštitút s vyhlásením, že nateraz zostáva iba cesta bojkotov a hospodárskych sankcií, posledné to nenásilné prostriedky, ktoré môžu vládu belochov primäť k zmene.

Vláda po výbušnej situácii v Sowete reagovala podobne nešťastne ako po udalostiach v Sharpeville. Odplata neminula ani CI, ktorý bol štátu už dlho trňom v oku. 18. októbra 1977 bol CI spolu s ďalšími 17 opozičnými skupinami zakázaný (vrátane BCM, SASO a BCP), čelní predstavitelia organizácii zatknutí. Polícia zabavila všetky akty i vlastníctvo inštitútu. Tým prestal CI existovať. Vo veku 62 rokov, keď už človek bilancuje svoje životné skúsenosti, stál Beyers Naudé na úplnom začiatku. Odsúdený na 15 rokov domáceho väzenia, podstupuje najťažšiu skúšku života.¹⁴³ V roku 1982 je Naudému predĺžený trest domáceho väzenia o ďalšie 3 roky. No jeho odkaz a poslanie inštitútu nemohol štát zničiť. Bez CI a osobnosti Beyersa Naudé by dejiny cirkevného boja v krajine prebiehali celkom ináč. Dodajme, že CI bol prvou organizáciou v Južnej Afrike, ktorá sa pokúšala získať kresťanov všetkých denominácií, rás a tried, duchovných i laikov pre myšlienku jednoty kresťanov.

4.5 Synodálne vyhlásenie NGK z roku 1974

Paralelne s plodným, čím ďalej razantnejším protiapartheidovým vystupovaním CI nezaháľal a obhajoval správnosť svojho postoja i protiľahlý tábor. Reč je o afrikánskych reformovaných cirkvách, v čele s najpočetnejšou NGK. V 70-tych rokoch

¹⁴³ Domáce väzenie (*Bannung*), znamenalo v živote človeka, zvyknutého vystupovať na verejnosti, nesmierne ťažkú zmenu. Akoby strácal svoju osobnosť: musel sa každý týždeň hlásiť na miestnej polícii, mal zákaz cestovať, publikovať a rečniť, pohybovať sa mimo štátom stanovené územie, jeho meno sa nesmelo nikde uvádzať, nesmel sa zhovárať s viac než jednou osobou a jeho pohyb bol 24 hodín sledovaný. Podľa HERMANN (2006), s.195.

sa NGK podarilo vytvoriť najdôležitejší teologický dokument, prezentujúci oficiálne stanovisko cirkvi k rasovým vzťahom v Južnej Afrike.

Už v roku 1970 menovala všeobecná synoda NGK komisiu, ktorá sa mala touto témou zaoberať a zavŕšiť ju v zodpovednej štúdii. Keď o 4 roky neskôr, držia členovia všeobecnej synody v rukách komisiou vyhotovený referát¹⁴⁴, prijíma ho synoda (až na určité prehlásenia a detaily v texte) za svoj cirkevný dokument. Za tajuplným názvom „*Ľudské vzťahy národov Južnej Afriky v svetle Písma svätého*“¹⁴⁵ sa ukrývala snaha teológov NGK, objasniť vhodnosť apartheidu v Južnej Afrike a jeho oprávnenosť vo vzťahu k Biblii. Tvorcovia dokumentu si od neho sľubovali upokojenie nielen domácich kritikov afrikánskych cirkví, ale najmä tých európskych.¹⁴⁶ No ani týmto počínom sa cirkvi nepodarilo okabátiť nezaujatých zahraničných pozorovateľov, ktorým napokon bolo jasné, že nekritická prispôsobivosť NGK k vláde bielych a podpora apartheidovej politiky, so všetkou jej neľudskosťou, mučením vo väzniciach, brutálnymi formami vyvlastňovania a presídľovania, je absolútne nezlučiteľná s presvedčením viery ktorejkoľvek kresťanskej cirkvi.¹⁴⁷

V celom dokumente nenatrafíme na termín „apartheid“, ktorý bol z textu vypustený a nahradený prikrášeným pojmom „oddelený (paralelný) vývoj“. NGK sa v dokumente opatrne dištancuje od priamych teologických vyvodení apartheidu z Biblie, tak ako to činila v minulosti. Namiesto toho, skrze dokument tvrdí, že „oddelený vývoj“ nie je v rozpore s Bibliou.¹⁴⁸ V Písme sa síce o apartheide, ani o rase nehovorí, ale niektoré pasáže údajne poukazujú na Božie požehnanie k oddeľovaniu a diferenciacii národov a rás.¹⁴⁹ Laického čitateľa dokonca smie prekvapiť, ako vnímavo,

¹⁴⁴ Známy tiež pod označením „*Landmann-Report*“ podľa predsedajúceho komisie W. A. Landmanna.

¹⁴⁵ V afrikánskom origináli znie názov dokumentu „*Ras, Volk en Nasie en Volkereverhoudinge in die lig van die Skrif*“; v anglickom preklade „*Human relations and the South African Scene in the Light of Scripture*“.

¹⁴⁶ Podľa HERMANN (2006), s.112n.

¹⁴⁷ Tamtiež, s.115.

¹⁴⁸ Tamtiež.

¹⁴⁹ Podrobnejšie viď podkapitola č.2.6.

vľúdne a s porozumením sa štúdia venuje problémom rasovej oddelenosti v Južnej Afrike. Źiadne tvrdé priame poukázanie na biblické základy apartheidu (napr. na Noáhove preklatie Hama). Skôr povzdychnutie cirkvi nad tým, že za daných okolností, nie je síce „paralelný vývoj“ v Južnej Afrike nevyhnutnosťou, ale z cirkevného hľadiska je legitímnu politickou možnosťou, schopnou mierumilovne riešiť problémy v krajine.¹⁵⁰

Text rozvíja myšlienku ďalej, keď nabáda, aby sa cirkev strániła politiky: „*Za žiadnych okolností sa nesmie cirkev ako inštitúcia politicky angažovať...*“¹⁵¹, alebo: „*Politika v cirkvi nemá čo robiť.*“¹⁵² Veriaci nech sa verejne nevyjadrujú k spoločenským nezdarom a nemiešajú sa do štátnych záležitostí. Citované výroky NGK rezonujú prílišnou naivitou a nečestnosťou a nestydne odhaľujú jediný ich účel: uhájiť a legitimovať zavrhnutiahodný režim, ktorý hrubo porušuje ľudske práva.

Obširny dokument sa, okrem iného, stavia „pozoruhodným spôsobom“ k otázke domovín, bantuského vzdelávania, pendlujúcich robotníkov, miešancov, núteného presídľovania či zákazu zmiešaných manželstiev.

Za zmienku stojí spomenutý paragraf č.30 dokumentu, ktorý teoreticky pojednáva o možnom členstve čiernych, alebo farebných kresťanov v bielej NGK. Rozhodné „áno“ sa rýchlo mení v praktické „nie“: „*V zásade nielo žiadnej exkluzívnej cirkvi nejakého národa, ktorej členom by sa nesmel zo svojho priania stať veriaci inej národnosti.*“¹⁵³ Avšak dokument uvádza hneď výnimku z tejto všeobecnej otvorenosti cirkvi voči všetkým kresťanom:

„*Ak ale zmena členstva ohrozuje poriadok a pokoj v cirkvi a v národe (...) že môže byť na prekážku rastu Božieho panstva a muselo by ňou trpieť spoločenstvo veriacich ako aj ich služba*

¹⁵⁰ HERMANN (2006), s.114.

¹⁵¹ Tamtiež, s.115.

¹⁵² Tamtiež.

¹⁵³ LIENEMANN (1992), s.263-264.

(...) v takomto prípade kvôli bene esse dotyčnej cirkvi, nemôže byť vopred zamietnuté nejaké časové nariadenie, ktoré by zakazovalo zmenu členstva.“¹⁵⁴

Táto opatrná formulácia dáva tušiť, že by sa mala týkať nanajvýš ojedinelých prípadov. Žiaľ, v cirkevnej praxi NGK bol paragraf č.30 bežným pravidlom.

Bezodná nepoctivosť sa tiahne celým dokumentom. Autori textu sa držali myšlienky „ušľachtilého apartheidu“¹⁵⁵, ktorý existoval len v ich predstavách, ale s krutou juhoafrickou Južnej Afriky nemal nič spoločné. Napriek tomu bolo vyhlásenie z roku 1974 viac ráz synodami NGK schválené a po ďalšie roky reprezentovalo oficiálne stanovisko cirkvi.

4.6 Nepokoje v Sowete

Nachádzame sa v 70-tych rokoch 20.storočia, onej dekáde, ktorá v dejinách Južnej Afriky nepostráda na váhe zmien, pozornosť vyvolávajúcich udalostí i vytrvalého boja za slobodu. Nad rannejšou polovicou desaťročia, naplneného relatívnym kludom, vnútornou istotou a ekonomickým rozmachom krajiny, sa pomaly sťahujú tmavé mraky sťa predzvestovatelia blížiacej sa búrky. Neutíchajúca nespokojnosť čiernych robotníkov sa stupňuje. Dochádza k nepokojom a drancovaniu v dôsledku nízkych miezd. Rozbroje trestá polícia tvrdými zásahmi. V zemi sa šíria štrajky, demonštrácie a násilné konfrontácie so zástupcami štátnej moci. Roku 1973 následkom inflácie vyleteli strmo ceny potravín, čo pocítili najmä tí najchudobnejší. Aby toho nebolo málo, zvyšovanie cien bolo nerovnomerné, napr. za liter mlieka zaplatil obyvateľ čiernych predmestí dvakrát viac, než obyvateľ bieleho Johannesburgu.¹⁵⁶ Reakcie na seba nenechali dlho čakať. Onedlho vypukli ťažké nepokoje v Durbane, ktoré pripútali aj pozornosť

¹⁵⁴ Tamtiež.

¹⁵⁵ HERMANN (2006), s.116.

¹⁵⁶ Podľa tamtiež, s.85.

zahraničia.¹⁵⁷

Lenže zahraničná kritika apartheidu je stále slabá¹⁵⁸. Vládna NP môže naďalej budovať kostru apartheidu – totálnu rasovú segregáciu vo forme „nezávislých domovín“. Napomáha jej pritom aj fakt, že mnohí černosí, postihnutí núteným vysídľovaním z miest, si od budúcich domovín sľubujú nadobudnutie vytúženej nezávislosti. A ani miestne cirkvi nie sú jednotné v názore na politiku domovín.

Najodvážnejším a najtriezvejším zahraničným opozičným aktérom voči apartheidu bol v tej dobe Medzinárodný olympijský výbor (ďalej MOV), ktorý neváhal roku 1970 vylúčiť Južnú Afriku z olympijského hnutia pre rasovú segregáciu v športe. Tesne pred Olympijskými hrami v Mexiku sa 42 štátov zomklo a hrozilo bojkotom hier v prípade, že Južná Afrika nepovolí účasť na olympiáde žiadnemu „farebnému“ športovcovi. Pridávali sa i ostatné svetové športové organizácie, ktoré z rovnakého dôvodu bojkotovali juhoafrické športové kluby.

Juhoafrickej republiky, nadšenej to zeme športovcov, sa solidarita medzinárodných športových kolegov a funkcionárov s nebielym obyvateľstvom citeľne dotkla. Nuž a pre všetkých ostatných sa stali vrcholoví športovci a organizátori športových zápolení svojou jasnou verejnou mienkou o apartheide, pozitívnym vzorom jednania.

Modrá obloha nad Južnou Afrikou sa stráca. Začierňuje ju hospodárska recesia, zhoršujúce sa podmienky černochoch v predmestiach a mestách, vzmáhanie sa černoškej mládeže pod vplyvom BCM, ako aj štátom neústupčivo uplatňované kroky

¹⁵⁷ Jeden nemecký miliónár a továrnik žijúci v Južnej Afrike takto vyjadril to, čo si mnohí prechovávali v myšliach: „*If the blacks don't eat, the whites can't sleep*“. Tamtiež.

¹⁵⁸ Mnohé európske krajiny a ďalšie zeme bohatého severu čulo spolupracovali s Južnou Afrikou: do štátu investovali nemecké a švajčiarske banky, hospodárstvo posilňovali dcérske európske firmy, bezpečnosť štátu zaisťovali zbrane európskeho pôvodu, európski prisťahovalci, pre ktorých mal juhoafrický štát rezervované kvalifikované pracovné miesta, nevedome prispievali k degradácii a diskriminácii čiernych a farebných Juhoafričanov na pracovnom poli. Podrobnejšie tamtiež, s.88-104.

k totálnej rasovej segregácii. Do popredia sa tisne černošská mládež, ktorá znechutená slabým, vládou zanedbávaným bantuským školstvom, protestuje jak proti učiteľom tak i rodičom. Rodičia, poväčšine náležiaci k strednej černošskej vrstve, akoby kapitulovali pred prevahou belochov. Mnohí z nich svoju chudobu, nezamestnanosť, bezútešnú situáciu, letargiu i pusté vyhliadky do budúcnosti utápajú v alkohole. Ich deti, žiaci a študenti stredných škôl, dávajú alkoholu za vinu, že okráda ich rodičov o politický rozum a odhodlanie k odporu. A tak sa súčasťou silnejúcich protestov voči nedostatočnému vzdelávaciemu systému stávajú útoky na miestne pivné lokály, sťa nové symboly útlaku. Napádanie škôl, neobľúbených učiteľov, verejných zariadení, pivníc a obchodov s alkoholom už nebolo len prejavom nespokojnosti so vzdelávaním, ale i odrazom sociálnej nespokojnosti a generačného stretu.

Napätý stav exploduje, keď vláda v rámci „afrikanizácie“ černochov vydáva v Transvaale nariadenie, ktorým sa afrikánčina má stať vyučujúcim jazykom na čiernych školách (hlavne v prvých ročníkoch, v ktorých sa doteraz vyučovalo v miestnych jazykoch). Je to extrémne neuvážený ťah vlády, pretože neexistuje predpoklad pre úspešné uplatnenie nariadenia: prevláda vysoký nedostatok čiernych učiteľov so znalosťou afrikánčiny, nehovoriac o černošských školákoch, pre ktorých je afrikánčina "rečou utlačovateľov". Naopak, uznávanou je medzi černochoi angličtina: ako univerzálny komunikačný prostriedok medzi jednotlivými etnikami i ako výsada pre výborných černošských študentov, ktorí majú šancu študovať v USA alebo Británii. Okrem toho, afrikánčina nie je medzinárodný jazyk a v samotnej Južnej Afrike ňou hovorí len 3 milióny ľudí.¹⁵⁹ Voči takémuto gestu poníženia sa logicky medzi školákmi zdvíha ešte búrlivejšia vlna odporu.

V Sowete (*South Western Township*), najväčšom černošskom predmestí Johannesburgu, sa jedného rána žiaci po modlitbe neodobrali späť do tried, ale vytiahli

¹⁵⁹ Približne polovica belochov a časť „farebných“.

do ulíc Orlanda (časť Soweta). Pridávali sa k nim stovky školákov, vyzdvihujúc svoje školské zošity popísané heslami ako: „Afrikánčina je hnusná“, „Černosi nie sú žiadne odpadkové koše“ a „Preč s afrikánčinou“.¹⁶⁰

Privolaná polícia uzrela pochod 10 až 20 tisíc rozvášnených školákov, ktorí provokovali svojimi výrokmi „strážcov pokoja“. Policajti podľahli emóciám a začali do davu strieľať. V ten deň, bolo to 16. júna 1976, zahynulo v uliciach Soweta takmer 500 detí a mladistvých vo veku 11 až 22 rokov.

Sowetský povstalecký oheň sa spontánne šíril po celej krajine, s výnimkou Durbanu, všade ulicami pochodovali neozbrojené černošské deti a mladiství, stavajúc sa do cesty ozbrojenej polícii.¹⁶¹ Hnevom hnaní školáci a študenti napádali, miestami i podpaľovali školy, pivnice a obchody bielych majiteľov, symboly ponižovania a vykorisťovania. Odmietali chodiť do školy, hlásajúc parolu „Najprv slobodu, potom vzdelanie“. Nepokoje trvali až do sklonku roka 1977 a keďže sa k nim nepripojili čierni robotníci, boli vcelku pre štát neškodné. V konečnom dôsledku ubližovali černošským školákom, ktorí zameškávali školu.

Zopakujme, že štátnou odplatou za rebélie bolo umlčanie všetkých opozičných organizácií (medzi nimi i CI a BCM), ktoré mohli byť spojené s nepokojmi. Zadržaných bolo hodne osôb z cirkví, odborov a médií. Medzi nimi riaditeľ CI, Beyers Naudé, odsúdený na 15 rokov domáceho väzenia, na 5 rokov bolo odsúdených 7 belochov spolupracujúcich s organizáciou. Charizmatický vodca a predstaviteľ BCM, Steve Biko, umiera na následky mučenia pri policajnom výsluchu 12. septembra 1977.

Veľa mladistvých bolo po 16. júni zatknutých, mučených a väznených v preplnených žalároch. Iní ušli z krajiny. Tisíckam z nich sa podarilo nelegálne prekročiť hranice do Botswany, ktorá zo začiatku prijímala juhoafrických utečencov.

¹⁶⁰ Podľa HERMANN (2006), s.156-157.

¹⁶¹ Podľa oficiálnych údajov (a s vysokou pravdepodobnosťou i príliš nízkych) zahynulo pri protestoch 575 detí a mladých ľudí, 2389 bolo zranených. FISCH (1990), s. 337.

V zahraničí sa mladí utečenci pridávali k ANC a PAC a k ich rýchlo sa plniacim militantným zložkám v Angole a Tanzánii.

Konečne ostrá zúfalosť juhoafrických černochoch prerazila do sveta. Zahraničné médiá podrobne informovali o udalostiach v Sowete , špekulovali o ich príčinách a možných následkoch. Aj pre bielych Juhoafričanov to bol šok, len málo z nich kedy čakalo tak mohutnú vzburu domorodých obyvateľov. Negatívne reakcie sa odrazili i na juhoafrickom hospodárstve, ktoré sa dostalo do krízy: klesli zahraničné investície, obchodné burzy sa prepadli, a rand¹⁶² zaznamenal v priebehu niekoľkých dní oslabenie o 30%.

Vláduca NP akoby sama tušila, že stav v krajine je nateraz iný, než ten po Sharpeville v roku 1960. Černošské hnutie odporu sa už nejavilo ako dielo malej skupiny, ktorú sa dalo jednoducho rozbiť a prinavrátiť rozohnaný pokoj. Zoči-voči afrikánskym národovcom stálo nadýmajúce sa oslobodenecké hnutie, ktoré bolo potrebné začať vnímať, než ho skrátka potierať. Vláda bola nútená pomýšľať na úpravy v programe apartheidu, ak naďalej chcela budovať stabilný belošký štát. No trvalo jej ešte dlho, pokiaľ konečne pochopila, že vysnený biely afrikánsky domov zostane len snom a povstania v černošských predmestiach boli počiatkom konca apartheidu.

Nazerajúc na veci z pozície černochoch, to, čo sa v Sowete udialo, malo pre dejiny odporu čiernych Juhoafričanov proti bielej nadvláde rozhodujúci význam. Rok 1976 sa v 30-ročnom boji černochoch za oslobodenie stal kľúčovou udalosťou. Pritom to z počiatku vyzeralo, že pôjde o vymedzený konflikt školských záležitostí.¹⁶³

4.7 Juhoafrická rada cirkví

Nemilosrdné štátne postihy a represie nedokázali zastaviť beh čiernych Juhoafričanov za cieľom zrovnoprávnenia všetkých ľudí v krajine. Na cirkevnom poli preberá štafetu opozície SACC po zakázanom CI. Dovtedy nevýrazná to organizácia,

¹⁶² Mena Južnej Afriky od vyhlásenia republiky.

nestačiaca na agilitu CI, naraz vystupuje z tône a zaplňuje prázdno po roku 1977. Jej vznik sa datuje o desaťrošie dozadu (1968), keď sa z „Kresťanskej rady Južnej Afriky“ (*Christian Council of South Africa*, založená 1936) vytvára „Juhoafrická rada cirkví“. Na rozdiel od Kresťanskej rady, ku ktorej prináležali i početné zahraničné misijné spoločnosti, SACC povoľuje vstup výhradne juhoafrickým cirkvám a organizáciám. Formuje sa z podnetu cirkevných členov, ktorí okrem ekumenického posolstva jednoty kresťanských cirkví chceli skrze SACC „... povzbudzovať zmysluplné svedectvo k spravodlivosti a mieru a to cestou odstraňovania bariér odcudzenia, obnovovania ľudskej dôstojnosti a rozvíjaním zmyslu pre spolupatričné spoločenstvo.“¹⁶⁴

V ranných rokoch svojej existencie bola SACC pochopiteľne porovnávaná s CI. Zrovnávania však neraz viedli do sporných diskusií, keďže riadenie a štruktúra oboch organizácií sa natoľko od seba líšili, že bolo takmer nemožné pomerovať aktivity CI a SACC. Kľúčová diferenciacia medzi oboma organizáciami spočívala vo forme členstva. Inštitút tvorili a predstavovali jedinci, ktorí nezastupovali svoju cirkev, ale seba samých. Neboli obmedzovaní myšlienkou, že reprezentujú názor domovskej cirkvi, ktorá by len zriedkakedy pristúpila k radikálnejším činom jednotlivcov. Naproti tomu, SACC pozostávala z členských cirkví. SACC tým pádom mala o dosť komplikovanejšiu východiskovú pozíciu než CI. Pri všetkých činoch musela zohľadňovať názory členských cirkví, ak si chcela udržiavať ich priazeň a podporu. Na druhej strane mala SACC výhodu pri konfrontácii so štátom. Ako najväčšia juhoafrická cirkevná organizácia bola inštitučne stabilnejšia voči prípadným štátnym represiám, než CI.

SACC v reálne združovala mnohé anglicky hovoriace cirkvi v Južnej Afrike, medzi nimi i „farebné“ a černošské.¹⁶⁵ Vstup bol otvorený všetkým kresťanským

¹⁶³ HERMANN (2006), s.154.

¹⁶⁴ KAISER (1996), s.64.

¹⁶⁵ Patrili sem i dcérske reformované cirkvi NGKA, RCA a NGSK, ktoré v SACC získali na význame v 80-tych rokoch.

denomináciám a cirkvám, ale z podstaty ho odmietali afrikánske reformované cirkvi, na čele s najväčšou, NGK.¹⁶⁶ I napriek tomu členov SACC pribúdalo a v 80-tych rokoch rada zastupovala rovnú polovicu obyvateľov Južnej Afriky a 63% juhoafrických kresťanov.¹⁶⁷

Ako fungovala a z čoho SACC žila? Na špici rady stál národnou konferenciou zvolený prezident. Ona zároveň volila generálneho sekretára, najvyššieho úradníka SACC. Ten päťkrát ročne predsedal zasadajúcemu výkonnému výboru, ktorý sa skladal z delegátov členských cirkví a zástupcov regionálnych cirkevných rád¹⁶⁸. Raz za rok zasadala spomínaná národná rada, aby určovala „politiku“ SACC a prijímala základné rozhodnutia organizácie.

Ak mala Rada v prvých rokoch existencie 7 stálych pracovníkov, v roku 1975 ich bolo 45 a o dekádu neskôr rovných 80. Enormný rast organizácie úzko súvisel s nárastom peňažných injekcií zo zahraničia, podporujúce rôzne programy SACC.¹⁶⁹ Silná finančná závislosť na príjmoch z cudziny vrhalo na SACC neprávom tieň, že je zahraničnými sponzormi kontrolovaná a manipulovaná.¹⁷⁰

Na začiatku hrali hlavnú rolu anglikáni, metodisti, presbyteriáni a kongregacionalisti. Podiel čiernych členov v rade rástol s pribúdajúcimi rokmi. Pre porovnanie: v roku 1970 bol pomer čiernych členov SACC k bielym 83% k 17%, v roku 1980 to už činilo 90% k 10%. Výrazný nepomer černochoch a belochoch v SACC akoby vystihoval dištancovanie sa bielych kresťanov od jej existencie. Podľa LIENEMANN (1992), s.258-278.

¹⁶⁶ Vstup do SACC okrem NGK odmietali i NHK a GK, bieli luteráni ako aj prevažná časť letničných a afrických nezávislých cirkví, u ktorých pretrvávali výhrady voči tradičným cirkvám z Európy a USA. Katolícka cirkev mala štatút pozorovateľa. Dodajme, že zo 4,5 miliónov belochoch sa celé 4 milióny hlásili ku kresťanstvu. Z toho polovica prináležala k jednej z 3 afrikánskych kalvínskych cirkví. Tie, na rozdiel od väčšiny anglicky hovoriacich cirkví, podporovali juhoafrický štátny režim. Podľa tamtiež.

¹⁶⁷ Podľa KAISER (1996), s.64.

¹⁶⁸ Aby sa zmenšila komunikačná priepasť medzi SACC a jednotlivými členskými cirkvami, boli zriadené regionálne rady (*Regional Councils*), ktorých počet sa koncom 80-tych rokov zastavil na 25. Podľa LIENEMANN (1992), s.284.

¹⁶⁹ Takmer 90% rozpočtu SACC pokrývali príspevky zo zahraničia, najmä zo SRC, Nemecka, Škandinávie, Holandska, Švajčiarska a USA. Členské cirkvi prispievali minimálnymi čiastkami, keďže samé disponovali nízkymi rozpočtami.

¹⁷⁰ Toto podozrenie kvasilo medzi neprajníkmi SACC, až ho nakoniec nahlas vyslovila juhoafrická polícia: „Jej (SACC) absolútne finančné zotročenie umožňuje spoločníkom/darcom, aby ňou manipulovali.“ Podľa tamtiež, s.281.

Tak mohutné teleso, aké SACC predstavovala, muselo riešiť jeho veľkosti odpovedajúci objem záležitostí a problémov. Tie sa množili už v tele organizácie, kde rozličnosť názorov vyvolávala napätie medzi členmi, rôznymi skupinami i údmi SACC. Nejednotnosť v predstave, ako má SACC reprezentovať a za svojich členov vystupovať hlavne v domácom prostredí, sa tiahla radou až do druhej polovice 80-tych rokov. Okrem toho, činnosť rady trpela nedostatočnou komunikáciou s členskými cirkvami, čo malo za následok, že jej prehlásenia, poprípade výzvy boli mnohými členmi ignorované, alebo odmietané. Teória totiž narážala na praktické prekážky. Čo jedni prijali bez väčších diskusií, bolo pre druhých vážnym rizikom. A tak vyjadrenia a úkony SACC nikdy nemohli byť všetkým členským cirkvám po vôli.¹⁷¹ Ch. Lienemann vo svojej obsiahlej štúdii o SACC kladie jednu z mnohých otázok: v čom vlastne spočíval základný rozmer tejto organizácie?¹⁷² Je najdôležitejšie diskutovať nad tým, prečo nedokázala osloviť všetkých svojich členov a vytvárať dostatočnú ekumenickú platformu, alebo bola podstatnejšia jej rola vyzývajúceho hlasu k cirkvám, tzv. „prorockého hlasu“?¹⁷³ Osobne sa domnievam, že tá druhá skutočnosť bola zásadná jak pre existenciu SACC, tak pre jej členskú cirkvi a jednoznačne prispela k vyformovaniu jasnej cirkevnej opozície voči apartheidu v druhej polovici 80-tych rokoch.

Zrejme bude prínosnejšie orientovať sa na konkrétnu prácu a pomoc SACC voči cirkvám, než polemizovať o jej sporných postupoch.¹⁷⁴ Rada sa snažila pomáhať na viacerých frontoch a reagovať na horúce spoločenské problémy. Ch. Lienemann angažovanie SACC vyčleňuje do 5 okruhov: 1) *právne poradenstvo, zastúpenie a vzdelanie*

¹⁷¹ Ako príklad uvedme rezolúciu SACC k odopreniu vojenskej služby z roku 1974. V realite to bola výzva týkajúca sa iba bielych mladých mužov, nie všetkých juhoafrických mladíkov (jedine belosi mali vojenskú službu). Museli sami za seba rozhodovať a následne niesť sami zodpovednosť za odmietnutie vojenčiny. Podľa LIENEMANN (1992), s.283.

¹⁷² Tamtiež.

¹⁷³ Podľa, tamtiež.

¹⁷⁴ I dnes je k dispozícii ešte málo diel hodnotiacich pôsobenie, význam a samotnú rolu SACC počas apartheidu.

(podpora v nezamestnanosti, či projekty zamerané na právnu pomoc; programy pre mladých, rodiny, ženy; poskytovanie študijných štipendií); 2) *pomoc utečencom* (psychologicko-medicínska pomoc a opatera, podpora politicky prenasledovaným občanom, ich rodinám, politickým väzňom); 3) *politická diakónia v miestnych krízových oblastiach* (finančné projekty pre hladujúcich ľudí v pustých oblastiach, kritické vyhlásenia o porušovaní ľudských práv, nútenom presídľovaní, o politike systému domovín i vzdelania); 4) *podpora sebavedomia medzi vidiečanmi pre myšlienku oslobodenia* (osvetová činnosť, subvencia vzdelávania, ekumenické stretávania) a 5) *otázky spojené s brannou povinnosťou, odmietanie vojenskej služby a otázka vojenskej duchovnej správy*.¹⁷⁵

Pri všetkom, čo SACC konala, pre ňu vyvstávali nutkavé otázky teologického rázu: o oprávnení daných aktivít v spojitosti s kresťanskou vierou, o ich zdôvodňovaní voči členským cirkvám, o kresťanskej zodpovednosti v núdznej situácii alebo o povinnom proteste cirkví voči nespravodlivému štátnemu systému.

I keď SACC nikdy nevypracovala záväzný a formálny teologický koncept, z množstva prehlásení, referátov, protokolov, apelov, listov a postojov sú teológovia schopní zachytiť jej základný teologický koncept. Ch. Lienemann sa domnieva, že by sa dal vystihnúť dvoma výrazmi, ktoré sa „... dokumentmi SACC tiahnu ako červená niť“¹⁷⁶. Spravodlivosť (*Gerechtigkeit*) a zmierenie (*Versöhnung*).¹⁷⁷ Pojmy, ktoré netvorili osobitý

¹⁷⁵ Naopak, bez povšimnutia zostali pre SACC otázky týkajúce sa mládeže, žien, vzdelávania, odborov, systému domovín, ekumenických vzťahov k zahraničným cirkvám, misie a evanjelizácie. Podľa LIENEMANN (1992) a KAISER (1996).

¹⁷⁶ LIENEMANN (1992), s.291.

¹⁷⁷ Doplňme, že v rámci SACC bolo vytvorené oddelenie s rovnakým názvom (*Justice and Reconciliation*). Malo za úlohu pripravovať oficiálne vyhlásenia organizácie, prezentovať jej politicko-etické stanoviská a koordinovať v jednotlivých cirkvách programy pre spravodlivosť a zmierenie. Nie je preto náhodou, že značná časť základnej teologickej práce SACC vzišla z tohto oddelenia. Dlhé roky v jeho čele stál húževnatý protestantský teológ Wolfram Kistner (1923), ktorý taktiež zastupoval generálneho sekretára v jeho neprítomnosti. Z pera Kistnera vzišiel nejuden teologický dokument organizácie. Patril k najplyvnejším osobnostiam cirkevného odporu v kritickej dobe Južnej Afriky v 80-tych rokoch. Tamtiež, 291n.

teologický koncept, ale ktoré sa navzájom dopĺňali, prepájali, vystihovali a vystihujú „skoncentrovanú teologickú žiadosť“¹⁷⁸ SACC. Bolo to akési najzákladnejšie posolstvo organizácie, ktoré uznávali všetci generálni sekretári, majúci rôzne teologické akcenty. Čo sa za slovami spravodlivosť a zmierenie skrývalo, myslím, sa dá pomerne dobre domyslieť.¹⁷⁹

Náročnejšie je preniesť sa do tamojšieho postavenia SACC a sledovať jej snahu držať sa a obhajovať tieto hodnoty v apartheidovej spoločnosti. Pre viacero členských cirkví sa požiadavky SACC zdali byť spočiatku prehnané. Oni, ktorí strádali na úkor afrikáncov, sa mali podujať zmieriť sa s nimi, so svojimi nepriateľmi? A to všetko bez použitia násilia, ktoré paradoxne bolo pre systém v krajine legalizovaným prostriedkom? Doktoré cirkvi sa cítili byť SACC viac provokované, než reprezentované, a preto, ako už bolo spomínané, reagovali na jej teologické vyjadrenia zdržanlivo, príležitostne odmietavo.

Nástojčivosť SACC na nenásilnú formu protestu, slabá kritika apartheidového systému a snaha o dialóg s juhoafrickou vládou s nádejou, že je možné ju pohnúť k zmene, vyvolávali nedôveru medzi členskými cirkvami i rádovými kresťanmi. Príkladom opatrnosti a latentnosti SACC môže byť jej vzťah k ANC. Ešte pred pozastavením činnosti ANC ho rada odmietala uznať za oslobodeneckú organizáciu a finančne ho podporovať.¹⁸⁰ Alebo i zdržanlivé odmietanie „Programu proti rasizmu“, ktorý vypracovala SRC s dôrazom na Južnú Afriku.

¹⁷⁸ Tamtiež.

¹⁷⁹ Predsa len uveďme na príklade Desmonda Tutu, štvrtého generálneho sekretára SACC, ako on vnímal toto poslanie: Kresťania sa riadia Písmom, skrze ktoré im Boh nariaďuje zastávať sa chudobných a utlačovaných. Cirkvev má vystupovať prorocky, má odvracať tvár od násilia a nespravodlivosti a trvať na kritickom postoji voči apartheidovému režimu dokiaľ nebude dosiahnutý skutočný mier. Kresťania musia byť pripravení nasadzovať vlastnú kožu a trpieť v zápase o spravodlivosť v spoločnosti. Zdôraznime, že Tutu odmietal akékoľvek použitie násilia. Nuž a spravodlivosť chápal ako predpoklad k zmiereniu: „K zmiereniu tých, ktorí sú oddelení a rozdelení, k zjednoteniu tých, ktorí predtým boli nezjednotiteľní, znepriatelení a navzájom si odcudzení (...) k zmiereniu môže dôjsť len medzi seberovnými...“ Spracované podľa KAISER (1996), s.67-72.

¹⁸⁰ S týmito „násilnými teroristami“ nechcela SACC začiatkom 70-tych rokov nič mať. HERMANN (2006), s.150.

Viditeľný posun v politickom správaní sa SACC nastal po udalostiach v Sowete a zanedlho i obmenou generálneho sekretára, ktorým sa stal anglikánsky duchovný, Desmond Tutu. Ako vôbec prvý černochoch v kresle generálneho sekretára, v mene SACC požadoval prepustenie uväznenej černošskej opozície a odstránenie apartheidu. No od dialógu s hlavou štátu odstúpil D. Tutu až po nasadení štátnej komisie na SACC.¹⁸¹ Vyslanie komisie výrazne schladilo vzťahy organizácie k štátu.

Desmond Mpilo Tutu sa narodil v roku 1931 v Klerksdorpe. Pokrstený u metodistov, vstupuje do anglikánskej cirkvi, mimo iné aj vplyvom osobného priateľstva s vynikajúcim anglikánskym páterom Trevorom Huddlestonom. Po ukončení pedagogického štúdia (1953) pôsobil nejaký čas ako učiteľ, no zavedenie bantuského vzdelávacieho systému ho viedlo k opusteniu učiteľskej dráhy. Začal sa pripravovať na úrad anglikánskeho kňaza. V roku 1962 odchádza už ako vysvätený kňaz do Londýna, kde získava titul magistra teológie. O päť rokov nato sa vracia so svojou rodinou späť do Južnej Afriky, kde začína vyučovať v rôznych teologických vzdelávacích centrách. Začiatkom 70-tych rokov odchádza znovu do Londýna, kde nasledujúce tri roky zastáva post riaditeľa Teologického vzdelávacieho fondu SRC. Po návrate domov sprvu zaujíma miesto dekana anglikánskej cirkvi v Johannesburgu, následne sa stáva biskupom Lesotha. V roku 1978 prijíma povolanie do úradu generálneho sekretára SACC. Ním začína nová éra v smerovaní organizácie. Ako charizmatický generálny sekretár vystupoval čím ďalej ostrejšie voči štátnemu režimu a vyjadroval sympatie oslobodeneckému černošskému hnutiu. Na zahraničných cestách neváhal otvorene kritizovať domáci režim a vyzýval zahraničie k politickému,

¹⁸¹ Tzv. „Eloffská“ komisia, podobne ako Schlebuschská komisia pre CI, mala oficiálne „skontrolovať“ aktivity a finančné hospodárenie organizácie. Popravde povedané, štát chcel SACC zatrhnuť finančnú podporu zo zahraničia a tým ju vyradiť z prevádzky (vláda prechovávala oprávnený strach z toho, že by sa podľa vzoru cirkvi v Tretej ríši, aj v Južnej Afrike vytvorila „vyznávajúca cirkev“ (*Bekennende Kirche*). Lež to sa mu nepodarilo. Za SACC sa postavili členské cirkvi i široká zahraničná ekumenická obec. Vrcholom sympatizujúceho sveta s radou bolo udelenie Nobelovej ceny za mier Desmondovi Tutu (1984), ktorý sa ako generálny sekretár musel podrobiť súdnemu výsluchu. 450-stránková správa komisie (zostavovaná v rokoch 1982-4), v ktorej stálo odporúčenie štátnej polície, aby vláda vyhlásila SACC za „postihnutú“ organizáciu. I keď sa polícii nepodarilo usvedčiť ju ani zo spreneverení financií, ani zo spolupráce s ANC, obvinila radu z iných „závažných“ priestupkov: z nadmerného vmiešavania sa do sekulárnych záležitostí; z napádania existujúceho poriadku v krajine, ktorý označuje za nespravodlivý, utlačujúci a ilegálny; z podkopávania morálky belochoch; z mobilizácie medzinárodného tlaku atď. K veľkému prekvapeniu mnohých, vláda neprijala odporúčenia komisie ani polície. Nedovolila si totiž riskovať a ísť proti tak silnému tlaku, ktorý medzitým na vládu vyvíjalo domáce i zahraničné prostredie. Prípady SACC prešla radšej mlčaním. Podrobnejšie vid' LIENEMANN (1992) a HERMANN (2006).

diplomatičkému a najmä k hospodárskemu tlaku na Južnú Afriku. V roku 1980 bol za účasť na zakázanej demonštrácii „farebných“ študentov spolu s 53 osobami krátkodobo zatknutý. O tri roky neskôr sa musel sponedať pred „Eloffskou“ komisiou. Medzitým je mu udelená Nobelova cena za mier. V roku 1985 nastupuje na post johannesburského biskupa, o rok neskôr je zvolený za prvého čierneho arcibiskupa Kapska a stáva sa hlavou anglikánskej cirkvi v Južnej Afrike. Do povedomia svetovej verejnosti vstúpil aj v 90-tych rokoch, keď viedol „Komisiu pravdy a zmierenia“, počas trvania ktorej sa ako nikto iný, osobne angažoval za zmierenie znepriatelených rás, skupín a jednotlivcov.

Od 80-tych rokov začala SACC, súbežne so zhoršujúcimi sa podmienkami v krajine, udávať radikálnejší tón voči politickému režimu. Svoje vzdáľovanie sa od štátu upevňovala v dialógu s organizovaným protipartheidovým odporom, ktorý sa znova počínal formovať do nových organizácií. K takýmto odhodlanejším činom nepristupovala SACC úplne slobodne, nútili ju k tomu výzvy členských cirkví, zlomovým bol pre ňu tzv. „Kairos dokument“ (1985)¹⁸², na ktorý SACC musela reagovať. Odhodlané vystupovanie SACC pre hospodárske sankcie voči Južnej Afrike, zlepšujúca sa činnosť na poli ekumenickom, a organizovanejšia práca rady pod taktovkou generálnych sekretárov: D. Tutu, B. Naudé a W. Kistnera¹⁸³ pomáhala k oslabeniu juhoafrického režimu.

Akékoľvek bolo pôsobenie najväčšej kresťanskej organizácie Južnej Afriky počas apartheidového režimu, jej existenciu nie je možné prehliadnuť a napriek mnohým zakopnutiam zanedbať jej rolu v cirkevnom odpore proti apartheidu. Ved' ako dodáva Lienemann: „SACC je mimoriadne komplexný útvar s dejinami plných zmien (...) a preto o žiadnom opise SACC nebude možné povedať, že vystihuje všetky jej stránky.“¹⁸⁴

¹⁸² Podrobnejšie viď kapitolu č.6.

¹⁸³ Generálni sekretári SACC boli: Bill Burnett (1968 – 70), John Rees (1970 – 77), John Thorne (1977), Desmond Tutu (1978 – 84), Beyers Naudé (1985 – 87), Frank Chikane (1987 – 94), Brigalia Bam (1997 – 98), Charity Majiza, Molefe Tsele (2001 – 06) a Edwin Makue (od 2006). Podľa MAKUE (2008).

¹⁸⁴ LIENEMANN (1992), s.256.

4.8 Reakcie medzinárodných cirkevných organizácií

Svet začal Južnú Afriku nedôverčivo sledovať najmä po povstaniach v Sowete. Samozrejme, už predtým sa našli jednotlivci a skupiny ľudí, ktorí rozpoznali klamný odlesk apartheidového zámeru. Medzi nimi MOV alebo OSN, ktorá opakovane od roku 1960 odsudzovala rasovú diskrimináciu v Južnej Afrike. Na svetovej scéne sa začiatkom 70-tych rokov začínajú ozývať i nadnárodné cirkevné organizácie, ktoré konečne vnímajú a reagujú na smutnú situáciu juhoafrických kresťanov. Zo všetkých by som rada vyzdvihla SRC a jej „Program proti rasizmu“ (*Programme to Combat Racism*, ďalej PCR), „Luterský svetový zväz“ (*Lutheran World Federation*, ďalej LWF) a „status confessionis“ nuž a napokon zakročenie „Svetového zväzu reformovaných cirkví“ (*World Alliance of Reformed Churches*, ďalej WARC) voči bielym reformovaným cirkvám.

4.8.1 Program proti rasizmu

Štvrté valné zhromaždenie SRC v Uppsale (1968) vychádzalo z konferencie „Cirkev a spoločnosť“, konanej dva roky predtým v Ženeve. Valné zasadanie vo Švédsku sprevádzala myšlienka ekonomickej a sociálnej spravodlivosti vo svete. Konečné vyhlásenie zhromaždenia odsudzovalo rasizmus ako popieranie kresťanskej viery. Za cieľ si SRC v Uppsale vytýčila pomáhať obetiam rasovej nenávisťi, pomáhať prinavrátiť im pocit vlastnej hodnoty a schopnosť rozhodovať o vlastnej budúcnosti.¹⁸⁵ Popritom zaznela i patričná poznámka, že prijatá rezolúcia je iba začiatkom a konkrétna pomoc musí byť jej naplnením.

O rok neskôr, výkonný výbor SRC prijíma prvé projekty vypracovaného PCR. Najvyššou intenciu PCR bolo potierať rasizmus vo svete a oslobodiť jeho obeť. Od svojho začiatku sa program koncentroval na Južnú Afriku, ktorá bola až do 90-tych rokov 20.storočia hlavným cieľom takmer všetkej jeho pomoci. SRC vytvorila špeciálne fondy, z ktorých sa mali finančne podporovať rasovo utlačované skupiny alebo

¹⁸⁵ HERMANN (2006), s.22.

organizácie, pomáhajúce obetiam rasizmu. Vzhľadom na Južnú Afriku, začala SRC financovať zdravotné, vzdelávacie a sociálne projekty ANC, do ktorých v priebehu 20-tich rokov vložila niekoľko 100 tisíc dolárov. Práve tak dôležitými boli popri finančnej pomoci i etické a hospodárske opatrenia.¹⁸⁶ Práca PCR sa zakladala na teologickom presvedčení, že každá forma diskriminácie bazirujúcej na rase, farbe alebo etnickom pôvode odporuje evanjeliu, je nezlučiteľná s kresťanským učením o človeku a podstatou cirkvi Ježiša Krista.¹⁸⁷

Hoci SRC pracovala čisto na teoretickej stránke programu a praktické uvedenie stratégií prenechávala priamo lokálnym cirkvám a ich príslušníkom angažujúcim sa v anti-apartheidovom hnutí, medzi členskými cirkvami SRC zaznievalo veľa protichodných názorov na program. Od samého začiatku balansovalo vytvorenie a uvedenie PCR medzi dvoma tábormi: tým, ktorý podporoval iniciatívu SRC spolupracovať s oslobodeneckými hnutiami a tým, ktorý nesúhlasil, aby sa SRC vmiešavala do vnútornej politiky nejakého štátu. PCR preto v ďalších rokoch predstavoval skutočnú ekumenickú výzvu aj pre členské cirkvi SRC.¹⁸⁸

Snáď väčším sklamaním pre SRC, než nejednotnosť členských cirkví, musel byť vlašný postoj tých, ktorým bol program adresovaný. SACC reagovala na pomoc PCR odmietavo. Teológovia to dávajú za vinu ešte vtedajšej teologickej nezrelosti SACC a neschopnosti analyzovať spoločensko-politický stav v krajine.¹⁸⁹ Na druhú stranu dodajme, že juhoafrické cirkvi a SACC čelili silnému nátlaku vlády, aby odmietali

¹⁸⁶ SRC napr. predala všetky svoje podiely a prerušila všetky hospodárske styky s firmami, ktoré obchodovali s Južnou Afrikou. Ďalej nariadila stiahnuť svoje peniaze z bánk a firiem, podporujúce militantnú moc apartheidu. Podľa ÖKUMENISCHER RAT (2004).

¹⁸⁷ Tamtiež.

¹⁸⁸ G. J. Hermann uvádza, že nemecké evanjelické cirkvi mali obrovské problémy akceptovať PCR. Absolútne odmietali predstavu, že by ako „cirkev“ mali morálne a finančne prispievať oslobodeneckému hnutiu usilujúcemu o prevzatie moci napr. v Južnej Afrike, či Namíbii. HERMANN (2006), s.21-26.

¹⁸⁹ Podľa tamtiež.

podporu „teroristov“ a vystúpili zo SRC.¹⁹⁰ Pre európskych sympatizantov PCR bol nezáujem SACC o program nepochopiteľným gestom, pre jeho odporcov vodou na mlynské koleso.

4.8.2 Svetová federácia luteránov a „status confessionis“

Po prvý raz sa valné zhromaždenie LWF na africkej pôde konalo v júni 1977, v tanzánijskom hlavnom meste Dar-es-Salaam. Na agende jednania bola Južná Afrika, ktorá v tom čase prežívala následky masakru v Sowete a zmietala sa v búrke rebelujúcich mladých černochoch.

V plénu priamo nie, no v zákulisí jednaní sa diskutovalo o alternatíve „postrašiť“ beloškú nemecky hovoriacu luterskú cirkvi v Južnej Afrike (združené do *Spojenej evanjelickej luterskej cirkvi v Južnej Afrike*, ďalej VELKSA) pozastavením členstva a tak ich prinútiť aktívne sa podieľať na integrácii černošských a „farebných“ luteránov (združených v *Evanjelickej luterskej cirkvi v Južnej Afrike*, ďalej ELCSA) do jednej cirkvi. Až pokiaľ do jednania so svojim referátom nevstúpil juhoafrický luterský biskup Manas Buthelezi, ktorý nahlas skonštatoval, že dozrel čas pre rozhodnutie: „*Cirkev v Južnej Afrike dospela do situácie, keď musí vyznať svoju vieru...*“¹⁹¹

Možno i slová biskupa Butheleziho dopomohli k tomu, že záverečná rezolúcia z Dar-es-Salaamu volala po zachovaní „konfesijnej integrity“ LWF, čiže toho, čo bolo pre zväz od jeho vzniku najdôležitejšie: konfesionalita a integrita.

Keďže luterské cirkvi sú cirkvi vyznávačské, kladú dôraz na svoje spisy vyznania (najmä na *Confessio Augustana*), ktoré sú v súlade s Božím slovom. Priznanie sa k nim ich zjednocuje a dáva priestor vzájomného uznania sa. Súčasne ich vyznania zaväzujú,

¹⁹⁰ Pred 4 rokmi udelil juhoafrický prezident T. Mbeki osobne najvyššie štátne vyznamenanie „*Rád druhov O. R. Tambo*“, Baldwinovi Sjollemovi, holandskému sociológovi a prvému riaditeľovi PCR, ktorý sa zasadzoval za boj proti apartheidu. Táto pocta predstavuje istý prejav uznania a ocenenia PCR zo strany juhoafrickej vlády.

¹⁹¹ DE GRUCHY, VILLA-VICENCIO (1984), s.113.

prejavovať v každodennej službe a svedectve, že ich evanjelium splnomocňuje žiť ako Boží národ. Vierohodnosť, nedotknuteľnosť, čistota a jasnosť. To sú vlastnosti, ktoré majú prináležať ku „konfesijnej integrite“ luterských cirkví. Neobvyklé spojenie dvoch slov sa v rezolúcii neobjavilo len náhodou. Akoby nimi LWF chcel demonštrovať, že od čohokoľvek, čo by malo ohrozovať konfesijnú integritu zväzu, sa musia luterské cirkvi dištancovať. V podstate bola mienená politika apartheidu, ktorú členské cirkvi VELKSA opakovane podporili.

Rezolúcia apelovala na biele juhoafrické luterské cirkvi. Nastal pre nich čas, kedy je nutné zaujať „*status confessionis*“¹⁹²: „*To znamená, že na základe viery a na manifestáciu jednoty cirkvi, musia verejne a jednomyseľne odmietnuť stávajúci apartheidový systém.*“¹⁹³ Podobne, ako po prijatí PCR v SRC, i v radách LWF sa zdvihli protestné hlasy voči výzve na „*status confessionis*“. Bol údajne z cirkevného poľa prenesený na pole politické, čo bolo pre kritikov neprípustné. LWF ale argumentoval tým, že „... *za normálnych okolností môžu byť kresťania v politických otázkach rôznej mienky. Avšak, ak utláčajú a zvrhnú sa systémy politické a spoločenské natoľko, že nie sú zlučiteľné s vyznaním, je nutné sa proti nim postaviť a pracovať na zmene.*“¹⁹⁴

Hoci boli odozvy verejnosti na závery z Dar-es-Salamu podľa očakávania nejednotné, mnohí pozorovatelia s rešpektom nazerali na rezolúciu zväzu. Rozhodnutie prehlásiť „*status confessionis*“ pre juhoafrických luteránov bol považovaný za

¹⁹² Tento termín sa odvodzuje od situácie vyznania podľa Mt 10,32n; v ktorej (v situácii prenasledovania) ide o rozhodnutie medzi proklamáciou prináležania ku Kristovi a Jeho odmietnutím. Ale pozor, nie každá situácia vyžadujúca rozhodnutie, musí byť zarovno i situáciou vyznania (1Kor 8). S prenesením na cirkev, má ona povinnosť nanovo ujasniť svoju vieru a nanovo ju vyznať vždy, keď čokoľvek ohrozuje jej jednotu a svedectvo. Zároveň sa od cirkvi vyžaduje citlivosť a bdelosť pre rozpoznanie takejto situácie, čiže jasného prípadu vyznania (*casus confessionis*), ktorý volá po stave vyznania (*status confessionis*). Termín má svoj pôvod v dobe reformátorskej. V 20.storočí sa objavuje v kontexte konfrontujúcom cirkev s nárokmi totalitných ideológií. Častokrát sa spája s osobou Dietricha Bonhoeffera (postoj cirkvi voči židovskej politike) ako i s Vyznávačskou cirkvou (Barmenské prehlásenie, 1934) v období Tretej ríše, po 2. svetovej vojne napr. s bojom proti jadrovému zbrojeniu. Podľa RGG⁴ a DE GRUCHY, VILLA-VICENCIO (1984), s.111-116.

¹⁹³ Tamtiež.

¹⁹⁴ HERMANN (2006), s.179.

radikálnejší čin, než bol PCR. LWF sa jasne postavil na stranu anti-apartheidovú, neváhal odsúdiť škandál rasovej oddelenosti medzi vlastnými členskými cirkvami a vyvodil pre ne nutné dôsledky.

Biele luterské cirkvi v Južnej Afrike neprijali výzvu LWF a zatvrdeno odmietali „verejne a jednomyseľne“ odsúdiť apartheid a vytvárať jednotu s „farebnými“ luteránmi z ELCSA. A tak došlo na konkrétne a postihujúce následky z pozície LWF voči VELKSA. Na 7. valnom zhromaždení LWF v Budapešti (1984) bola zúčastnenými delegátmi odhlasovaná suspendácia¹⁹⁵ juhoafrických cirkví VELKSA zo zväzu. Mimo iné, LWF odporúčal svojim členským cirkvám bojkotovať juhoafrické produkty, stiahnuť investície z krajiny, pozastaviť kultúrnu a hospodársku pomoc, vyzývať vlastné vlády k sankciám a izolácii Južnej Afriky, a to až do pádu apartheidu. LWF sa jasne postavil na stranu čiernych juhoafrických luteránov a zachovával si odstup od bielych spolubratov, medzi ktorými v ďalších rokoch pretrvával pocit krivdy.¹⁹⁶

4.8.3 Svetový zväz reformovaných cirkví v Ottawe 1982

Medzi luterskými stretnutiami v Daar-es-Saalame a v Budapešti sa uskutočnilo ešte jedno závažné stretnutie protestantských cirkví. Bolo ním generálne zhromaždenie WARC, konané v kanadskej Ottawe v lete roku 1982.¹⁹⁷ Podobne ako sesterský LWF, i reformovaný zväz sa už niekoľko rokov pred Ottawou zaoberal témou rasizmu a hodlal k nemu zaujať oficiálne stanovisko (hlavne vzhľadom na stav v Južnej Afrike).

Záverečná rezolúcia s názvom „Rasizmus a Južná Afrika“, odsúhlasená

¹⁹⁵ Je potrebné rozlišovať medzi suspendáciou a vylúčením. Suspendácia znamenala dočasné pozastavenie členstva bez postihujúcich opatrení, pokiaľ nepominie dôvod suspendácie.

¹⁹⁶ Komentár zástupcov členských cirkví VELKSA k suspendácii z Budapešte: „*Sme smutní nad mierou neporozumenia a bezcitnosti v Budapešti, kde sa nezľakli ani pred lžou, ktorá im umožnila prijať takéto rozhodnutia. Je to pre nás veľké sklamanie.*“ HERMANN (2006), s.314.

¹⁹⁷ WARC v tej dobe zastupoval 157 členských cirkví s temer 70 miliónmi reformovaných kresťanov. Okrem WARC tu pôsobila tzv. „*Reformovaná ekumenická synoda*“ (ďalej REC), združujúca tie reformované cirkvi, pre ktoré bol WARC

jednoznačnou väčšinou zúčastnených delegátov, znamenala pre juhoafrické cirkvi veľký prielom od konzultácii v Cottesloe. Išlo vôbec o prvé nekompromisné teologické rozhodnutie v reformovanej cirkevnej rodine, ba i v celom ekumenickom hnutí.¹⁹⁸

Nielenže WARC prehlásil apartheid za hriech a jeho ospravedlňovanie za herézu, ale neváhal pozastaviť i členské práva NGK a NHK.¹⁹⁹ V rezolúcii sa precízne vysvetľuje dôvod k tomuto kroku: afrikánske reformované cirkvi podporujú apartheidový systém, a zároveň mu poskytujú teologické i morálne ospravedlnenie, ktoré je v rozpore s Písmom a vyznaním reformovaných cirkví. Apartheid je označený za „pseudo-náboženskú ideológiu“²⁰⁰. NGK s NHK sú vyzvané k vyznaniu viery v Krista, k odmietnutiu apartheidového režimu a nastoleniu jednoty medzi všetkými reformovanými kresťanmi, bez rozdielu rasy a farby pleti. Dokiaľ tak slovom a aktom neučinia, je WARC nútený ich suspendovať.

De Gruchy sa v spojitosti s rezolúciou zamýšľal nad tým, či je možné politickú ideológiu prevedenú do praxe označiť za herézu. Veď výzvy herézy sa týkajú života cirkvi.²⁰¹ Môže politika apartheidu zasievať skazu v cirkvi? Vo svojej úvahe poskytuje pozoruhodnú exegézu, v ktorej ukazuje na oprávnenosť WARC vyhlásiť apartheid za herézu. Apartheid nepredstavuje len čisto politiku vlády. „Oddelený vývoj“ bol do veľkej miery skoncipovaný v rámci afrikánskych reformovaných cirkví.²⁰² Je teda v spojitosti s teológiou týchto cirkví. Od počiatku sa zakladá na heretickej antropológii,

príliš liberálnym zväzom. Niekoľko juhoafrických konzervatívnych cirkví patrilo do REC. Podľa tamtiež, s.300.

¹⁹⁸ Perličkou valného zhromaždenia v Ottawe bolo zvolenie juhoafrického teológa Allana Boesaka, znalca čiernej teológie, za nového prezidenta WARC. Boesak už roky patril po boku Desmonda Tutu a Beyersa Naudé k vedúcim cirkevným predstaviteľom Južnej Afriky v zápase proti rasizmu a apartheidu. Zúčastňoval sa na bojkotoch a demonštráciách, bol spoluzakladateľom „Zjednoteného demokratického frontu“ a delegátom na rozhovoroch so zástupcami vlády a ANC. Podľa tamtiež a KAISER (1996).

¹⁹⁹ Najdrobnejšia afrikánska cirkev GK sa nikdy nestala členom WARC. Záchvevy ekumenickej spolupatričnosti sa u nej nikdy zvlášť neobjavovali.

²⁰⁰ DE GRUCHY, VILLA-VICENCIO (1984), s.192.

²⁰¹ Vid' tamtiež, s.104-111.

²⁰² Tamtiež.

postavenej na chybnom obraze človeka (podľa rasy a kultúry). Takto klamlivý obraz o človeku falšuje učenie cirkvi a zmierenie, ktoré Boh zavŕšil v smrti a zmŕtvychvstaní Ježiša Krista.²⁰³ Snahy afrikánskych reformovaných cirkví, teologicky ospravedlniť apartheid, sú jedným veľkým omylom a herézou, ktorá od základov popiera odkaz Ježiša Krista a proti ktorej sa stavajú fakticky všetky kresťanské cirkvi.

Ako prvá na rozhodnutia v Ottawe reaguje menšia z dvoch členských afrikánskych cirkví, NHK: bez otáľania vystupuje z WARC. Považuje podmienky zväzu za nenaplniteľné.²⁰⁴ Početnejšia NGK nezaujala bezprostredne po Ottawe žiadne výrazné stanovisko.²⁰⁵ Značné ťažkosti, ako sa zachovať v novej situácii nastali aj pre dcérske reformované cirkvi (NGKA, RCA a NGSK). Dumali nad otázkami: Smú byť naši bohoslovci naďalej zverovaní na štúdiá do rúk heretickej NGK? Sme prijímať peniaze nevyhnutné pre chod našich cirkví od bohatej, ale heretickej NGK? Nepotopí nás materská NGK, ak sa pridáme k výzvam WARC a budeme po nej žiadať zmeny? Ottawa priniesla pre ne mnoho konfliktov, ktoré navyše NGK rozdúchala, v snahe nestratiť nad nimi kontrolu.

Skrátka, uznesenie z Ottawy pozmenilo teologickú i politickú klímu v Južnej Afrike a povzbudilo mnoho tamojších kresťanov k aktívnemu odporu a to aj v radách reformovaných cirkví.

²⁰³ Tamtiež.

²⁰⁴ A dodáva: „Trváme na tom, že národná politika oddelených a rovnakých šancí nie je na prekážku požiadavkám Písma svätého.“ Tamtiež, s.83.

²⁰⁵ Vyjadrenie cirkvi k rezolúcii WARC odsunula NGK na ďalšie zasadanie generálnej synody konanej v roku 1986. Vtedy schválený dokument „*Cirkev a Spoločnosť*“ je možné chápať ako pokus o reakciu na suspendáciu zo zväzu.

5. Od nástupu P. W. Bothy k moci až po Kairos dokument

5.1 Situácia v domovinách a reformná politika apartheidu

V 80-tych rokoch začína dochádzať na slová tých, ktorí so skepsou nazerali na realizáciu vrcholnej myšlienky apartheidu: na totálnu územnú segregáciu, alebo inak, na politiku domovín. Štyri mesiace po povstaniach v Sowete bola vyhlásená prvá „nezávislá“ domovina *Transkei*, po nej nasledovala *Bophuthatswana* (1977), *Verda* (1978) a roku 1981 nakoniec *Ciskei*.²⁰⁶ Na oko samostatné domoviny boli od začiatku v nevýhodnej pozícii, z ktorej sa vysídleným černochoom len ťažko dala prorokovať svetlejšia perspektíva.²⁰⁷ Podobne to vnímal i okolitý svet, čo dosvedčuje fakt, že ani jedno medzinárodné štátne spoločenstvo diplomaticky neuznalo vznik „nezávislých“ domovín. Tristne malá rozloha území domovín s nízkym podielom úrodnej pôdy, s takmer nulovým hospodárstvom, kam boli z miest prehlásených za belošké, násilím presídľovaní nebili Juhoafričania bez prihliadnutia na ich sociálne a rodinné väzby. To všetko neveštilo do budúcnosti nič dobré.²⁰⁸ A tak sa i stalo.

Nejedna komisia, monitorujúca životné podmienky v domovinách, konštatuje začiatkom 80-tych rokov katastrofálny stav v týchto oblastiach a biedne vyhliadky do ďalších dní. V domovinách sa šírila výbušná situácia. Preľudnenie, dopad sucha na drobných poľnohospodárov, nedostatok pracovných príležitostí, tým pádom i rozsiahla nezamestnanosť, vyvolávali sociálne napätie medzi obyvateľstvom.²⁰⁹

²⁰⁶ Celkovo prijali nezávislosť 4 domoviny, 6 ďalších malo status autonómii.

²⁰⁷ „Nezávislosť“ domovín bola juhoafrickou vládou chápaná tak, že si ponechala stále právo veta proti všetkým rozhodnutiam, ktoré prijímala správa domovín. V čele správy stál poväčšine vládou dosadený a ňou platený náčelník. Ten však málokedy zdieľal dôveru a autoritu obyvateľstva domoviny. Podľa HERMANN (2006), s.167-168.

²⁰⁸ V rokoch 1960 - 1980 bolo v Južnej Afrike z donútenia presídlených 3,5 miliónov ľudí. Rušili sa menšie černošské sídliská i celé mestské štvrte, ktoré nesmeli byť obývané nebelochmi. Medzinárodne sa preslávilo ničenie černošskej štvrte „*Sophiatown*“ v Johannesburgu, „farebnej“ „*District Six*“ v Kapskom Meste a indickej „*Cato Manor*“ v Durbane. Ako podotýka G. H. Hermann: „Rozpustenie a zničenie obytných štvrtí malo pre bezprostredne postihnutých nielen určitý traumatický dopad, ale predstavovalo i zničenie kultúry a sociálnej príslušnosti danej skupiny.“ Tamtiež, s.164.

²⁰⁹ Podľa HULEC (1997), s.248.

V tomto období sa otriasa vnútroštátna politika apartheidu aj na inom poli. Juhoafrickú verejnosť, obzvlášť potom Afrikáncov, šokuje náhle odhalenie finančného škandálu z ministerstva pre informácie.²¹⁰ Z finančnej aféry, ktorá sa zapísala do dejín Južnej Afriky pod označením „*Muldergate*“, sa vykľul politický škandál a vyžiadal si dokonca odstúpenie vtedajšieho ministerského predsedu J. B. Vostera na jeseň roka 1978. Jeho nástupcom sa stáva Pieter Willem Botha, bývalý policajný minister, ktorý chcel späť získať dôveru občanov a byť lepším premiérom než jeho predchodcovia. Na svoj post nastupuje s predstavou reformovať apartheid a proklamuje ju mottom „*prispôbiť sa, alebo zomrieť*“ (*adapt or die*). Botha reprezentoval tú časť belocho, ktorí si uvedomovali, že stabilita v zemi je ohrozená a tým je ohrozená celá idea oddeleného vývoja. Hlásal, že je nutné opustiť prežitky a zbytočné doktríny apartheidu a zabezpečiť stabilitu v krajine inými prístupmi. Apeloval na biele obyvateľstvo, aby sa prispôbilo daným okolnostiam, ináč mu hrozí zánik.²¹¹

Botha prekvapoval okolie, s akým odhodlaním sa pustil do zavádzania reforiem a svojimi krokmi vzbudzoval vysoké očakávania medzi černocho a zahraničnými pozorovateľmi.²¹² Veľmi rýchlo však vyšlo najavo, ako to v skutočnosti nový premiér s reformami myslel. Žiadne odstránenie apartheidu a zrovnoprávnenie všetkých rás.

²¹⁰ C. P. Mulder, minister informácií spolu s niekoľkými politikmi „dotovali“ takmer 10 rokov z tajných fondov vlády zahraničných politikov, žurnalistov, cirkevných predstaviteľov, aby oni v zahraničí šírili pozitívnu mienku o Južnej Afrike. Vláda sa prostredníctvom jednotlivcov snažila vytvárať dobrú imidž apartheidovej politike a lobať za vstup medzinárodných investorov do krajiny. Vládne financie tiekli aj do domácej anglickej tlače, ktorá mala svojim čitateľom sprostredkovať sympatický obraz o vláde NP. Porovnaj HERMANN (2006) a HULEC (1997).

²¹¹ Menej okázalo, zato rozhodne Botha pritakával tomu, čo zaviedol už J. B. Vorster pred ním a v čom i on hodlal pokračovať, súběžne s modernizáciou apartheidu: v tzv. „*totalnej národnej stratégii*“ (*total national strategy*). Belochom sa podávalo presvedčenie, že musia nasadiť všetky sily v „konečnom boji“ proti nepriateľom z vnútra i vonku. Čokoľvek činia, nech konajú s ohľadom na svoju záchranu a prežitie. Všetky politické, hospodárske a civilné rozhodnutia nech smerujú k podpore národnej istoty a upevneniu nadvlády nad černocho. Kombinácia bezpečnostných opatrení (rozumej represí) a reformnej politiky nebola Bothovi proti gustu. Podľa HERMANN (2006) a LIENEMANN (1992).

²¹² Botha sľúbil zvýšiť kvalitu života černocho: zaviesť elektrinu a vodu do sídlisk, postaviť nové domy, zlepšiť černošské školstvo, investovať viac peňazí do škôl, zabudnúť na snahu zaviesť afrikánčinu za vyučujúci jazyk a i.

Nanajvýš drobné kozmetické úpravy v stávajúcom režime, ktoré sa nemali dotknúť podstaty tzv. „veľkého apartheidu“²¹³. Ich účelom bolo, mimo iného, demontovať príliš viditeľný rasizmus („malý“ apartheid) v spoločnosti, pričom by sa nenápadne a v skrytosti zavádzali opatrenia dôležité pre zaistenie „veľkého“ apartheidu.

No i takýto nepatrný pohyb v rámci národnej politiky dokázal vyvolať značnú nevôľu Afrikáncov, najmä tých konzervatívne zmýšľajúcich. Nespokojnosť s Bothovou vládou sa prejavila i na najvyššej úrovni, keď sa v roku 1982 rozštiepila vládna NP. Pre povedomie Afrikáncov to bola ďalšia nečakaná rana. Národná politika zastupovala záujmy Afrikáncov a rozdelením NP sa pre mnohých z nich symbolicky rozpadla jednota národa. Množili sa rôzne konzervatívne hnutia a spolky, ktoré sa nemienili zmieriť s progresívnou vládou Bothy a spôsobovali jej už v beztak neľahkej situácii problémy navyše.

Reformný fundament vládnej politiky sa najzreteľnejšie ukázal v novej ústave, ktorú v roku 1983 referendum posvätili bieli voliči a ktorá za rok vstúpila v platnosť. V ústave sa ukrývala snaha posilniť parlamentnú moc belochov udelením politických práv „farebným“ a indickým obyvateľom a vytvorením trojkomorového parlamentu.²¹⁴

²¹³ Pod prídومkom „malý“ apartheid sa chápali všetky nutné opatrenia, ktoré mali umožniť nástup „veľkého“ apartheidu. Zahrnuli by sme tu diskriminačné rasové zákony a bežný rasizmus, s ktorým sa môžeme denne kdekoľvek stretávať, ďalej všetko, čo by napadlo bežného Európana pri pomyslení na apartheid. Pre Afrikáncov bol však zásadný tzv. „veľký“ apartheid. Spojenie „veľký apartheid“ neznamená pritvrdzovanie bieleho rasizmu ako by sa logicky dalo predpokladať. Na rozdiel od „malého“, vo „veľkom“ apartheide nebol rozhodujúci rasizmus ako taký, ako skôr myšlienka prežitia belochov, spojená so zaistením absolútnej nadvlády menšiny Afrikáncov nad černochochmi. Ak by sa dosiahol hlavný cieľ totálnej rasovej oddelenosti, „malý“ apartheid by bol v podstate bezpredmetným: černosi by boli presídlení do domovín a v bielej Južnej Afrike by sa stávali maximálne prechodne pracujúcimi cudzincami. Preto si mohol Botha dovoliť ustúpiť od určitých rasových zákonov, ktoré uľahčovali život diskriminovaných, ale v zásade neohrozovali moc a nadvládu belochov. Podrobnejšie viď HERMANN (2006), s.197-203.

²¹⁴ Novovytvorené komory boli celkovým počtom členov vždy v menšine voči komore bielych poslancov. Navyše, všetky predlohy poslancov nových komôr podliehali právu veta štátneho prezidenta. Zavedenie systému parlamentných komôr nahradilo dovtedy existujúci senát. Ústavným zákonom (1984) splynuli povinnosti prezidenta

Cieľom vôbec nebolo zrovnoprávniť Indov a „farebných“ s privilegovanými belochmi, ale poistiť nadvládu bielych nad černochochmi a to aj za cenu toho, že im k tomu dopomôžu Indovia a „farební“.²¹⁵ Ako to vlastne komentoval Botha sám: „*zdieľať moc bez straty kontroly*“ (*sharing power without losing control*).

Vzdor, rozhorčenie, skepsa. Takto by sa dali charakterizovať prevažné reakcie na novú ústavu. Najviac ukřivdení sa cítili byť logicky černosí, s ktorými štát naďalej nerátal pri tvorení politiky zeme. Akoby zrazu precitli bolestným uvedomením si, že apartheidový systém ich teraz chcel definitívne vylúčiť z juhoafrickej spoločnosti. Trpká pravda viedla k mobilizácií i tých černochoch, ktorí sa doteraz stavali laxne k politickému daniu v zemi.

Z protestu proti novej ústave bol v tom istom roku založený „Zjednotený demokratický front“ (*United Democratic Front*, ďalej UDF), ktorý pod sebou zastrešoval stovky anti-apartheidových organizácií a tak reprezentoval mnohorasovú opozíciu.²¹⁶ Zastupoval nielen černošské hnutie za oslobodenie, ale všetkých, ktorí nesúhlasili s apartheidovým režimom v zemi. V krátkom čase získal UDF niekoľkomiliónovú základňu a podarilo sa mu mobilizovať a politizovať obyvateľov Južnej Afriky. Obrovský úspech zaznamenal výzvou k Indom a „farebným“, aby bojkotovali voľby do poslaneckých komôr: k volebným urnám sa v auguste 1984 dostavilo len cca. 30% oprávnených „farebných“ a indických voličov. Tým ako voliči demonštrovali, že nechcú akceptovať len určité výhody z existujúcich diskriminačných podmienok a že si neprajú vstúpiť do aliancie, ktorá by brojila proti čiernym Juhoafričanom.

Reformný projekt apartheidu P. Bothu stroskotal. Zastavilo ho nečakané „nie“ od nebielych a nečiernych obyvateľov.

s predsedom vlády. Botha bol od tohto momentu štátnym prezidentom. Podľa HULEC (1997), s.246.

²¹⁵ Teda tí, ktorým („farebným“) sa NP v 50-tych a 60-tych rokoch vehementne snažila odobrať posledné politické práva.

²¹⁶ UDF združovala rôzne náboženské, občianske, ženské, športové, odborové či vzdelávacie spolky, inštitúcie a zväzy, ktoré sa nebránili voči príslušníkom nejakej rasy. UDF sa hlásila k Charte slobody ANC. Vid' podkapitola č.3.3.

5.2 Vzbury černošských predmestí

Dusná atmosféra v krajine sa už nedala rozohnať žiadnymi vládnymi sľubmi. Celý rok 1984 bol poznačený nepokojmi a štrajkami, hnev černochoch bol k neutíšeniu. Obdobne ako pri udalostiach v Sowete, aj teraz sa nepokoje primárne šírili zo škôl a univerzít. Nízka úroveň vzdelávania čiernych žiakov a študentov pretrvávala od 70-tych rokov. Bantuské školstvo bolo v úbohom stave. Študenti sa búrili, ba pridávali sa k nim frustrovaní rodičia. Krajinu postihli podobne smutné výjavy ako v roku 1976. Vzbury dokonca presiahli i rozmery sowetských udalostí.²¹⁷ Už to neboli len protestujúci študenti a žiaci. Búrili sa široké vrstvy černochoch. A faktorov pre to nebolo málo: okrem spomínanej novej ústavy svoju rolu zohrala prudká inflácia zapríčinená poklesom ceny zlata, vysoká nezamestnanosť, zvyšovanie nájmov, pokračujúce vysídľovanie, preľudnenosť v domovinách, nízka pracovná mzda atď.

Po prvýkrát vláda rozsiahle nasadila armádne vojská do boja s rozvášnenými vzbúrencami. Polícia neváhala použiť psy, slzný plyn, obušky a ostré náboje.²¹⁸ Olej do ohňa prilievali i teroristické útoky exilového ANC a jeho militantnej zložky MK. ANC vysielal z MK vycvičených bojovníkov, ktorí v Južnej Afrike vykonávali sabotážne akcie a bombové útoky. Ich frekvencia sa stupňovala, prevedenia naberali na tvrdosti.²¹⁹ Okrem vojenských, štátnych a industriálnych objektov sa terčom útokov stávali i nákupné centrá a iné civilistami zaplnené miesta. Pri nich, žiaľ, zahynuli i nevinní ľudia, čo na ANC nevrhalo akurát najlepšie svetlo.

Juhoafrickej vláde sa situácia začínala vymykať z pod kontroly. Nepomáhala ani tvrdá ruka polície a armády, ktoré neraz postupovali voči černochoch s brutalitou strácajúcou súdnosť a racionalitu. Nekončiace vzbury dohnali vládu na samý pokraj

²¹⁷ Protesty a povstania sa koncentrovali do čiernych miest tzv. „*Vaal-Dreiecks*“ juhozápadne od Johannesburgu.

²¹⁸ Štatistiky hovoria až o 2300 zabitých počas nepokojov v rokoch 1984 – 86. Podľa FISCH (1990), s.350.

²¹⁹ Za rok 1985 sa uvádza 136, o rok nato 230 a za rok 1987 až 234 bombových a sabotážnych akcií z podnetu ANC. Podľa tamtiež, s.351.

a k núdznému riešeniu. V júli roku 1985 vyhlasuje prezident Botha výnimočný stav (*state of emergency*) v 36 z 310 správnych obvodov v zemi, aby ho o rok neskôr rozšíril na celú Južnú Afriku. Bolo to v poradí ďalšie priznanie Bothu, že zlyhal a s ním i celá reformná politika.²²⁰ Vláda argumentovala tým, že krajina sa nachádza v totálnom ohrození z vonku (rozumej komunistické ohrozenie v čele s ANC) a musí sa brániť.²²¹ Upokojenie pomerov sa pokúšala dosiahnuť cestou prísnej cenzúry tlače²²², vyhlásením zákazu vychádzania v najproblémovnejších miestach. Polícii a armáde udelila väčšiu slobodu pri zákrokoch voči čiernemu obyvateľstvu, zakázala takmer 20 organizácií, vrátane vplyvného UDF. Nepokoje navonok ubrali na intenzite, lež nepominuli.

Len čo vláda vyhlásila výnimočný stav, padla na Južnú Afriku inakšia kríza. Tentoraz hospodárska. Americký prezident Reagan na tlak kongresu nariadil hospodárske sankcie USA voči Južnej Afrike. Prednú úlohu zohrala „Chase Manhattan Bank“, ktorá zastavila rozdeľovanie kreditov juhoafrickým podnikateľom a vyvolala hospodársky kolaps v krajine. Americké firmy sa jedna po druhej sťahovali z krajiny preč. Juhoafrický rand stratil v priebehu jedného mesiaca 30% zo svojej hodnoty.²²³ Južná Afrika tak nebola schopná splácať zahraničné dlhy a medzinárodné banky sa zdráhali požičať vláde peniaze. Finančná kríza odhalila, že Južná Afrika už dlhší čas

²²⁰ Svetová verejnosť považovala vyhlásenie výnimočného stavu v Južnej Afrike za signál slabosti vlády a obávala sa negatívnych reakcií obyvateľov voči tomuto aktu.

²²¹ Na druhej strane sa vládne kruhy snažili nadväzovať kontakty s „komunistickými nepriateľmi“. Vláda sa niekoľkokrát tajne stretla s exilovými vedením ANC. Uvedomovala si, že prípadný kompromis a vyriešenie „čierno-bieleho“ konfliktu nebude možné dosiahnuť bez celosvetovo známeho štátneho väzňa č.1, Nelsona Mandely, ktorý si odpykával už 18 rok svojho trestu na Robben Islande. Botha sám mu v roku 1985 ponúkol prepustenie, ale jeho podmienky boli pre viceprezidenta zakázaného ANC neprijateľné. „Botha hovorí o slobode môjho muža, môj muž hovorí o slobode svojho národa“. Toľko slová Winnie Mandelovej, manželky N. Mandely. HERMANN (2006), s.335.

²²² Vláda chcela utlmiť informovanosť o tom, čo sa dialo v černošských štvrtiach a aké spôsoby používala juhoafrická polícia a armáda voči vzbúrencom. Došlo to až tak ďaleko, že ani rozhadenejší Juhoafričania nemali poňatia o tom, čo sa v ich zemi deje. V novinách sa nedočítali a neuzreli zábery zo vzbúr v getách. V zemi vládol zdanlivý pokoj. Južná Afrika zmizla i na medzinárodnej rovine načas z denného poriadku.

²²³ Cena zlata klesla v rozmedzí 5 rokov z 850 US-\$ na 320 US-\$ v roku 1985. Podľa HERMANN (2006), s.363.

„žije“ z požičaných peňazí, ktoré teraz prestali do zeme prúdiť. I keď prezident Botha a NP nemienili tlaku ustúpiť, v septembri 1985 už nebolo pomyslenia na zakrývanie bezmoci: z Južnej Afriky zaznel štátny bankrot. No budovatelia apartheidu zápasili o svoje prežitie a kapitulovať ešte nemali v úmysle.

5.3 Kairos dokument zo septembra 1985

V jedno júlové nedeľné ráno sa stretla skupinka siedmich farárov odlišných konfesii v nepokojmi poznačenom predmestí Soweto, aby sa podelili o svoje obavy zo stavu v krajine a z vlašného prístupu kresťanských cirkví k politickej kríze. Diskusné ekumenické stretnutie sa viac rás opakovalo a výsledkom rozpráv bol tzv. „Kairos dokument“. Zverejnený v septembri toho istého roku, bol jeho tvorcami adresovaný všetkým cirkvám v krajine. Najmä tým, ktoré roky protestovali proti apartheidovému režimu, ale nikdy voči nemu nezaujali jasné stanovisko, aby tak učinili.²²⁴

Kairos dokument reflektoval aktuálne rozpoloženie a vnímanie duchovných, reprezentantov i laikov anglicky hovoriacich cirkví v dobe, kedy sa štát uchýľoval k najbrutálnejším metódam na utíšenie černošských nepokojov a kedy cirkvi už nemohli mlčať a nemiešať sa do štátnych záležitostí. Bol to primát medzi cirkevnými dokumentmi, ktorý otvorene komentoval vzťah cirkvi a štátu v danej konfliktnjej situácii. Svojim obsahom nadväzoval na cirkevnú diskusiu o legitimitate či naopak ilegilitimate apartheidovej vlády, ktorú vyvolal kontroverzný apel k modlitbe „za koniec nespravodlivého panstva“²²⁵ k spomienkovému dňu na udalostí v Sowete 16. 7. 1985.²²⁶

²²⁴ Autori Kairos dokumentu dohľadli na to, aby každý cirkevný predstaviteľ v Južnej Afrike dostal do rúk jeden exemplár spisu a to ešte pred jeho zverejnením.

²²⁵ Hermann (2006), s.335-336.

²²⁶ Komisia poverená SACC, v spolupráci s miestnou radou západnej provincie Kapska, pripravila sprievodný text, ktorý mal dokumentovať a teologicky zdôvodniť výzvu k modlitbe za „koniec nespravodlivej vlády“ (*Call to prayer for the end of unjust rule*) v Južnej Afrike. Apel adresovaný členským cirkvám SACC k dňu výročia masakru v Sowete, vyvolal neočakávané protestné reakcie nielen medzi širokými vrstvami kresťanov, na verejnosti a v médiách, ale i v SACC, kde sa rozhoreli vnútrocirkevné spory. A čo bolo dôvodom? Výzva k modlitbe „... aby Boh odstránil tyranské štruktúry utlačovania zo svojho národa a s nimi i súčasných vládcov v našej zemi, ktorí sa bránia podvoliť hlasu po

Kairos dokument posunul diskusiu, ktorá odhalila rozpoltenosť anglicky hovoriacich cirkví nad otázkou významu ich kritického jednanja voči štátu, do inej roviny. Dokument jasne podtrhol fakt, že politický systém v Južnej Afrike je nelegitímny a rozvažovanie cirkví nad modlitbami „za“, či „proti“ vláde nestačí. Cirkvi majú zaujať nielen jasné stanovisko proti apartheidovému štátu, ale premýšľať i nad tým, ako zo svojej pozície prispieť k zmene štátnej vrchnosti. Už nie je prípustné, aby cirkvi vystupovali liberálne, či rozvážne. Nastal čas, keď musia odložiť svoju neutralitu a rozhodnúť sa, na ktorej strane chcú stáť. Celkom v zmysle rozhodnutí WARC v Ottawe a LWF v Budapešti, vzišlo napomenutie juhoafrických kresťanov voči vlastným cirkvám:

*„Nadišiel čas, hodina pravdy je tu. Južná Afrika sa dostala do krízy, ktorá otriasa našimi fundamentmi. Všetko nasvedčuje tomu, že kríza ešte len začala (...) toto je kairos, čas príhodný, nielen pre apartheid, ale i pre cirkev a všetky ostatné vyznávačské smery a náboženstvo.“*²²⁷

Toto sú úvodné slová 1. kapitoly dokumentu. Bohatosť a široký rozmer celého textu dokumentu tu, bohužiaľ nie je možné, adekvátne demonštrovať. Navzdory tomu si dovoľím aspoň okrajovo priblížiť zámery jednotlivých jeho statí a ich gradáciu.²²⁸ Dokument sa delí do piatich kapitol. Prvá a posledná v sebe nesú výzvy, ostatné kapitoly sa venujú trom odlišným formám teológie: od konzervatívnej, skrze liberálnu

spravodlivosti.“ Jak mnohí upozorňovali, je diametrálny rozdiel, či kresťania budú odsudzovať apartheid ako hriech a herézu, modliť sa za koniec vlády a zmenu jej predstaviteľov; alebo sa budú modliť priamo za zosadenie, či dokonca za pád danej vlády. To bolo pre väčšinu členských cirkví nestráviteľným sústom. Nemalá časť cirkví odmietla výzvu k modlitbe, ale začalo sa v nich horlivo diskutovať o ich zodpovednosti voči štátu, ktorý zneužíva svoju moc a o otázke legitímnosti, či nelegitímnosti politického rádu v zemi. Spracované podľa HERMANN (2006), s.335-336 a LIENEMANN (1992), s.342-349.

²²⁷ Pojem „kairos“ v gréčtine označuje moment neobvyklého rozhodnutia, keď Boh dáva ľuďom jedinečnú príležitosť k pokániu, obráteniu, zmene a k rozhodujúcemu jednaniu. Je to čas súdu, hodina pravdy, kríza. Vid' napr.: Mk 1,15; Lk 19,44 a Rím 13,11-13. HINZ, KÜRSCHNER-PELKMANN (1987), s.13; 40.

²²⁸ Východiskom mi bude druhá verzia dokumentu, ktorá bola zverejnená rok po prvom vydaní. Ide o revidované znenie textu, do ktorého boli zahrnuté ohlasy teológov, prosba laikov o jednoduchosť reči a rozšírenie kapitoly

až po radikálnu.

Hneď v predslove autori naznačujú, o aký druh textu tu pôjde: „... je (to) kresťanský, biblický a teologický komentár k politickej kríze v dnešnej Južnej Afrike (...) kritika súčasných teologických modelov (...) pokus vypracovať z tejto zmätenej situácie alternatívny biblický a teologický model...“²²⁹ Teda žiaden spis systematickej teológie, prepracovaný a premyslený do detailov. Len aktuálne cirkevné vyznanie juhoafrických kresťanov, ktorí v kontexte vyostrenej doby volajú svoje cirkvi k činu.

Úvodná kapitola nazvaná „Čas príhodný“ konštatuje v krajine krízu štátnu i cirkevnú. Prehlasuje kairos za čas milosti a možnosti rozhodujúceho konania jednotlivých kresťanov i cirkví.

V druhej kapitole sa autori zameriavajú na „Kritiku štátnej teológie“, pod ktorou chápu teológiu afrikánskych cirkví. Bez zábran kritizujú „štátnu teológiu“ za to, že „žehná nespravodlivosti, posväcuje vôľu vládcov, odsudzuje chudobných k pasivite, poslušnosti a apatii (...) zneužíva teologické koncepty a biblické texty pre vlastné politické ciele“²³⁰. Na štyroch príkladoch z praxe autori ukazujú, ako teológia slúži potrebám apartheidového štátu. Prvým je „osobný“ štátny výklad biblického textu o verejnej moci (Rím 13,1-7), ktorým si štát pripisuje „božskú autoritu“²³¹. Druhým je jeho nárok určovať zákony a poriadok, porušovaním ktorých sa človek dopúšťa hriechu. Štát utrháva právo cirkvi rozhodovať o veciach svedomia, ba čo viac, štát požaduje od ľudí poslušnosť, ktorá náleží jedine Bohu. Nasleduje príklad o zaužívaní etikety „komunista“, ktorým štát označuje každého, koho považuje za ohrozenie a kto sa vyslovuje proti „štátnej teológii“. Kvarteto príkladov uzatvára exampel o zneužívaní mena Božieho. Boh afrikánskych cirkví nie je skutočným Bohom, ale štátnou modlou.

o prorockej teológii. Odkaz spisu zostal napriek drobným zásahom nepozmenený.

²²⁹ HINZ, KÜRSCHNER-PELKMANN (1987), s.9.

²³⁰ HINZ, KÜRSCHNER-PELKMANN (1987), s.14.

²³¹ Tamtiež.

Obsahovo centrálnou časťou dokumentu je tretia kapitola s názvom „*Kritika cirkevnej teológie*“. Presne v nej sa autori zamerali na teológiu vlastných, bielych liberálnych anglicky hovoriacich cirkví. Ostro bez ostychu vyčítajú svojim biskupom a predstaviteľom nedostatočný odpor voči apartheidovej politike. Kritika, ktorú cirkvi vyvíjajú, je „*obmedzená, zadržovaná a opatrná (...) povrchná a kontraproduktívna*“²³², nežiadajúca odstránenie, ale iba reformu apartheidového režimu. „*Cirkevná teológia*“ operuje tromi pojmami vyňatými z kresťanskej tradície: zmierenie, spravodlivosť a nenásilnosť. Tvorcovia dokumentu podrobujú analýze používanie výrazov cirkvami. „*Zmierenie*“ sa pre cirkvi stalo absolútnym princípom, kresťania oň majú usilovať v každom konfliktnom prípade. Zmierenie za každú cenu, povedali by sme jednoducho. Takéto východisko svojich cirkví autori dokumentu tvrdo kritizovali:

*„Sú konflikty, kde je jedna strana plne ozbrojeným a násilným utlačovateľom, zatiaľ čo druhá strana je vystavená bezbrannému utlačovaniu. Sú konflikty, ktoré je možné označiť len ako boj medzi spravodlivosťou a nespravodlivosťou, medzi dobrom a zlom, medzi Bohom a diablom. Zmieriť tieto dve strany, to je nielen nesprávne pochopené použitie kresťanského pojmu „zmierenia“, ale i zrada toho, čo vlastne kresťanská viera vyznáva. Nikde v Biblii ani v kresťanskej tradícii sa nevynára myšlienka, že by malo dôjsť k zmiereniu medzi dobrom a zlom, medzi Bohom a diablom (...) diablovi sa musíme stavať na odpor, konfrontovať sa s ním a vykazovať ho, a nie sa usilovať s ním zasadiť k spoločnému stolu.“*²³³

A jedným dychom dodávajú, „*že by bolo nekresťanské prosiť o zmierenie a pokoj skôr, než bude odstránená jestvujúca nespravodlivosť*“²³⁴. K zmiereniu nemôže dôjsť bez činenia pravého pokánia. Preto musia cirkvi vyzývať apartheidový štát k vyznaniu hriechov. Je nutné, aby sa priamo konfrontovali so silami zla a nie presadzovali cestu zmierenia s diablom.

S heslom „*spravodlivosť*“ sa nesie rozprava o dosahu reforiem apartheidu s konštatovaním, že reformy zavádzané vládou neprinesú ozajstnú spravodlivosť, ako

²³² Tamtiež, s.20.

²³³ Tamtiež, s.21.

²³⁴ Tamtiež.

v to cirkvi dúfali. Naopak, iba silný tlak utlačovaných dokáže prinútiť štát k radikálnym zmenám štruktúr.

Vyčítajúcim tónom je komentované aj cirkvami vyzdvihované heslo „nenásilnosť“. Cirkvi trvajú na totálnom dištancovaní sa od násilia, ale prehliadajú, že bežne štát používa násilné formy voči obyvateľom. Tvorcovia dokumentu sa pýtajú, či je prípustné za násilie považovať i protesty a boj černochoch za oslobodenie a dávať ho na roveň s „*utlačateľským a holým násilím polície a armády*“²³⁵. Ak totiž cirkvi tolerujú násilie zo strany polície a armády, schvaľujú politiku štátu a sú legitímne voči vrchnosti. Z toho potom vyplýva, že za obranu nepovažujú počínania mladých černochoch v predmestiach, ale zásahy, razie a útoky polície a armády voči nim. Vychádzajúc z viacerých pasáží Písma (napr. Ž 72,12-14; Iz 59,1-8; Am 6,3 a i.), autori vysvetľujú, že existujú prípady, v ktorých je fyzické násilie povolené. Pochopiteľne, len v krajných prípadoch ako posledné východisko, či ako voľba menšieho zla.²³⁶ Kresťanom v Južnej Afrike už nezostáva mnoho iných alternatív a práve cirkev by mala byť morálnym radcom pre utlačovaných v boji za oslobodenie, kde sú nútení siahnuť i po extrémnych riešeniach.

Štvrtá kapitola spisu proklamuje „*prorockú teológiu*“, ktorá apeluje na kresťanov, teológov a cirkevných predstaviteľov, aby prorocky pozdvihli svoje hlasy. Kairos, ktorý nastal, volá všetkých k usilovaniu o jednu spoločnú teológiu. Nárok nazývať túto teológiu „prorockou“ nachádzali autori v Písme, predovšetkým u prorokov Starého Zákona.²³⁷ V svojej podstate vyvstáva ako „*vedľajší produkt*“²³⁸, keď sa teológovia

²³⁵ Tamtiež, s.24.

²³⁶ Odvolávajú sa na D. Bonhoeffera, ktorý rozlišoval medzi „radostnou“ (blahodárnou) vinou a „zúfalou“ (hroznou) vinou („*heilvollen*“ und „*heillosen*“ *Schuld*), autori odmietajú, aby každé použitie fyzickej sily (*physical force*) bolo prirovnávané k násiliu (*violence*). Podľa tamtiež, s.25.

²³⁷ V Biblii hľadali autori riešenie na danú situáciu, na kairos. Odpoveďou im bola prorocká teológia, ktorá mala mať nasledujúce znaky: musí sa snažiť rozlíšiť „znamená času“; byť pripravená povolávať k činom, nebáť sa byť kritická a napomínajúca, no zároveň zvestovať nádej pre budúcnosť; má byť hlboko spirituálna, a nakoniec i praktická

a kresťania snažili reflektovať a vyrovnáť sa s krízou v Južnej Afrike.

Najdôležitejšia pasáž tejto state dokumentu je tá, ktorá pojednáva o juhoafrickom konflikte. V nej sa dočítame, že v Južnej Afrike nejde o jednoduchý rasový spor dvoch rovnocenných skupín. Konflikt sa totiž odohráva medzi stranou *utlačovateľov* a stranou *utlačovaných*. Utlačovaným Juhoafričanom už dochádza trpezlivosť,

*„... byť pošliapávanými, utlačovanými a zneužívanými“. Sú rozhodnutí zmeniť radikálne systém tak, aby nezvýhodňoval iba privilegovaných. Sú pripravení ísť za týmto cieľom aj za nutnosti nasadenia vlastného života.“*²³⁹

V nerovnocennom konflikte dvoch skupín nie je mysliteľné dosiahnuť nejaký konsenzus. Buď bude vytvorená plná a rovnoprávna spravodlivosť pre všetkých, alebo nič. Práve prorocká teológia má byť záštitou tohto základného východiska, ktorý nepripúšťa žiaden kompromis.

Autori ďalej prisudzujú apartheidovému režimu prídomek „tyranský“.²⁴⁰ Nato podotýkajú, že pre kresťanov je nepripustné kooperovať s tyranským režimom. Preto ani juhoafrickí kresťania nesmú trpieť tyranský režim v zemi. Ba čo viac, ich kresťanská povinnosť im má byť hnacím motorom, aby svojimi silami prispievali k odstráneniu tyranie a nastoleniu vlády, ktorá bude vnímať záujmy všetkých obyvateľov.

Štvrtú kapitolu uzatvára veta, ktorá je mostom i úvodným slovom k poslednej časti spisu: *„Nadišiel čas ku konaniu – ku konaniu nádejnému, ku konaniu vo viere a v plnej dôvere v Boha.“*²⁴¹ Dá sa tušiť, že pisatelia chceli v závere dokumentu vyzvať cirkvi k určitým praktickým krokom.

Pod titulom kapitoly *„Výzva ku konaniu“* sa logickým kľúčom otvára úvaha o tom, akým spôsobom sa majú cirkvi angažovať v hnutí odporu. Prvé, čo musia urobiť, je

a pastorálna (hriech odsudzovať, spásu zvestovať). Podľa tamtiež, s.27-29.

²³⁸ CHIKANE (1987), s.53.

²³⁹ Tamtiež, s.31.

²⁴⁰ Opierajú sa o tradičnú definíciu tyranie: tyrania je nepriateľom verejného blaha (*hostis bonis communis*).

²⁴¹ Tamtiež, s.36.

postaviť sa za chudobných a utlačovaných, medzi ktorými sa mimochodom nachádza väčšina ich ovečiek. Bude to vyžadovať radikálnu zmenu postoja cirkví. Iba potom však budú odhodlané zúčastniť sa boja za slobodu. A akou formou majú na ňom participovať? Žiadne násilné činy, to cirkvám z ich podstaty neprináleží. Ich zvyčajné cirkevné aktivity (bohoslužby, krsty, pohreby a. i.) a „... ich vlastný jazyk, ktorým vyslovujú svoju vieru a záväzky (...) musia nájsť nové formy“²⁴², nech sú v súlade s prorockou výzvou doby. Pominúc bežné aktivity, cirkvi sa musia angažovať na osobitých programoch, akými napr. sú: odmietanie spolupráce s krutovládou, akcie civilnej neposlušnosti, premýšľanie, plánovanie a pracovanie na zmene vlády v krajine.²⁴³ Cirkvi musia ľudí vyzývať, inšpirovať a motivovať. Kresťania očakávajú, že ony budú v kríze ich duchovným vodcom.

V úplnom závere sa pisatelia dokumentu odpútavajú od kontextu Južnej Afriky a oslovujú kresťanov v celom svete:

„Na koniec chceme poprosiť všetkých našich bratov a sestry po celom svete, aby nám prisľúbili svoju podporu v zmysle tohto dokumentu, nech rýchlo skončí každodenná strata tak mnohých mladých ľudských životov.“²⁴⁴

5.4 Echo Kairos dokumentu

Kairos dokument bol ekumenickou výzvou pre juhoafrické cirkvi. Pri tvorbe jeho obsahu nemali autori ani potuchy, aké echo vyvolá. V domácich cirkvách, rôznorodých kresťanských zoskupeniach, v juhoafrickej spoločnosti i v širokom svete. Na prvé

²⁴² Tamtiež, s.38.

²⁴³ Autori však varujú, že cirkvi sa nesmú stať tzv. „treťou silou“ a nachádzať sa medzi „utlačovanými“ a „utlačovateľmi“. Cirkev má vždy zostať cirkvou. Nesmie sa z nej stať politická organizácia, ktorá bude duplikátom existujúcich organizácií a ich aktivít. Cirkev má svoju špeciálnu rolu, motiváciu i inšpiráciu, prečo sa zúčastniť na boji za spravodlivosť a mier: Božia záležitosť oslobodiť biednych a utlačovaných. Otázka cirkvi ako prípadnej „tretej sily“ a myšlienky na jej vstup do politiky, vyvolali vášnivú diskusiu nielen medzi autormi, ale i teológmi v zahraničí. Podľa tamtiež, s.38-43.

²⁴⁴ Tamtiež, s.40.

vydanie v roku 1985 prichádzalo bezpočetné množstvo odpovedí, reakcií a stanovísk, svojím podpisom sa k rozmeru spisu pripájali teológovia rôznych cirkví, ale i významné osobnosti krajiny.²⁴⁵

Predstavitelia anglicky hovoriacich cirkví reagovali na Kairos dokument zdržanlivo. Afrikánske cirkvi zasa s kategorickým zamietnutím, že sa jedná o „*inštrument medzinárodného komunistického sprisahania*“²⁴⁶. V katolíckych kruhoch našiel spis mnoho priaznivcov, ale i neistotu o práve cirkvi vyjadrovať sa k legitimitě vlády. JKBK napokon Kairos dokument v jeho podstate nepriamo podporila, s výnimkou stáť o nároku kresťanov použiť násilie v boji s tyraniou. Aj pracovníci SACC sa začítali do textu dokumentu a polemizovali nad otázkou politickej legitimacy. Keďže niektoré authority SACC (napr. D. Tutu) odmietali razantnosť spisu a pripustenie násilia v boji za oslobodenie, mala rada spočiatku ťažkosti prakticky reagovať na výzvy dokumentu.²⁴⁷

Zato prekvapivým spôsobom zareagovala medzinárodná ekumenická verejnosť. Preložený do mnohých jazykov, vyvolával text dokumentu teologické debaty po celom svete.²⁴⁸ Jeho ostrosť a zjavný dualizmus zarovno fascinoval i odrádzal. Jedni obdivovali

²⁴⁵ Pod prvé vydanie dokumentu sa podpísali veriaci 27 denominácií, medzi nimi katolíci, anglikáni, metodisti, luteráni, rádové sestry, 5 príslušníkov NGK a viac než 50 Afrikáncov. Prirodzene, medzi menami podpísaných figurovali i mená tých známejších, z teológov to boli: F. Chikane, J. Cochrane, J. W. de Gruchy, B. Goba, S. S. Maimela, C. F. B. Naudé, Ch. Villa-Vicencio a. i. Nie všetci podpísaní však súhlasili s celým znením textu. No napriek výhradám považovali (hlavne teológovia) za potrebné sa k výzve pripojiť. Prekvapením bolo nepodpísanie anglikánskeho arcibiskupa D. Tutu. Zastával názor, že „*KAIROS karikuje prácu tých cirkevných predstaviteľov, teda i jeho vlastnú, ktorí bojovali proti apartheidu rozhovormi s juhoafrickým menšinovým režimom*“. Okrem toho odmietal nebiblickú polarizáciu Kairos dokumentu. Podľa KAISER (1996), s.138-139.

²⁴⁶ Tamtiež.

²⁴⁷ Ako podotýka Ch. Lienemann, SACC nevidela mnoho alternatív, ako členským cirkvám na základe ilegálneho politického poriadku ukázať konkrétne možnosti jednania. Politicky zodpovedné konanie cirkvi považovala SACC za príliš obmedzené, aby sa mohla angažovať za odstránenie režimu. Podľa Ch. Lienemann (1992), str.357-358.

²⁴⁸ Kairos dokument bol vo veľkej miere recipovaný kresťanmi v USA, Európe, na Blízkom východe i v krajinách „tretieho sveta“. Tri roky po Kairos dokumente vznikol v strednej Amerike spis, ktorý stál v tradícii juhoafrického dokumentu (kresťanské skupiny štátov strednej Ameriky spoločne vytvorili dokument kritizujúci politiku USA v strednej Amerike i postup vlastných cirkví a vlád). V Európe bol Kairos dokument štartérom hnutia „*Kairos pre Európu*“, ktoré sa snažilo odkrývať skutočnosť nespravodlivých štruktúr v európskych zemiach, o ktorých sa radšej

odvahu a priamosť autorov, druhých zarážal apokalyptický jazyk a fundamentalistické použitie pojmov (ako „diabol“, „modla“ a „antikrist“). Vyčítali im, že nie cesta revolúcie, lež utrpenia má byť tou správnou pre cirkev. Juhoafrickí teológovia sa bránili: „*pokiaľ nebudeme poznať a môcť precítiť, akou bolesťou Juhoafričania v momentálnej kríze trpia, pokiaľ nepochopíme ako veľmi ide v tomto kontexte o smrť alebo život, vôbec nemôžeme neporozumieť obsahu Kairos dokumentu*“²⁴⁹. Zakaždým sa snažili pripomínať, že v texte ide primárne o výzvu juhoafrickým cirkvám a kresťanom k zaujatiu jasnej pozície, a nie o hermeneutické, exegetické či dogmatické postupy a výroky.²⁵⁰

Nech už boli odozvy na Kairos dokument akékoľvek, v juhoafrickej spoločnosti vyvolal jedinečné reakcie, ako žiaden teologický dokument pred ním. Podnietil diskusie nielen na vedecko-teologickom, interkonfesijnom²⁵¹ a feministicko-teologickom poli, ale i v anglicky hovoriacich, evanjelikálnych a afrikánskych cirkvách.²⁵² Jednotliví kresťania, celé cirkvi začali cítiť povinnosť angažovať sa proti apartheidovému režimu nielen ako občania, ale i ako veriaci kresťania. Táto kresťanská výzva proti apartheidu vzpružila odpor oslobodeneckého hnutia v druhej polovici 80-tych rokov. Aj pre apartheidovú vládu to bola obrovská výzva. Jej členovia si uvedomovali, že teologická legitimita „kresťanského“ štátu belochov sa rozpadá.

5.5 Evanjelicálne svedectvo (1986), konferencia v Harare (1985) a Lusake (1987) a vyhlásenie NGK (1986)

Pre cirkevnú klímu Južnej Afriky by sa dali vyzdvihnúť štyri dôležité udalosti z prostredia kresťanského, ktoré bezprostredne súviseli s Kairos dokumentom. Rada by

mlčalo, na úkor aktivít pre krajinu „tretieho sveta“. Podľa KAISER (1996), s.149-153.

²⁴⁹ CHIKANE (1987), s.53.

²⁵⁰ Právom bol a stále je Kairos dokument označovaný za prejav kontextuálnej teológie v Južnej Afrike.

²⁵¹ Mieni sa naviazanie úzkej spolupráce medzi kresťanmi a moslimami v boji za sociálnu spravodlivosť.

²⁵² Podľa KAISER (1996), s.152-153.

som im venovala pozornosť, hlavne preto, lebo názorne prezentujú určitý posun v cirkvách i v spoločnosti po roku 1985.

5.5.1 *Evanjeliálne svedectvo (1986)*

Takmer rok po Kairos dokumente zverejňuje prehlásenie ku kríze v Južnej Afrike a vo svojich cirkvách skupina 130 znepokojených evanjelikálov. Reagujú tak na výzvu Kairos dokumentu, pričom nechcú zaujať stanovisko voči nemu, ale priamo voči momentu pravdy – kairosu, ktorý prežívajú i evanjelikálni kresťania²⁵³. Obsahom i štýlom sa „*Evanjeliálne svedectvo*“ (ďalej Esv) odlišuje od Kairos dokumentu, ale svojou ostrosťou za ním nezaostáva. Jeho kritika je nasmerovaná na vlastné spoločenstvá, ktoré už nemôžu naďalej tradične akceptovať svetskú nadvládu a nevmiešavať sa do politického diania v krajine.²⁵⁴ Autori Esv odsudzujú nielen falošnú neutralitu evanjeliálnych spoločenstiev a ich slepú poslušnosť voči vrchnosti, ale aj apartheidovú vládu a boha „bieleho“ národa – antikrista. Podobne ako Kairos dokument, aj Esv pobáda všetkých evanjelikálov i celé cirkvi, aby zhodnotili svoj stav a začali zodpovedne čeliť kríze v krajine. Týmto apelujúcim rozmerom sa Esv postavilo po bok Kairos dokumentu a evanjelikáli po bok ostatných odhodlaných kresťanov.

5.5.2 *Konferencia SRC v Harare (1985)*

Impulz zvolať „tiesňovú konferenciu“ do Zimbabwe dal SRC vtedajší generálny sekretár SACC, Beyers Naudé s cieľom, aby medzinárodné ekumenické spoločenstvo účinne zareagovalo na stav v Južnej Afrike, sužovanej narastajúcim terorom, mučením, policajným násilím, a prelievaním krvi. Do Harare začiatkom decembra roku 1985 tak

²⁵³ Pod pojmom „evanjelikálni“ mali pisatelia na mysli všetkých kresťanov, ktorí prináležia do charizmatických a letničných cirkví a skupín. Podľa HINZ, KÜRSCHNER-PELKMANN (1987), s.110-111.

²⁵⁴ Prevažná väčšina evanjeliálnych spoločenstiev nekriticky prijímala učenie o rasovej oddelenosti a s ním i „status quo“ v Južnej Afrike. Evanjelicáli to podkladali svojou fundamentálnou teológiou, ktorá považuje zásahy cirkvi do štruktúr pozemskej ríše za zbytočné. Koncentrácia a príprava na príchod Pána je to podstatné. Nie snahy o zmenu hriešneho sveta, v ktorom žijeme. Podrobnejšie viď HINZ, KÜRSCHNER-PELKMANN (1987).

na pozvanie SRC pricestovali jej členský zástupcovia, predstavitelia WARC, LWF, SACC a Celoafrickej cirkevnej konferencie, celkovo až 600 pozvaných z rôznych kútov sveta. Zišli sa, aby dodali juhoafrickým kresťanom odvahu mocou modlitby²⁵⁵, vyhlásením času príhodného (kairos) nad Južnou Afrikou i celým svetovým spoločenstvom kresťanov a výzvou k juhoafrickej vláde, aby: zrušila výnimočný stav v krajine, prepustila Nelsona Mandelu a ostatných politických väzňov, zrušila zákaz postihnutých strán, hnutí i organizácií a prenechala miesto novej demokratickej vláde.²⁵⁶ Došlo i na otázku sankcií voči Južnej Afrike. Odpoveďou na ňu bolo zvolanie k medzinárodnému spoločenstvu „*k okamžitým a rozsiahlym sankciám voči Južnej Afrike*“²⁵⁷ v záverečnom vyhlásení konferencie.²⁵⁸ V ňom bol zmienený i apel všetkým členským cirkvám, aby podporovali oslobodenecké hnutia v zemi.

Historickým aspektom konferencie v Zimbabwe bolo i vlastne prvé oficiálne stretnutie predstaviteľov SACC so zástupcami zakázaného ANC. Tým bol konečne prekonaný strach SACC z obviňovania, že rada „*kuje pikle s teroristami*“²⁵⁹.

5.5.3 Konferencia v Lusake (1987)

V šľapajach Harare pokračovala i o dva roky neskôr konferencia v Lusake. Pozývateľom bol „*Program proti rasizmu*“ SRC, ktorého predstavitelia zvolali na máj roku 1987 do hlavného mesta Zambie konferenciu na tému „*Hľadanie spravodlivosti a mieru cirkví v južnej Afrike*“.²⁶⁰ Medzi 200 prítomnými hosťami sa nenachádzali iba prominentní zástupcovia svetových cirkví a organizácií, ale i vodcovia juhoafrického

²⁵⁵ Konferencia vyzývala všetky cirkvi, aby sa modlili za juhoafrický národ a aby 16. jún (desiate výročie povstania v Sowete) bol dňom svetových modlitieb za koniec nespravodlivej vlády v Južnej Afrike.

²⁵⁶ Podľa HINZ, KÜRSCHNER-PELKMANN (1987), s.99-100.

²⁵⁷ Tamtiež.

²⁵⁸ Ako na konferencii zaznelo z úst prezidenta hosťujúcej zeme: „*Ak západné štáty ukončia (Južnej Afrike) hospodársku podporu, padne veľmi rýchlo apartheidový režim.*“ HERMANN (2006), s.414.

²⁵⁹ Tamtiež.

²⁶⁰ Konferencia sa okrem Južnej Afriky zameriavala aj na vážnu situáciu v susednej Namíbii.

a namíbijského oslobodeneckého hnutia.²⁶¹

Konferencia odpovedala na skutočnosť, že sa stav v Južnej Afrike od vyhlásenia z Harare nepovzniesol, naopak, podstatne sa zhoršil. Apelovala na cirkvi, aby neochabovali a držali sa záväzkov z Harare. Zástupcovia juhoafrických cirkví a oslobodeneckého hnutia zároveň skrze konferenciu reagovali na parlamentné voľby (1987) vo svojej zemi, ktoré potvrdili Bothov režim. Reakcia sa odrazila vo finálnom vyhlásení, ktoré definitívne odrieklo legitimitu juhoafrickej vláde (v zmysle Rím 13,1-3), volalo po rozsiahlych hospodárskych sankciách voči Južnej Afrike, oslobodenecké hnutia vyzdvihlo za „autentické hlasné trúby“²⁶² spoločnosti a nota bene vyjadrovalo oslobodeneckému hnutiu solidárnosť pri používaní násilia v boji proti utlačovateľom:

„I keď zostávame zviazaní snahe o zmenu mierovou cestou, predsa len vidíme, že juhoafrický režim (...) núti oslobodenecké hnutie (...) nasadiť aj prostriedky násilia, aby ukončilo utlačovanie.“²⁶³

Po prvýkrát v dejinách juhoafrického oslobodeneckého hnutia bolo černochoom reprezentatívnym internacionálnym cirkevným zhromaždením uznané právo v bezvýhodnej situácii použiť násilie v boji za sebaoslobodenie.²⁶⁴

5.5.4 Vyhlásenie NGK „Cirkev a spoločnosť“ (1986)

V dobe vzbúr černochoov a mobilizácie kresťanov v Južnej Afrike, prijíma generálne zhromaždenie NGK dokument „Cirkev a spoločnosť“. Od zverejnenia Kairos dokumentu uplynulo len 13 mesiacov a tak sa očakávalo, že vyhlásenie NGK v októbri roku 1986 bude odpoveďou naň a celkovú situáciu v krajine. Popravde povedané, text vyhlásenia sa zaoberá vzťahom cirkiev – štát a témou rasizmus – apartheid, ale absolútne neberie zreteľ na to, čo sa v tej dobe v krajine odohrávalo. Všeobecná

²⁶¹ Za exilový ANC to bol jeho predstaviteľ Oliver Tambo.

²⁶² HERMANN (2006), s.437.

²⁶³ HINZ, KÜRSCHNER-PELKMANN (1987), s.102.

²⁶⁴ Podľa HERMANN (2006), s.438.

arogantnosť NGK voči spoločensko-politickým problémom, názorne vystihnutá v tomto vyhlásení len dokazuje, aká priepasť v skutočnosti existovala medzi rôznymi cirkvami vo vnímaní ťažkostí a výziev juhoafrickej spoločnosti i v polovici 80-tych rokov.

Keď sa pozorne začítame do niektorých z 383 paragrafov dokumentu, prepadne nás zúfalosť. Zúfalosť nad tým, akým jazykom sa NGK zbavovala zodpovednosti a viny z toho, čo sa okolo nej dialo. V časti popisujúcej vzťah cirkvi a štátu sa praví:

*„... NGK sa jednoznačne dištancuje od toho, aby ako cirkev predpisovala vrchnosti nejaký politický model či program, a zvestuje len požiadavky lásky, spravodlivosti a ľudskej dôstojnosti, ktoré musia byť v spoločnosti zakotvené“.*²⁶⁵

NGK sa citovanými slovami zriekla možnosti kritizovať politiku súčasnej vlády, ktorú roky podporovala. Dokonca sa chápe byť nezávislou na juhoafrickom štáte a odmieta, ako už v minulosti prehlásila, vmiešavať sa do politických záležitostí.²⁶⁶ Štátu však prenecháva totálnu prioritu rozhodovať o spoločenských otázkach. A zvestovanie „lásky, spravodlivosti a ľudskej dôstojnosti“? Môžeme len tápať, kde brala NGK odvahu hlásať niečo také a súčasne zabúdať na drsný protiklad každodenného života v oddelenej spoločnosti, plnej diskriminácie a šikany černochoch „bielymi“ kresťanmi.

K téme rasizmus a apartheid môžeme v texte vyhlásenia natrafiť (pre NGK) na veľmi originálne výroky typu: *„Rasizmus je vážny hriech (...) vedie k utlačovaniu a vykorisťovaniu a preto musí byť vo všetkých formách zavrhovaný a prekonávaný.“*²⁶⁷ No opýtajme sa dôkladnejšie: je tým mienený i apartheid? Vôbec nie. Tu NGK reagovala na rozhodnutie WARC z Ottawy (1982), v ktorom je ako cirkev obvinená z praktikovania

²⁶⁵ HINZ, KÜRSCHNER-PELKMANN (1987), s.108.

²⁶⁶ Dokument na inom mieste vymedzuje hranice cirkvi aj tým, že jej zamietá stáť v službách národa. Pritom nemá byť cirkvou len pre jeden národ, ale „cirkvou Kristovou“ a cirkvou pre národy. Podľa tamtiež.

²⁶⁷ Tamtiež, s.105.

rasizmu vo vlastných radách. Áno, rasizmus zavrholala i NGK, ale apartheid s ním veľa spoločného nemá. Naše prekvapenie sa stupňuje, keď ďalej čítame:

„NGK je presvedčená, že použitie apartheidu ako politického a spoločenského systému, ktorý obmedzuje ľudí v ich právach a uprednostňuje nespravodlivým spôsobom jednu skupinu, nie je z dôvodov kresťansko-etických akceptovateľný; takýto počin protirečí základom lásky k blížnym a spravodlivosti a nutne spochybňuje ľudskú dôstojnosť všetkých účastníkov.“²⁶⁸

Domnienka, že sa NGK konečne straní od politiky apartheidu je zavádzajúca. Je to len pokus o oficiálne vymanenie sa z prepojenia cirkvi s juhoafrickou politikou a jej aktivít. Vrcholom úžasu môže byť pre čitateľa hneď nasledujúci odstavec, v ktorom stojí:

„Ľudské utrpenie, nad ktorým cirkev vyjadruje svoje poľutovanie, by však nemalo byť pripisované len apartheidu, ale vo väčšej miere rozličným faktorom ekonomickej, spoločenskej a politickej reality“.²⁶⁹

Rozumejme teda správne: v krajine, kde pretrváva chudoba, diskriminácia, beznádej a kde štát brutálne potlačuje nepokoje väčšinovej spoločnosti, je to smutná realita, v každom prípade nie zavinená apartheidom.

Čo viac dodať? Azda sa len zamyslieť nad tým, ako asi museli znieť tieto dvojzmyselné výroky NGK v ušiach „farebných“ a čiernych kresťanov. Ako výsmech ich trápenia.

Dokument „*Cirkev a spoločnosť*“ sklamal.²⁷⁰ Najväčšia africká reformovaná cirkev potvrdila oddanosť tvrdej línii aj v dobe, ktorá od nej žiadala radikálnu zmenu kurzu.

²⁶⁸ Tamtiež, s.108.

²⁶⁹ Tamtiež.

²⁷⁰ Sklamal i dcérske reformované cirkvi, ktoré si od vyhlásenia sľubovali, že NGK konečne zruší rozdelenie v cirkevnej rodine. Dokument sa zámerne vyhol tejto téme a ani nasledujúca generálna synoda NGK (1990) nepripustila predstavu zlúčenia NGK s dcérskymi cirkvami do jednej cirkvi. Podľa HERMANN (2006), s.435.

6. Agónia apartheidového režimu. Poznámky k politickej transformácii v Južnej Afrike.

6.1 Tieseň juhoafrického hospodárstva (1985 - 1986)

Rok 1985 začal vyhlásením exilového predstaviteľa ANC, Olivera Tambu, že juhoafrická vláda je v koncoch a apartheid neuskutočniteľný. Veľmi rýchlo si to uvedomili i tí, ktorí mali držať prestíž vlády: priemyselníci a obchodníci. Bossovia juhoafrického hospodárstva z ťahov Bothovho kabinetu pochopili, že zachrániť svoje hospodárske záujmy môžu jedine vyjednávaním s ANC. V septembri roku 1985 sa v Zambii po prvýkrát oficiálne stretli s reprezentantmi exilového ANC. Pre ANC malo toto stretnutie nesmierny význam. Jednak začali západné vlády jeho zástupcov vnímať ako potenciálnych partnerov po prípadnom páde apartheidu. Zo strany domácej došlo k diplomatickému prelomu a k naviazaniu rovnocenných kontaktov s beloškými predstaviteľmi juhoafrickej spoločnosti, ktoré sa rozvíjali i v ďalších rokoch.²⁷¹

Vláda v čele s prezidentom Bothom chcela Južnú Afriku z ťažkej finančnej krízy vyviesť úplne inou cestou. Keď po prerušení spolupráce s „Chase Manhattan Bank“ hrozil krajine totálny hospodársky kolaps a v konečnom dôsledku rozpad apartheidu, obrátila sa vláda na švajčiarskeho priemyselníka (a bývalého prezidenta Švajčiarskej národnej banky) činného v krajine, Fritza Leutwilera²⁷², aby sa pokúsil v mene Južnej Afriky vyjednávať s americkými bankami.²⁷³ Južná Afrika stála v tom momente na

²⁷¹ Pre Bothu to bola rana pod pás, ktorá znamenala verejné priznanie nedôvery voči schopnostiam jeho vlády. Vycestovanie predných juhoafrických priemyselníkov a obchodníkov za reprezentantmi ANC do zahraničia označil ako znamenie „slabosti pred nepriateľom“ a ANC za „teroristickú organizáciu“. Podľa HERMANN (2006), s.409-411.

²⁷² Leutwiler odmietal myšlienku medzinárodných hospodárskych sankcií ako možný nátlakový prostriedok na strhnutie apartheidu. Niet preto divu, že nevypočul ani hlasy tých (medzi nimi i D. Tutu a B. Naudého), ktorí ho žiadali, nech zahraničným bankám navrhne poskytnúť pomoc Južnej Afrike iba pod podmienkou, že Bothova vláda odstúpi. Podľa PETER, LOOSLI (2004) a G. J. HERMANN (2006).

²⁷³ Štát potreboval na prežitie okamžitý prisun čerstvých kreditov a peňazí zo zahraničia.

pokraji priepasti a jedine priama finančná a hospodárska pomoc mohla apartheidovú vládu zachrániť pred smrteľným pádom do nej. Záchrana sa dostavila v podobe nemeckých a švajčiarskych bánk²⁷⁴, ktoré v rokoch 1986 – 89 poskytli Južnej Afrike miliónové čiastky. Rozhodným spôsobom tak pomohli juhoafrickému štátu, aby naďalej „financoval svoj nákladný utlačovateľský aparát“²⁷⁵.

Hlboké sklamanie sa objavilo na tvárach tých, ktorí dúfali v nastávajúci koniec apartheidového režimu. Za väčšinu juhoafrickej spoločnosti vraví prehlásenie anglikánskeho biskupa D. Tutu: „*Ich (bánk) rozhodnutie je úderom do našej tváre. Znovu máme možnosť vidieť, ako sa bieli zbiehajú, aby podopreli svoju diabolskú politiku. Západ je dobrý pre pekné výroky, ale svoje reči neprekladá do činov.*“²⁷⁶

Napriek rozčarovaniu sa potvrdil jeden pozitívny aspekt: medzinárodné bojkoty, sankcie a stiahnutie investícií dokážu byť veľmi účinným prostriedkom okolitého sveta na oslabenie, či dokonca ukončenie apartheidovej vlády. Dlhoročné kampane²⁷⁷ v Európe a Amerike nevyšli navnivoč, ale (spolu s krvavými nepokojmi a štátnym bankrotom) viedli k tomu, že juhoafrická vláda musela krok po kroku ustupovať.²⁷⁸

Zdôraznime, že iniciatíva k mobilizácii medzinárodného tlaku na Južnú Afriku nevzišla ani od západných vlád ani z ekonomických kruhov, ale z ekumenických kresťanských zoskupení.

²⁷⁴ Explicitne šlo o „Schweizer Bankverein/SBV“, „Union Bank der Schweiz/UBS“ a „Deutsche Bank“. Už pre rok 1985 sa švajčiarske a spolkové nemecké banky stali hlavným finančníkom apartheidu, po tom, čo americké a anglické banky postupne sťahovali svoje investície z krajiny. Podľa tamtiež.

²⁷⁵ Americké banky sa zdráhali urobiť veľké ústupky voči Južnej Afrike. Vyjednávania F. Leutwilera priniesli len predĺženie doby na splatnosť krátkodobých dlhov o jeden rok. HERMANN (2006), s.419.

²⁷⁶ Tamtiež, s.420-421.

²⁷⁷ Podporovali ich najmä rôzne skupiny, komúny, univerzity, cirkvi a mocné penzijné a finančné spoločnosti.

²⁷⁸ Tamtiež.

6.2 Obdobie výnimočného stavu

S vyhlásením 2. výnimočného stavu k dňu 12. 7. 1986 sa Južná Afrika hermeticky uzavrela voči svetu. Prísny zákazom komunikácie a šírenia informácií svet ani len netušil, čo sa v zemi odohrávalo. Polícia a armáda dostali od vlády zelenú zakročovať podľa paroly „Teraz alebo nikdy“. Nevyberavými metódami potlačovali povstania v černošských predmestiach, stupňovali brutalitu a mučenie väznených.²⁷⁹ Vláda si od prítvrdenia zásahov sľubovala zlomenie černošského odporu. Mýlila sa, pretože so zväčšujúcou sa beznádejou černochoch rástla aj ich odhodlanosť bojovať ďalej, a to i za cenu vlastného života.

V černošských predmestiach sa neodohrávali len otvorené boje so štátnou armádou a políciou. Nenávisť černochoch bola nasmerovaná na vlastných ľudí, tých, ktorí akýmkoľvek spôsobom pracovali pre režim (informátori a vyzvedáči pre políciu a armádu, černošskí policajti a. i.). Bez milosti boli ako zradcovia mučení a vraždení. Častou formou umučenia bolo tzv. „*necklacking*“, keď sa obeť na krk nasadila pneumatika naplnená benzínom a jej bezprostredným zapálením sa po niekoľkých trýznivých minútach človek udusil.²⁸⁰

Proti sebe stáli dve hlavné černošské skupiny: tzv. „*vigilanti*“ (*vigilantes*) a „*komrádi*“ (*comrades*). Vigilanti boli komrádmi označovaní za kolaborantov štátu a vystupovali hlavne proti príslušníkom a sympatizantom UDF a ANC, teda voči černošskej opozícii.²⁸¹ Proti nim stáli komrádi UDF, ktorí napádali „černošských

²⁷⁹ Neprítomnosť žurnalistov a fotografov dovoľovala armáde a polícii uvoľňovať svojmu hnevu v černošských predmestiach: napr. strieľaním z vojenských vozidiel do okoloidúcich, alebo na černochoch čakajúcich na zastávke, či mučením zadržaných krutými metódami, nevynímajúc ani deti a mladistvých. Podrobnejšie vid' HERMANN (2006).

²⁸⁰ Cirkevní vodcovia, čierni i bieli biskupi a reprezentanti SACC sa pokúšali zastaviť brutálne vraždenie „*necklackingom*“. Tutu, Boesak a Naudé zohrali osobitú úlohu v boji proti brutalizácii stretov znepriatelených černošských skupín. Tamtiež, s.475.

²⁸¹ Nedá sa presne definovať, kto patril k vigilantom. Netvorili jednotnú skupinu, skôr rôzne motivované zoskupenia z prívržencov PAC, zuluskej strany „*Inkatha Freedom Party*“ (ďalej Inkatha. Bola to silná politická strana, v čele s „Gatshom“ Buthelezim, ktorý sa stal ministerským predsedom samosprávnej domoviny Kwazulu.), alebo

zradcov“. Strety medzi vigilantmi a komrádmi boli nemilosrdné, vigilantmi používali metódy smrtiacich eskadrón: prepadávali politických aktivistov najmä v noci, zneužívali, unášali a zabíjali ich. Polícia neraz prizerala otvoreným bojom medzi znepriatelenými stranami a nesnažila sa učiniť im koniec. Napriek tomu viditeľne nadržovala vigilantom, boli totiž vhodným javom pre vládu. Tá vigilantov tajne financovala a vyzbrojovala, a skrze nich sa pokúšala zasiať nezhody medzi černochochmi a tak zlomiť väčšinovú černošskú opozíciu.²⁸²

Svet celé roky netušil, v akom chaose sa zmietali juhoafrické černošské predmestia. Boje „čiernych proti čiernym“, v ktorých sa stierali hranice medzi priateľmi a nepriateľmi, patria k smutnej časti dejín juhoafrického oslobodeneckého hnutia.

Posledný slobodný a nezávislý hlas za černošskú opozíciu mali v druhej polovici 80-tych rokov cirkvi. Prehlbujúce sa represie vlády ich nútili k jednaniu a odhodlaniu sa k radikálnejšej rétorike než doposiaľ. Po zákaze opozičných organizácií vo februári roku 1988 sa rozhodli v uliciach protestovať aj najvyšší juhoafrickí predstavitelia cirkví.²⁸³ Protestným pochodom pred parlamentné budovy v Kapskom Meste hlavy cirkví demonštrovali, že nemajú iného východiska, než porušiť nariadenia vlády, osobne vyjsť do ulíc a pred celým svetom od nej požadovať ukončenie výnimočného stavu a prepustenie politických väzňov. Polícia podľa očakávania násilne rozohnala protestnú demonstráciu. Uprostred zadržaných osôb sa ocitli i protestujúci cirkevní predstavitelia. Čoskoro boli prepustení, vláda si nemohla dovoliť nechať ich dlhší čas za mrežami. V tom čase už bola natoľko oslabená, že by nedokázala uniesť protesty svetovej verejnosti.²⁸⁴

organizácie „Azapo“ (*Azanian People's Organisation* vznikla v roku 1978 ako pokračovateľka myšlienok zakázaného BCM a odvolávajúca sa k požiadavkám PAC. Odmietala akúkoľvek spoluprácu s vládou a hlásala vytvorenie novej republiky nazvanej „Azánia“ miesto „Južná Afrika“.).

²⁸² Podľa tamtiež.

²⁸³ Medzi nimi Tutu, Boesak, Storey, Chikane a katolícky arcibiskup Naidoo.

²⁸⁴ Podľa HERMANN (2006).

V máji toho istého roku sa stretli reprezentanti cirkví (celkovo 230 zástupcov) v Johannesburgu, kde sa dohodli na kampani „*Postavenie za pravdu*“ (*Standing for the truth*). Jej jadrom bolo pritakanie cirkví, že sa stanú náhradnými hovorcami zakázaných médií, politických a odborových organizácií v krajine. Cirkevní predstavitelia riskovali zatknutie a prípadné mučenie, ale pribúdajúci útlak štátu im dodával smelosť podstúpiť toto nebezpečenstvo. Ochranou proti štátnemu zovretiu im mohla byť len prípadná prominentnosť a medzinárodná známosť.

„Rebelujúce“ cirkvi a cirkevné organizácie na seba privolávali hnev štátu. Na rane bola vláde najmä SACC, ktorá na sklonku 80-tych rokov odhodlane vyzývala svoje členské cirkvi k „*aktívnemu nenásilnému jednaniu*“²⁸⁵. Pomsta prišla vo forme bombovej explózie, ktorá zničila „*Khotho House*“, správne centrum SACC v Johannesburgu. Onedlho horelo sídlo JKBK v Pretórii.²⁸⁶ Začiatkom nasledujúceho roka to bol neúspešný pokus otráviť generálneho sekretára Franka Chikane počas letu do New Yorku.

6.3 Prechodné obdobie (1990 – 1994)

Koncom 80-tych rokov bola Južná Afrika vyčerpaná a oslabená neustálymi konfliktami, ktoré neprinášali víťazstvo ani jednému táboru. Politická situácia v zemi naznačovala, že režim už nedokáže dlhodobo vzpriamene udržiavať rasovú oddelenosť a oslobodenecké hnutie ešte nie je schopné vojensky zraziť vládu na kolena.²⁸⁷ Permanentne sa však zvyšoval tlak na vládu, jak vnútropolitickým náporom, tak i medzinárodnou izoláciou.

²⁸⁵ SACC opustila „*pohodlnú tradičnú pozíciu s morálnymi a teoretickými vyhláseniami o zle apartheidu*“. Už sa nemienila prispôbovať štátnym zákonom, ale chcela byť aktívna v oslobodeneckom hnutí. Podľa tamtiež, s.495-496.

²⁸⁶ Obe útoky boli od začiatku pripisované vláde, o 10 rokov neskôr pred Komisiou pravdy a zmierenia sa tieto domnienky potvrdili vo výpovediach vinníkov.

²⁸⁷ KUSMIERZ, COCHRANE (2006), s.196.

Nečakaný zlom prichádza pre Južnú Afriku v januári 1989, keď svet obletela správa náhlejšej zdravotnej indispozície prezidenta P. W. Bothu, ktorý utrpel mŕtvicu a do prezidentského kresla, už ani napriek svojmu prianiu, nezasadol. Mnohí vo výmene na najvyššom poste videli i šancu na vnútropolitický posun Južnej Afriky. Očakávania neboli tentokrát daromné. Trochu prekvapujúco, bol do čela vláducej NP a tým i funkcie prezidenta zvolený vtedajší minister vnútra Frederik Willem de Klerk, ktorý reprezentoval novú politickú generáciu strany. F. W. de Klerk bol odhodlaný radikálnymi zmenami doviesť do konca spoločenskú reformu započatú jeho predchodcom.

V tradičnom otváracom príhovore v parlamente v Kapskom Meste (2. 2. 1990), vyhlásil novopečený prezident úmysel prepustiť politického väzňa č.1, Nelsona Mandelu a to bez nejakých podmienok vlády.²⁸⁸ Súčasne oznámil úmysel zrušiť zákaz ANC, PAC, Komunistickej strany a ďalších 30 organizácií, prepustiť ostatných politických väzňov, zrušiť trest smrti, výnimočný stav a obmedzenia s ním spojené. De Klerk učinil to, čo žiaden štátny predstaviteľ Južnej Afriky pred ním: začal demontovať systém apartheidu a pripravovať pôdu pre demokraciu.²⁸⁹ Prezidentovým vyhlásením „*Nastal čas pre vyjednávanie*“²⁹⁰, vstúpila Južná Afrika do tzv. „prechodného obdobia“ (*Transitional period*), naplneného neľahkými vyjednávaniami medzi vládou a rehabilitovaným ANC a krviprelieváním medzi obyvateľmi preľudnených predmestí a domovín. O pár dní nato, 11. februára 1990 opustil brány väzenia najväčší symbol juhoafrického oslobodeneckého hnutia, Nelson Mandela.

Nelson Rolihlahla Mandela (18.7.1918) sa narodil v Mvezo/Transkei náčelníkovi thembuského klanu, patriaceho do kmeňa Xhosov. Študoval práva vo Fort Hare, ale kvôli neústupnosti od jedného bojkotu študentov bol z univerzity vylúčený a štúdium ukončil až v Johannesburgu. Tam si v roku 1952 spolu s priateľom Oliverom Tambom otvoril prvú černošskú právnickú prax. V tom čase už bol jedným

²⁸⁸ Niektorí politickí väzni ako napr. Walter Sisulu, či Ahmed Kathrada boli na slobode už od októbra roku 1989.

²⁸⁹ Podľa MANDELA (2006), s.698.

²⁹⁰ Tamtiež.

z aktívnych vodcov ANC, v 40-tych rokoch stál pri založení Ligy mladých. V priebehu 50-tych rokov mu bol opakovane uložený trest domáceho väzenia, bol zadržiatvaný a väznený. Po zákaze ANC (1960) je opäť uväznený. V roku 1961 je po takmer 4-ročnom súdnom procese spoločne s ostatnými vodcami ANC oprostý viny z veľzrady. Po tomto triumfe však volí odchod do podsvetia, kde chcel naplno pokračovať v ilegálnych aktivitách ANC. Zakladá ozbrojenú zložku ANC, MK a tajne opúšťa krajinu, aby získaval zázemie pre čerstvo vzniknuté MK mimo Južnú Afriku a aby sa sám podrobil vojenskému výcviku. Krátko po návrate je „*Black Pimpernel*“ (prezývka, ktorou ho médiá označovali po dobu jeho ilegality) zadržaný a odsúdený za „podvratnú činnosť“ na 5 rokov väzenia. Počas odpykávania trestu je s ním a ďalšími osobnosťami ANC obnovený súdny proces. Potom, čo bola štátnou políciou odhalená centrála MK a dôkazy pre závažné obvinenia zo sabotáže uväznených i dochytených predstaviteľov ANC. Mandela s kolegami síce unikol trestu smrti, ale odniesol si rozsudok doživotného žalára. Ako štátny väzeň č.1, si odpykával 20 rokov trestu s ďalšími vodcami oslobodeneckého hnutia vo väznici na ostrove *Robben Island*, ktorý sa pre nich stal centrom politického vzdelávania a pre ľudí mimo väzenie zas symbolom boja ANC. Nástupom 80-tych rokov je náhle premiestnený do „lepšieho“ väzenia v *Pollsmorr* v blízkosti Kapského Mesta, aby bol v decembri roku 1988 prevezený do „luxusného“ žalára *Victor Verster*. Premiestnenie N. Mandelu charakterizovalo pohyb apartheidového režimu, veď krátko nato, začala vláda nadväzovať prvé kontakty s najstráženejším odsúdencom v Južnej Afrike. Černosi a aj široká medzinárodná verejnosť už roky žiadali jeho prepustenie. Juhoafrický prezident de Klerk na tlak zahraničia ukončuje 27-ročné väznenie N. Mandelu. Vďaka jeho charizme, odvahe a vytrvalosti k dialógu sa mu podarilo dosiahnuť konsenzus s bývalými politickými protivníkmi a doviest' Južnú Afriku k slobode a demokracii. V roku 1991 sa stal prezidentom ANC a o dva roky na to obdržal spolu s de Klerkom Nobelovu cenu za mier. O rok na to sa stal prvým černošským juhoafrickým prezidentom. V roku 1999 predal prezidentský úrad do rúk Thaba Mbeki. Naďalej sa venoval role medzinárodného sprostredkovateľa mieru, angažoval sa v Detskom fonde a od roku 2001 i v kampani na prevenciu AIDS. Nelson Mandela sa tento rok dožíva životného jubilea.

Vo svojom prvom verejnom prejave po 25 rokoch mlčania, ktorému naslúchali tisíce zhromaždených černochoch, zvolal N. Mandela k národu, aby zintenzívnil boj za konečné nastolenie demokratických princípov v krajine. Zdôraznil, že pokiaľ sa vláda nezriekne násilia, je ANC nútený uchýľovať sa k násilným formám boja. Sympatizantov ANC však opätovne vyzýval, aby zachovávali nenásilie a disciplínu. Naliehavo apeloval

na západné štáty, nech unáhle neuvolňujú hospodárske sankcie voči Južnej Afrike.²⁹¹

Takmer dva roky trvali „rozhovory o rozhovoroch“, ktoré mali stanoviť podmienky pre konkrétne vyjednávania medzi beloškými a černoškými politickými predstaviteľmi o demokratizácii Južnej Afriky. Jednania²⁹² neprebíhali hladko, v roku 1992 sa dokonca zastavili na mŕtvom bode. Príčinou boli rozsiahle násilia, ktorým za obeť padli stovky ľudí. Krvavé boje zúrili v mnohých provinciách, najmä v Kwazulu-Natal medzi príslušníkmi ANC a Inkathou, kde si v rozmedzí 5 rokov vyžiadali smrť 15 000 ľudí.²⁹³ Nemenej kruté boli zásahy štátnej polície proti neozbrojeným černochoch.

Nezmyselné vraždenie v krajine bolo skryte posilňované samotnou vládou cez tzv. „*tretiu silu*“ (*third force*), regrutovanú z bývalých bezpečnostných síl, ktorá finančne podporovala Inkathu a cvičila jej bojovníkov.²⁹⁴ ANC podozrieval štát z aktívnej účasti na černošských nepokojoch. Keď sa v nezávislých anglických a afrikánskych novinách objavila správa, že vláda dodáva Inkathe zbrane, juhoafrický prezident už len ťažko mohol popierať vinu.

NP a de Klerkovi v skutočnosti nešlo o demokratické rozdelenie štátnej moci s ANC. Neočakávanými reformami chcel de Klerk dosiahnuť čo najrýchlejšie zrušenie sankcií voči Južnej Afrike, ale s radikálnou zmenou politickej moci nepočítal. Roztržky medzi černoškými stranami prišli vláde vhod, ich podporou chcela vyvolať občiansku vojnu, tým destabilizovať ANC, spochybníť osobnosť N. Mandely a zo stola zmietnuť

²⁹¹ Mnohé štáty totiž chceli čo najskôr ukončiť sankcie voči Južnej Afrike. Prepustenie Nelsona Mandelu považovali za dostatočné gesto juhoafrickej vlády a za argument pre povolenie tlaku voči krajine. Bol by to ale priskorý krok, apartheidový režim stále prežíval a Južná Afrika mala pred sebou ešte dlhú cestu k slobode. Upozorňovali na to jak domáci vodcovia opozície, tak i zahraničné spoločnosti, mimo iné, SRC, OSN a Anti-apartheidové hnutie v čele s húževnatým bojovníkom proti apartheidu v zahraničí, páterom Trevorom Huddlestonom.

²⁹² Nazvané ako CODESA 1. a 2., skratka pre spojenie „*Convention for a democratic South Africa*“.

²⁹³ Podľa KUSMIERZ, COCHRANE (2006), s.196.

²⁹⁴ V jeden deň napr. polícia a ozbrojené sily odzbrojili obyvateľov niektorého černošského predmestia a druhý deň obyvateľov napadli bojovníci Inkathy, ktorí mali v rukách ich skonfiškované zbrane. Podľa MANDELA (2006).

vyjednávania o budúcej vláde, ktorá by zastupovala všetky skupiny juhoafrického obyvateľstva. Afrikánski politici nechceli popustiť otiaže moci zo svojich rúk. Po dlhých rokoch čakania teraz ANC na čele s N. Mandelom taktiež nemienil ustúpiť vo svojich požiadavkách. Napokon bieli Juhoafričania donútili F. W. de Klerka pokračovať v rozhovoroch s ANC, keď v referende na začiatku roku 1992 vyjadrili svoje pranie viesť vyjednávania vlády s ANC ďalej.

O rok neskôr sa belošké a černošské strany dokázali dohodnúť na ďalšom postupe: na budúcom usporiadaní krajiny, dočasnej ústave a na vláde národnej jednoty, ktorej budú predchádzať demokratické voľby. Dátum pre prvé národné, nerasové, všeobecné voľby v zemi bol vybraný na 27. apríla 1994.

Napriek pesimistickým predpokladom prebehli voľby vcelku pokojne. Ľudia, ktorí celý život čakali na právo voliť, teraz disciplinovane stáli na rozpálenom slnku v nekonečne sa vlniacich radách, aby smeli odovzdať svoj volebný hlas.

Päť dní po voľbách priznal de Klerk svoju prehru a ANC oslavoval prvé volebné víťazstvo v histórii.²⁹⁵ Do prezidentského úradu bol uvedený prvý černošský Juhoafričan, bývalý štátny nepriateľ č.1 a najuctievanejší charizmatik bojovník za slobodu, Nelson Mandela.²⁹⁶ V tom istom mesiaci odhlasoval parlament novú liberálnu ústavu, ktorá je dodnes považovaná za jednu z najpokrokovejších na svete.

Južná Afrika vstúpila do novej etapy svojich dejín, kde sa už *„nikdy, nikdy a nikdy nemá opakovať, že táto nádherná krajina zažije utlačovanie jedných druhými (...) kde slnko už nikdy tak slávne neožiari ľudský výdobytok (...) kde má panovať sloboda“*²⁹⁷.

²⁹⁵ ANC získalo 62,6% hlasov, NP 20,4%, Inkatha 10% a PAC len 1,2%.

²⁹⁶ O viceprezídium sa podelil bývalý prezident F.W. de Klerk a súčasný juhoafrický prezident Thabo Mbeki.

²⁹⁷ Slová Nelsona Mandelu prednesené pri príležitosti jeho uvedenia do prezidentského úradu. MAHARAJ, KATHRADA, NICOL (2006), s.279.

6.4 Konferencia v Rustenburgu (1990)

Vráťme sa ešte raz na začiatok poslednej dekády 20.storočia. Prevratné zmeny, ktoré sa odohrali na juhoafrickej politickej scéne, by sme mohli zaznamenať aj vo vzťahoch miestnych kresťanských cirkví. Po prvýkrát od konzultácii v Cottesloe (1960), vedľa seba na cirkevnej konferencii zasadli zástupcovia takmer všetkých kresťanských cirkví Južnej Afriky. Konala sa v Rustenburgu v novembri roku 1990 a pozvanie prijali nielen členské cirkvi SACC, ale i reprezentanti letničných spoločenstiev a početných Afrických nezávislých cirkví, ba čo viac, aj zástupcovia afrikánskej NGK. Vskutku sa jednalo o reprezentatívne ekumenické cirkevné zhromaždenie, ktorého priebeh a výsledky boli s napätosťou podrobne sledované.

Hlavným zámerom konferencie bolo vyslať jednotný ekumenický apel juhoafrických cirkví k vláde, aby odstránila všetky apartheidové zákony a zvolala ústavodarné zhromaždenie.²⁹⁸ Tomu predchádzalo isté „vyznanie viny“ cirkevnými delegátmi, že (uvádzam heslovite):

- odsudzujú apartheid ako politiku zla,
- sú si vedomí viny cirkví z účasti na heretickej politike apartheidu, ktorú ony rozličnými spôsobmi praktikovali, podporovali a pripúšťali,
- sa cirkvi previnili voči kultúre černochoch a boli neverní evanjeliu Ježiša Krista,
- bez skutočného pokánia nielo Božieho odpustenia a bez spravodlivosti nielo opravdivého zmierenia medzi ľuďmi,
- v minulosti cirkvi neboli pripravené trpieť a postaviť sa za chudobných a utlačovaných v krajine.²⁹⁹

Toto obsiahle a ekumenické vyznanie viny z Rustenburgu určite nezanikne v cirkevných dejinách Južnej Afriky. Škoda len, že zástupcovia NGK sa takmer do

²⁹⁸ Podľa HERMANN (2006), s.528.

²⁹⁹ Podľa tamtiež, s.527-528.

jedného pred hlasovaním o záverečnej deklarácii vytratili zo zasadacej miestnosti.³⁰⁰

Ani 9 mesiacov po povolení ANC a prepustení čelných politických väzňov, neboli poprední afrikánski predstavitelia cirkví pripravení vykročiť so zmierením k čiernym a „farebným“ bratom a sestram v Kristu.

Spomenuli sme najväčšiu afrikánsku NGK, no dodajme, že ani ostatné menšie belošké reformované cirkvi a ani luterská VELKSA, v tej dobe ešte neboli zasiahnuté politickým obratom z roku 1990.

Popravde, ani dnes, cirkvi, ktoré v minulosti striktne dodržiavali rozdelenie veriacich podľa rasy, úplne neprekonali svoju minulosť. Stále nedošlo k zjednoteniu dcérskych reformovaných cirkví s materskou NGK. Bude to zrejme vyžadovať ešte mnoho práce a odvážnosti, než juhoafrickí kresťania budú môcť pocítiť, že apartheid je v skutku javom minulým.

³⁰⁰ Unikátnym a nečakaným momentom bolo spontánne vyznanie uznávaného afrikánskeho profesora Willieho Jonkersa, ktorý sa pred celým zhromaždením a Bohom vyznal zo svojho hriechu, že osobne pritakal apartheidu, pod ktorým mnohí v zemi trpeli a stále trpia. Jeho vyznanie bohužiaľ ostatní delegáti NGK nenapredovali a zostalo síce dojemným, lež osamoteným gestom afrikánskych účastníkov konferencie. Podľa tamtiež, s. 528-529.

Záver

Utínam niť tejto práce v bode, keď sa už sa smie zdať, že Južná Afrika prekonala najťažšie obdobie svojej existencie a naberajúc druhý dych, vykročila v ústrety zasľúbenej budúcnosti. Nová Južná Afrika naštartovala ideál „národa dúhy“, v ktorom ľudia všetkých farieb pleti majú vedľa seba v mieri nažívať a spoločne budovať jednotný štát. Pádom apartheidu sa zmenilo všetko, ale len málo sa stalo iným. Je obecné známe, že človek sa neľahko oslobodzuje od minulosti, obzvlášť ak je poznačená spomienkami priveľmi bolestivými. O to viac sa to odráža v prípade, ak rovnakú negatívnu skúsenosť nesie početná skupina ľudí, ba dokonca prevažná časť národa.

V prvých rokoch demokracie zaznamenala Južná Afrika obrovské posuny smerom k spravodlivej a stabilnej konštitúcii štátu. Odrazilo sa to aj na prosperite krajiny: juhoafrický rand sa opäť stabilizoval, úspešne sa rozbehol priemysel i sektor služieb, národné hospodárstvo rok od roku zaznamenáva niekoľkopercentný rast, vláda dosiahla určité úspechy v sociálnej oblasti (sprístupnenie pitnej vody, elektriny, nových bytov a zdravotnej starostlivosti pre milióny obyvateľov). Na rozdiel od susedných krajín je Južná Afrika perlou politickej stability.

Ale ani dnes, v druhej dekáde demokratického usporiadania krajiny sa vôbec nedá povedať, že na ňu nedolieha tieň minulosti. Naopak, mnohí pritakajú, že apartheid sa zo spoločnosti nadobro nevytratil a prežíva v mnohých jej oblastiach. Úplne ho neprekonal ani juhoafrické kresťanské cirkvi. Síce sa už nepraktikuje segregácia veriacich pri Večeri Pánovej, ale cirkevné spoločenstvá tej ktorej denominácie zostávajú naďalej neprekonateľne nezlučiteľné (či už z príčiny geografického osídlenia, finančných rozdielov alebo totálne odlišných kultúrnych nárokov veriacich).

K vyrovnaní sa s dedičstvom apartheidu mala zásadne pomôcť tzv. „Komisia pravdy a zmierenia“ (*Truth and Reconciliation Committee*, ďalej TRC), ktorej zriadenie bolo praktickým kompromisom vyjednávajúcich strán NP a ANC na citlivú otázku, ako naložiť s previnilcami končiaceho režimu. Jednalo sa o úplne nový model zaobchádzania s páchatelmi minulosti. Komisia smela sama, za určitých podmienok udeliť amnestiu, ak sa vinníci priznali a vypovedali pred ňou o svojich činoch, ktorými v minulosti ťažkým spôsobom porušili ľudské práva. Ich doznania mali prispieť k objasneniu zločinov apartheidovej minulosti, ktoré by ináč zostali navždy nezodpovedanými. Priestor pre vypočutie mal byť poskytnutý i príbuzným obetí bývalého režimu. Ich príbehy sa mali stať súčasťou kolektívnej pamäte národa.

Postavenie TRC, ktorej predsedal dosluhujúci anglikánsky arcibiskup Desmond Tutu, bolo prezentované slovami: porozumenie namiesto pomsty, odškodnenie namiesto odplaty a „*ubuntu*“ (*ľudskosť*) namiesto prenasledovania. Mandát TRC bol parlamentom stanovený na 18 mesiacov, nakoniec pre náročnosť a množstvo činnosti so spracovávaním boľavej minulosti, musel byť o 6 mesiacov predĺžený a to do októbra roku 1998. I po oficiálnom predaní päťzväzkovej správy TRC štátnemu prezidentovi Nelsonovi Mandelovi, pracovala komisia ďalej. Jeden z jej troch výborov, výbor pre amnestie, predložil svoju správu až v marci roku 2003.

Od počiatku bola činnosť TRC konfrontovaná z rôznych strán, ktoré jej vyčítali buď prílišnú selektívnosť (komisia sa koncentrovala výhradne na „ťažké porušenia ľudských práv“ jedincami, nie na následky systému ako takého, napr. nútené presídľovanie), jednostrannosť (afrikánci spochybňovali objektivnosť TRC zo zásady; navyše, v komisii sedeli belosi, ktorými sa väčšina Afrikáncov beztak nepovažovala byť reprezentovaná), alebo neprípustnosť potrestať vinníkov priamo komisiou za ich ťažké zločiny.

V očiach svetovej verejnosti nadobudla TRC ako aktér politickej transformácie Južnej Afriky vysokú vážnosť a rešpekt, v domácom prostredí boli a sú názory o činnosti a prínose TRC skôr ambivalentné. Akým spôsobom a rozsahom iniciovala

komisia vytvorenie predpokladov pre zmierenie a jednotu ľudí v zemi, je i dnes stále nemožné určiť. Nejedna štúdia používa pre priblíženie daného stavu vecí výstižne prirovnanie: „pravdu – áno, zmierenie – možno“ (*truth – yes, reconciliation – maybe*).

Tristná je skutočnosť, že juhoafrická vláda sa nehrnie do odškodnenia obetí apartheidového režimu. Vinníci boli oslobodení. Ich obeť sa nedočkali ani potrestania vinníkov ani žiadnej reparácie. Je teda prípustné vyžadovať po nich pripravenosť k zmiereniu? Prikláňam sa k názoru, že bez adekvátnej reparácie a rehabilitácie nie je možné od obetí očakávať uzdravenie a ochotu k zmiereniu. Mnoho z nich bolo z práce TRC ako i prístupu novej vlády sklamaných. Niet divu, že otvorenosť k zmieru s menšinou, ktorá symbolizuje bývalé apartheidové zriadenie, prejavilo len málo černochoch.

Zmierenie a uzdravenie rán minulosti je a bude úlohou generácii, nie najbližších rokov. Južná Afrika musí na ceste k nim reagovať na veľa výziev, bez riešenia ktorých sa vybudovanie „národa dúhy“ nezaobíde. Predne ide o zmenšenie markantnej priepasti medzi bohatou beloškou menšinou a chudobnou černošskou väčšinou. S ním ako ruka v ruke kráčajú ďalšie závažné problémy: vysoká nezamestnanosť, nedostačujúca výstavba bytov, problémovosť prerozdeľovania a vlastníctva pôdy, prístup k vzdelaniu a zdravotníckej starostlivosti, jeden z najvyšších stupňov kriminality na svete, príliš pomalé uskutočňovanie štátnych projektov pre pomoc černochoch. Najhrozivejším problémom Južnej Afriky sa zdá byť stále sa prudko šíriaca infekcia HIV-vírusom. Takmer 20% obyvateľov je HIV pozitívnych, pričom najviac postihuje chudobných a celkovo 40% černochoch.³⁰¹ „Hospodárstvo má Aids“, i takto znie slogan, ktorým sa snažia zamestnávateľia šíriť osvetu o chorobe medzi juhoafrickými zamestnancami, v snahe zabrániť ochromeniu chodu hospodárstva, ktoré krajine hrozí.

³⁰¹ DUTZ (2005), s.4.

Upútalo ma, ako Desmond Tutu dnešnú Južnú Afriku prirovnáva k putujúcemu izraelskému ľudu: medzi jeho vyslobodením z područia egyptského a vojdením do zasľúbenej zeme ho čakalo dlhé obdobie putovania púšťou. Čas, kedy sa Izraeliti formovali ako národ, kedy museli dorásť k poznaniu, že sloboda so sebou prináša zodpovednosť a určité povinnosti. Juhoafričania prekročili svoje Červené more v roku 1994. Je na nich, aby teraz rozpoznali, že sa vydali na dlhé putovanie nehostinnou púšťou, ktorá ich skúša a zároveň dáva šancu vyformovať sa do jednotného národa. Národa, ktorý snáď raz prekročí Jordán a vstúpi do zeme oplývajúcej medom a mliekom pre všetkých.

Ani tu sa téma mojej práce nevyčerpáva. Naopak, pri jej tvorbe som narážala na ďalšiu a ďalšiu látku, ktorú by som bývala rada zaradila do štruktúry práce. Štúdium diel o juhoafrickej tematike mi pootvorilo dvere k špecifickejšim otázkam, ktoré súvisia s teológiou, históriou i politikou tejto krajiny. Ich detailnejšie spoznanie a osvojenie, by si vyžadovalo nadväzné, objemnejšie bádanie.

Obohacujúcim by určite bolo zaoberať sa genézou čiernej juhoafrickej teológie a jej postavením v dnešnej spoločnosti, ako i štúdiom dejín kresťanstva na čiernom kontinente; skúmaním príčin, ktoré viedli teológiu jednotlivých juhoafrických cirkví k postupnej radikalizácii; otázkou vzťahu cirkvi a štátu: kedy má cirkev právo zasahovať do štátnych záležitostí a vystupovať ako politický aktér; či nezanedbateľnou úlohou juhoafrických žien v boji proti apartheidu. Vzhľadom na obrat po roku 1994 vyslala krajina s konsolidujúcou sa demokraciou úplne nové podnety voči kresťanským cirkvám. To, ako a kde hľadajú cirkvi svoje miesto v post-apartheidovej spoločnosti, aké ťažkosti sprevádzajú nachádzanie ich novej identity v transformujúcej sa societe (kde už cirkvi nespája jeden spoločný rys a cieľ – opozícia a protest proti apartheidovému štátu), to vše sýti môj záujem o Južnú Afriku naďalej, i po uzavretí tejto práce.

Zoznam použitej literatúry

a) pramene

- Aus Solidarität mit den Opfern : über das südafrikanische Apartheidsregime, das neue demokratische Südafrika und die Politik des ÖRK : ein Interview mit Hans Wilhelm Florin. In *Kirchliche Zeitgeschichte*. 9/1996, č. 2, s. 334-340.
- Biblia : Písmo sväté Starej a Novej zmluvy : podľa vydania SEC a. v. na Slovensku*. Liptovský Mikuláš : Transcius, Slovenská biblická spoločnosť, 1999. 882 s., 272 s. ISBN 80-7140-182-X.
- CHIDESTER, David. *Religions of South Africa*. 1. vyd. London : Routledge, 1992. 286 s. ISBN 0-415-04779-X.
- DE GRUCHY, John. Theologie im Übergang zu einem neuen Südafrika. In *Evangelische Theologie*, 53/1993, s. 75-85.
- DUTZ, Freddy. Der lange Weg zum Regenbogen. *Auftrag: Zeitschrift von Mission* 21. 40/2005, č. 4, s. 2-12.
- Fakten, Ideen und Tips zum Schwerpunkt. *Auftrag. Zeitschrift von Mission* 21. 40/2005, č. 4, s. 12-13.
- KNÜHL, Gerhard. Vermittler, Kompromißler oder Vorkämpfer? : die Rolle der christlichen Kirchen in der Rassenseinsetzung in Südafrika. In *Herder Korrespondenz*, 39/1985, s. 512-515.
- Kößmeier, Norbert. Kondome sind nicht das Problem. In *Herder Korrespondenz*, 57/2003, č. 4, s. 194-198.
- RÉAMON, Páraic (ed.). *Farewell to apartheid?: church relations in South Africa*. Geneva: World Alliance of Reformed Churches, 1994. 96 s. Studies from the WARC. ISBN 92-9075-014-6.
- REEH, Friedmann. Die Bedeutung der Laien in der Moravian Church in Südafrika West. In Helmut Bintz (ed.). *Unitas Fratrum*, 38/1995. Hamburg : F. Wittig., s. 50-106.
- Südafrika*. Hamburg : Hoffmann und Campe, 37/1984, č. 4. Merian. 166 s. ISBN 3-455-28404-3.

- Südafrika*. Hamburg : Jahreszeiten, 53/2003, č.12. Merian. 138 s. ISBN 3-742-6512-7.
- Südafrika verstehen*. München : Studienkreis für Tourismus und Entwicklung. 2003. SympathieMagazine. 68 s.
- Südliches Afrika: Besuch Johannes Pauls II. In *Herder Korrespondenz*, 42/1988, s. 460-461.
- TUTU, Desmond M. Verlasst uns nicht. *Auftrag: Zeitschrift von Mission* 21. 40/2005, č. 4, s. 13.
- WEST, Gerald O. (ed.) et al. *The bible in Africa : transactions, trajectories, and trends*. 1. vyd. Leiden : Brill. 2000. 828 s. ISBN 90-04-10627-8.

b) sekundárna literatúra

- BECK, Hartmut. *Brüder in vielen Völkern : 250 Jahre Mission der Brüdergemeinde*. Erlangen : Verlag der Ev.-Luth. Mission, 1981. 583 s. ISBN 3-872-14124-4.
- BRAUN, Joachim (ed.). *Versöhnung braucht Wahrheit : der Bericht der südafrikanischen Wahrheitskommission*. Prel. K. Kochmann. Gütersloh : Kaiser, 1999. 205 s. ISBN 3-579-02291-1.
- BAX, Douglas. Kritik der Apartheid im Hören auf das Wort. In John W. De Gruchy, Charles Villa-Vicencio (eds.). *Wenn wir wie Brüder beieinander wohnten ... : von der Apartheid zur bekennenden Kirche : Stellungnahmen südafrikanischer Theologen*. Prel. I. Tödt. Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, 1984, s. 137-170.
- BOSCH, David. Vielfalt der Völker und die eine Kirche. In John W. De Gruchy, Charles Villa-Vicencio (eds.). *Wenn wir wie Brüder beieinander wohnten ... : von der Apartheid zur bekennenden Kirche : Stellungnahmen südafrikanischer Theologen*. Prel. I. Tödt. Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, 1984, s. 44-58.
- CHIKANE, Frank. Das KAIROS Dokument als prophetische Reaktion : Text und Kontext. In Rudolf Hinz, Frank Kürschner-Pelkmann (eds.). *Christen im Widerstand : die Diskussion um das südafrikanische KAIROS Dokument*. Hamburg : Verlag Dienste in Übersee, 1987, s. 44-58.

- CALVIN, Jan. *Institute : učení křesťanského náboženství*. Prel. F. M. Dobiáš. Praha : 1951. 344 s. Spisy Komenského ev. Fakulty bohoslovecké. Rada A. Zvazok XVI.
- DE GRUCHY, John W. *Befreiung der reformierten Theologie : ein südafrikanischer Beitrag zur ökumenischen Diskussion*. Prel. I. Tödt. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1995. 271 s. Öffentliche Theologie. ISBN 3-579-02077-3.
- DE GRUCHY, John; VILLA-VICENCIO Charles (eds.). *Wenn wir wie Brüder beieinander wohnten ... : von der Apartheid zur bekennenden Kirche : Stellungnahmen südafrikanischer Theologen*. Prel. I. Tödt. Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, 1984. 217 s. ISBN 3-788-70755-0.
- DRECHSEL, Paul; SCHMIDT, Bettina. *Südafrika : Chancen für eine pluralistische Gesellschaftsordnung : Geschichte und Perspektiven*. Opladen : Westdt., 1995. 262 s. ISBN 3-531-12735-7.
- FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo : historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. 2. vyd. Brno : CDK, 1998. Protestantismus, s. 111-166. ISBN 80-85959-35-2.
- FISCH, Jörg. *Geschichte Südafrikas*. 2. vyd. München : DTV, 1990. 424 s. ISBN 3-423-04550-7.
- GIBELLINI, Rosino. *Teológia XX. storočia*. Prel. J. Tomaščin, A. Košťál. Prešov : Vydavateľstvo M. Vaška, 1999. 450 s. ISBN 80-7165-223-7.
- HANF, Theodor; WEILAND, Heribert; VIERDAG, Gerda. *Südafrika, friedlicher Wandel? : Möglichkeiten demokratischer Konfliktregelung : eine empirische Untersuchung*. München : Kaiser, 1978. 489 s.
- HERMANN, Gunter J. *Apartheid als ökumenische Herausforderung : die Rolle der Kirchen im Südafrikakonflikt*. Frankfurt am Main : Otto Lembeck, 2006. 542 s. Frankfurt a.M. : Lembeck, 2006. s. ISBN 3-87476-507-5.
- HINZ, Rudolf; KÜRSCHNER-PELKMANN, Frank (eds.). *Christen im Widerstand : die Diskussion um das südafrikanische KAIROS Dokument*. Hamburg : Verlag Dienste in Übersee, 1987. 267 s. ISBN 3-921314-17-8.
- HUDDLESTON, Trevor. *Weine, du geliebtes Land*. Prel. D. Pfeiffer. 2.vyd. Berlin : Ev. Verlagsanstalt, 1961. 248 s.

- HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha : Lidové Noviny, 1997. 345 s. ISBN 80-7106-247-2.
- ILIFFE, John. *Afrika a Afričané : dějiny kontinentu*. Prel. L. Kropáček. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2001. 375 s. ISBN 80-7021-468-6.
- KAISER, Thomas O. H. *Versöhnung in Gerechtigkeit : das Konzept der Versöhnung und seine Kritik im Kontext Südafrika*. Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, 1996. 278 s. ISBN 3-7887-1541-3.
- KAMPHAUSEN, Erhard. Schwarze Theologie: Allan A. Boesak, Südafrika. In Hans Waldenfels (ed.). *Theologen der Dritten Welt: elf biographische Skizzen aus Afrika, Asien und Lateinamerika*. München : Beck, 1982, s. 95-114. ISBN 3-406-08460-5.
- KRÜGER, Bernhard. Die evangelische Brüdergemeinde in Südafrika. In van Buijtenen, Mari P. *Unitas fratrum : Herrnhuter Studien*. Utrecht : Rijksarchief, 1975, s. 261-286.
- KUBÍKOVÁ, Jiřina. *Křesťanská misie v 16.-18. století*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2001. 280 s. Pontes Pragenses. Svazek 18. ISBN 80-86263-24-X.
- KUSMIERZ, Katrin; COCHRANE, James R. Öffentliche Kirche und öffentliche Theologie in Südafrikas politischer Transformation. In Lienemann-Perrin, Christine; Lienemann, Wolfgang (eds.). *Kirche und Öffentlichkeit in Transformationsgesellschaften*. Stuttgart : Kohlhammer, 2006, s. 195-226. ISBN 3-17-019510-7.
- LANHAM, Peter. *Blut hat nur eine Farbe*. Prel. S. Angermann. 1. vyd. München : R.Piper, 1953. 404 s.
- LIENEMANN-PERRIN, Christine. *Die politische Verantwortung der Kirchen in Südkorea und Südafrika : Studien zur ökumenischen politischen Ethik*. München : Chr. Kaiser, 1992. 560 s. ISBN 3-459-01960-3.
- LIENEMANN-PERRIN, Christine (ed.) et al. *Theologie unterwegs II. : Eindrücke, Bilder und Nachgedanken einer Studienreise nach Südafrika*. Basel : Theologische Fakultät der Universität Basel, 2002. 280 s. ISBN 3-9522459-0-9.

- LIENEMANN-PERRIN, Christine. Neue sozioethische Konzeptionen Öffentlicher Theologie in Transformationsprozessen. In Lienemann-Perrin, Christine; Lienemann, Wolfgang (eds.). *Kirche und Öffentlichkeit in Transformationsgesellschaften*. Stuttgart : Kohlhammer, 2006, s. 442-461. ISBN 3-17-019510-7.
- LUŽNÝ, Dušan. *Nová náboženská hnutí*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1997. 181 s. ISBN 80-210-1645-0.
- MAHARAJ, Mac; KATHRADA, Ahmed; NICOL, Mike (eds.) et al. *Mandela : das autorisierte Porträt*. 1. vyd. Prel. H. Brühl; M. Pausch; G. Schönberger. München : Knesebeck, 2006. 355 s. ISBN 978-3-89660-306-7.
- MOORE, Basil. Was ist schwarze Theologie? In Hans-Werner Gensichen (ed.). *Schwarze Theologie in Afrika : Dokumente einer Bewegung*. Göttingen : Vandenhoeck Ruprecht, 1973, s. 13-23. ISBN 3-525-56316-7.
- MANDELA, Nelson Rolihlaha. *Der lange Weg zur Freiheit*. Prel. G. Panske. Hamburg : Spiegel-Verlag, 2006. 825 s. Spiegel-Edition. Zväzok 7. ISBN-10 3-87763-007-3.
- PETER, Hans-Balz; LOOSLI Dorothea. Schweiz-Südafrika: sozioethische Perspektiven. Bern : Institut f. Sozialethik d. SEK, 2004. 84 s. Studien und Berichte aus dem Institut für Sozialethik des Schweizerischen Evangelischen Kirchenbundes. ISBN 3-7229-0059-X.
- PITYANA, Nyameko. Was ist Schwarzes Bewusstsein? In Hans-Werner Gensichen (ed.). *Schwarze Theologie in Afrika : Dokumente einer Bewegung*. Göttingen : Vandenhoeck Ruprecht, 1973, s. 74-80. ISBN 3-525-56316-7.
- RANDALL, Peter. *Prophet im eigenen Land : Beyers Naudé*. Prel. H. Voigt. Frankfurt am Main : Verlag Otto Lembeck, 1983. 143 s. ISBN 3-87476-207-6.
- RAZUMOVSKY; Dorothea. *Frauen im Männerstaat Südafrika*. 1. vyd. Frankfurt a. M. : Fischer, 1987. 208 s. ISBN 3-596-23794-7.
- TUTU, Desmond. *Versöhnung ist unteilbar : biblische Interpretationen zur Schwarzen Theologie*. Prel. S. Köhler. Wuppertal : Hammer, 1985. 214 s. ISBN 3-87294-264-6.

- TUTU, Desmond. Christentum und Apartheid. In John W. De Gruchy, Charles Villa-Vicencio (eds.). *Wenn wir wie Brüder beieinander wohnten ... : von der Apartheid zur bekennenden Kirche : Stellungnahmen südafrikanischer Theologen*. Prel. I. Tödt. Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, 1984, s. 59-67.
- WALSHE, Peter. Mission in einer repressiven Gesellschaft. In Peter Randall. *Prophet im eigenen Land : Beyers Naudé*. Prel. H. Voigt. Frankfurt am Main : Verlag Otto Lembeck, 1983, s. 70-95.
- Wahrheits- und Versöhnungskommission Südafrika. *Das Schweigen gebrochen : "Out of the Shadows" : Geschichte - Anhörungen - Perspektiven*. Prel. E.Vorspohl. Frankfurt a.M. : Brandes & Apsel, 2000. 399 s. ISBN 3-86099-177-9.
- WEIßE, Wolfram. Kirchen in Südafrika : Kristallisationspunkte in einem Rassenstaat. In USTORF, Werner; WEIßE, Wolfram. *Kirchen in Afrika : eine Sendereihe des Deutschlandfunks*. Erlangen : Ev.- Luth. Mission, 1979, s. 34-41. ISBN 3-87214-105-8.
- WITVLIET, Theo. *Befreiungstheologie in der dritten Welt : eine Einführung : Black power, Karibik, Südamerika, Südafrika und Asien*. Hamburg : E.B.- Verlag Rissen, 1986. 153 s. ISBN 3-923002-23-8.
- c) použité encyklopédie a slovníky
- BETZ, Hans Dieter (ed.). *Die Religion in Geschichte und Gegenwart : Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. 4. prepracované vydanie. Tübingen : Mohr Siebeck, 1998-2005. 9 zvāzkov.
- HASSELHOFF, Friedrich (ed.) et al. *Ökumene in Schule und Gemeinde : ein Arbeitsbuch*. Stuttgart : Evang. Missionsverlag, 1971. 576 s.
- KASPER, Walter (ed.). *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3. prepracované vydanie. Freiburg/Br. : Herder, 1993-2001. 13 zvāzkov.
- LOSSKY, Nicolas (ed.) et al. *Dictionary of the ecumenical movement*. 2. vyd. Geneva : WCC Publications, 2002. 1296 s. ISBN 2-8254-1354-2.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 462 s. ISBN 80-7178-798-1.

d) elektronické zdroje

MAKUE, Edwin. RE : Request [email]. 6.3. 2008 15:05 [cit. 10. marca 2008].

African National Congress : ANC [online]. Biography of Nelson Rolihlahla Mandela, (cit. 4. apríla 2008). *African National Congress*. URL: <http://www.anc.org.za/people/mandela.html>

African National Congress [online]. The Life and Work of Archbishop Trevor Huddleston, (cit. 4. apríla 2008). *African National Congress*. URL: <http://www.anc.org.za/ancdocs/history/solidarity/huddlebio.html>

Bohuslav Hynek. Čeští (Moravští) bratři se vracejí [online], 6 / 2003 (cit. 25. oktobra 2006). *Český dialog*. URL: <http://www.cesky-dialog.net/clanek.php?idcl=780&aidci=>

Department of Foreign Affairs Pretoria (ed.). The most reverend Trevor Huddleston [online], 28. 7. 1998 (cit. 4. apríla 2008). *African National Congress*. URL: <http://www.anc.org.za/ancdocs/history/solidarity/huddlebiog.html>

Ekumenická rada církví v České republice [online]. Historie Unitas Fratrum, (cit. 25. oktobra 2006). *Ekumenická rada církví v České republice*. URL: <http://www.ekumenickarada.cz/index.php?setlang=1&ID=312>

Milena Štráfěldová. Češi v Jihoafrické republice - minulost i současnost, 26. 8. 2005 (cit. 25. oktobra 2006). *Krajane.net*. URL: http://krajane.radio.cz/cs/article_detail/415

Milena Štráfěldová. Češi v zahraničí : Krajany ve Spojených státech navštívila první dáma Livia Klausová [online], 7. 2. 2004 (25. oktobra 2008). *Český rozhlas 7*. URL: <http://www.radio.cz/cz/clanek/50310>

Ökumenischer Rat der Kirchen [online]. Erster Direktor des ÖRK-Programms zur Bekämpfung des Rassismus erhält höchste südafrikanische Auszeichnung, 16. 6. 2004 (cit. 25. februára 2008). *Ökumenischer Rat der Kirchen*. URL: <http://www2.wcc-coe.org/pressreleasesge/nsf/index/pr-04-09.html>

Reformiert-online [online]. South Africa : Afrika, (cit. 25. októbra 2008). *Reformiert-online*. URL: <http://www.reformiert-online.net/weltweit/land.php?id=124&lg=eng>

Reformiert-online [online]. Die Entstehung und die Entwicklung reformierter Kirchen in Europa : die Niederlande, (cit. 25. októbra 2008). *Reformiert-online*. URL: <http://www.reformiert-online.net/t/de/bildung/grundkurs/gesch/lek5/index3.jsp>

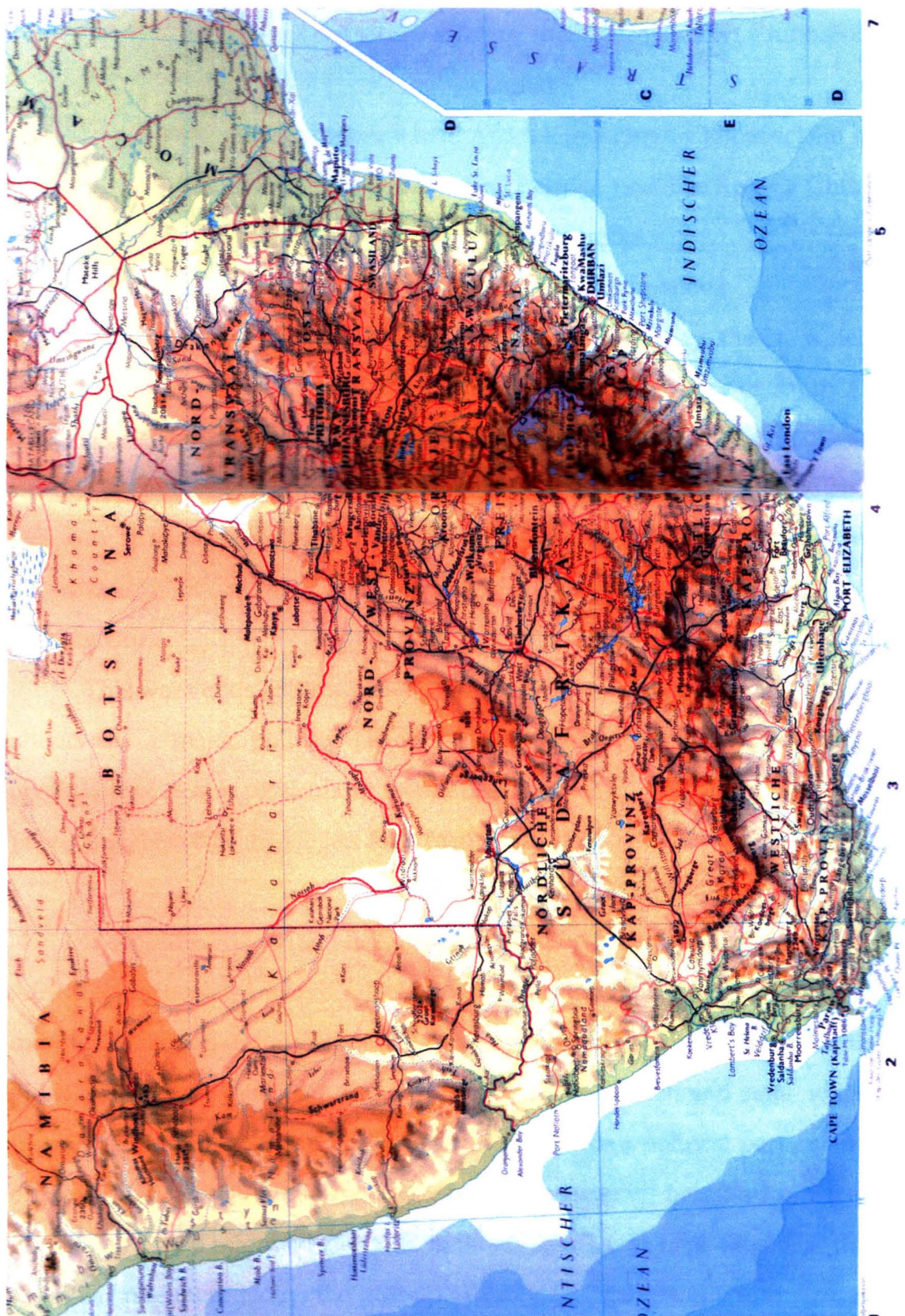
Zoznam príloh

Príloha č. 1: Mapa 1. Južná Afrika.

Zdroj: *Der Große Xenos Welt-Atlas*. Prel. M. Prechtl. Hamburg : Xenos Verlag, s.d. 160 s. ISBN 3-8212-1394-9.

Prílohy

Mapa 1. Južná Afrika

Zdroj: DER GROßE WELT-ATLAS, s.56-57.

Summary

Reformovaná cirkev v Južnej Afrike a rola cirkví v juhoafrickom konflikte.

Reformovaná církev v Jižní Africe a role církví v jihoafrickém konfliktu.

The Reformed Church In South Africa And The Role Of Churches In South African Conflict.

Autor práce: Silvia Kamanová

In writing this work, I tried to keep to my primary thesis, which was to describe the role that the reformed church played in the history of South Africa and apartheid. At the same time, I wanted to explain the role and meaning of other South African churches during this time. It wasn't always easy to concentrate on the most important periods of ecclesiastic events as well as general history. When I wrote this, I discovered a lot of other specific topics which I would have also liked to incorporate into my work.

This work ends at the symbolically significant point in 1994 when South Africa underwent a major political change. The question about the situation after the revolution of 1994 is particularly fascinating, but does not fit within the scope of this paper and should be the subject for a further study.

It would certainly be interesting to focus on specific themes related to South Africa. In particular, I would refer to the themes to which I was only able to devote marginal attention or no attention at all. I especially keep in my mind South African black theology; the question of the relation between church and state, where church has the right to intervene in affairs of state, much like a political participant; the role of South African women in the battle against apartheid; broader knowledge about the history of the reformed churches in South Africa and their theology; the mission and their role there today; the post-apartheid development in South Africa; and the church's role and challenges in current pluralistic South African society; as well as the demands that this society makes on the church.